

Ontwikkelingen in de vleesindustrie tot 2007

N. Bondt
C.J.A.M. de Bont
G. Cotteleer
M. de Haan (PV)
H.H.W.J.M. Sengers
J.J. de Vlieger

Projectcode 63707

December 2003

Rapport 5.03.07

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Ontwikkelingen in de vleesindustrie tot 2007

Bondt, N., C.J.A.M. de Bont, G. Cotteleer, M. de Haan (PV), H.H.W.J.M. Sengers en J.J. de Vlieger

Den Haag, LEI, 2003

Rapport 5.03.07; ISBN 90-5242-876-x; Prijs € 20,- (inclusief 6% BTW)

84 p., fig., tab., bijl.

Deze studie wil ten behoeve van de bepaling van de toekomstige inzet van de Keurings- en toezichtsinstanties in de vleesverwerkende sector inzicht geven in de ontwikkeling van het aantal slachtingen, de in- en uitvoer en van het aantal daarbij betrokken bedrijven. De ontwikkelingen tot 2007 zijn kwantitatief beschreven; die tussen 2007 en 2010 kwalitatief. De studie concentreert zich op de volgende sectoren: rundvlees, kalfsvlees, varkensvlees en pluimveevlees. Voor elke vleessoort is ingegaan is op de ontwikkelingen in Europa en in Nederland in de periode 1990 tot 2002 en de drijvende krachten voor die ontwikkelingen. Daarna zijn de te verwachten markt- en beleidsontwikkelingen beschreven en ten slotte de prognose tot 2007 en de vooruitblik tot 2010.

Bestellingen:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: publicatie.lei@wur.nl

Informatie:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: informatie.lei@wur.nl

© LEI, 2003

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1. Inleiding	15
1.1 Achtergrond	15
1.2 Probleem- en doelstelling	15
1.3 Aanpak en opbouw rapport	16
2. Vleesverwerkende industrie 1990-2002	18
2.1 Inleiding	18
2.2 Rundvleessector	18
2.2.1 Ontwikkelingen in de EU	18
2.2.2 Ontwikkelingen in Nederland	19
2.3 Kalfsvleessector	23
2.3.1 Ontwikkelingen in de EU	23
2.3.2 Ontwikkelingen in Nederland	23
2.4 Varkensvleessector	26
2.4.1 Ontwikkelingen in de EU	26
2.4.2 Ontwikkelingen in Nederland	27
2.5 Pluimveevleessector	30
2.5.1 Ontwikkelingen in de EU	30
2.5.2 Ontwikkelingen in Nederland	31
2.6 Samenvatting drijvende krachten	34
3. Te verwachten markt- en beleidsontwikkelingen	36
3.1 Ontwikkelingen in de markt	36
3.2 Internationale concurrentiepositie en WTO	37
3.3 EU-landbouwbeleid	39
3.4 Voedselveiligheidseisen	41
3.5 Milieubeleid	43
3.6 Dierenwelzijnsbeleid	45
4. Prognose 2007 en vooruitblik 2010	46
4.1 Inleiding	46
4.2 Werkwijze	46
4.3 Onzekerheden	47

	Blz.	
4.4	Rundveesector	48
4.4.1	Aantallen melk- en kalfkoeien	49
4.4.2	Invoer en uitvoer runderen	50
4.4.3	Slachtingen koeien, stieren en vaarzen	50
4.4.4	Primair agrarische bedrijven	53
4.4.5	Slachterijen en vleesverwerkende bedrijven	53
4.4.6	Samenvatting	54
4.5	Kalversector	54
4.5.1	Invoer en uitvoer levende kalveren	54
4.5.2	Aantal slachtingen kalveren	55
4.5.3	Aantallen kalveren	57
4.5.4	Import en export van rund- en kalfsvleesproducten	57
4.5.5	Primair agrarische bedrijven	58
4.5.6	Slachterijen en vleesverwerkende bedrijven	58
4.5.7	Samenvatting	59
4.6	Varkenssector	59
4.6.1	Aantallen varkens	59
4.6.2	In- en uitvoer levende varkens	61
4.6.3	Slachtingen van vleesvarkens	62
4.6.4	Import en export van varkensvleesproducten	62
4.6.5	Primair agrarische bedrijven	63
4.6.6	Slachterijen en vleesverwerkende bedrijven	63
4.6.7	Samenvatting	65
4.7	Pluimveesector	65
4.7.1	Pluimvee aantallen	66
4.7.2	Invoer en uitvoer slachtkuikens	67
4.7.3	Slachtingen van vleeskuikens	68
4.7.4	Invoer en uitvoer pluimveevleesproducten	68
4.7.5	Primaire agrarische bedrijven	69
4.7.6	Slachterijen en vleesverwerkende bedrijven	70
4.7.7	Gevolgen vogelpestuitbraak	70
4.7.8	Samenvatting	72
4.8	Conclusies	73
Literatuur		75
Bijlagen		
1.	Verzorgingsbalansen	79
2.	Lijst met geïnterviewden	83
3.	Nederlandse pluimveesector in 2000	84

Woord vooraf

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit is medeverantwoordelijk voor de uitvoering door de Keurings- en toezichtsinstanties van vee- en vleeskeuringen. In dat kader is het voor het ministerie van belang inzicht te hebben in de te verwachten omvang van deze taken in de toekomst. Te meer omdat in nieuwere regelingen het bedrijfsleven een grotere rol bij hygiëne maatregelen en keuringen heeft gekregen. Daardoor verandert ook de rol van de overheid.

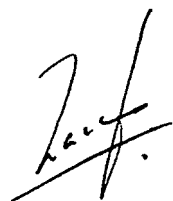
De studie heeft tot doel na te gaan welke gebeurtenissen in het recente verleden van invloed zijn op de ontwikkeling van de vleesindustrie vanaf 2002 tot respectievelijk 2007 en 2010. Daarbij is tevens rekening gehouden met de denkrichtingen uit het rapport van de commissie Wijffels.

Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit, directie VVA binnen het onderzoekprogramma 'Markt en ondernemerschap' door het LEI en het Praktijkonderzoek Veehouderij (PV). Daarbij waren betrokken Michel de Haan (PV), Nico Bondt, Kees de Bont, Geerte Cotteleer en Hubert Sengers (allen LEI). Daarnaast werd een bijdrage geleverd door Linda Puister (LEI). De projectleiding was in handen van Koos de Vlieger (LEI).

De auteurs danken de begeleidingscommissie voor hun commentaar en aanwijzingen tijdens de uitvoering van het onderzoek en bij de totstandkoming van het rapport. De begeleidingscommissie bestond uit:

- Pieter Jan van der Vliet (LNV);
- Niels van der Eeden (LNV);
- Rosanne Metaal (VWS);
- Alfred van Lenthe (PVE);
- Ron Dwinger (RVV).

Verder gaat een speciaal woord van dank uit naar al die personen en organisaties die ons op een of andere wijze van informatie hebben voorzien.

Prof.dr.ir. L.C. Zachariasse
Algemeen Directeur LEI B.V.

Samenvatting

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit is medeverantwoordelijk voor de uitvoering door de Keurings- en toezichtsinstanties van vee- en vleeskeuringen. In dat kader is het voor het ministerie van belang te weten welke omvang deze taken in de toekomst zullen hebben. De studie heeft tot doel uitgaande van ontwikkelingen in de periode 1990 tot 2002, te bepalen welke drijvende krachten een rol spelen bij recente ontwikkelingen. Verder is nagegaan of deze drijvende krachten ook in de komende tijd nog van invloed zijn op de omvang van de veestapel, de in- en uitvoer en het aantal bedrijven. Na een verkenning van de te verwachten veranderingen is het meest waarschijnlijke scenario vastgesteld en geschat voor 2007. Tevens is een kwalitatieve doorkijk naar 2010 gemaakt.

Ontwikkelingen 1990-2002

De Europese rundvleessector neemt sinds 1990 in betekenis af, ook de consumptie daalde. Dit verschijnsel deed zich ook voor in Nederland. Een belangrijke reden daarvoor is de afbouw van de steun voor deze sector in het kader van het Gemeenschappelijke landbouwbeleid. Ook de gestegen vraag naar vlug en panklare producten, die vooral van varkens- of pluimveevlees worden gemaakt, speelt hierbij een rol. Door deze ontwikkelingen steeg de Nederlandse invoer van rundvlees en daalde de export. Verder nam het aantal slachterijen door schaalvergroting sterk af.

De kalfsvleesproductie in Nederland heeft zich in de periode 1990 tot 2002 min of meer gestabiliseerd. Wel is de sector steeds meer afhankelijk geworden van de invoer van buitenlandse nuchtere kalveren. Sinds 1990 is als min of meer aparte tak de productie van rosé kalfsvlees ontstaan. De binnenlandse consumptie per hoofd van kalfsvlees is iets gestegen maar nog steeds erg laag. Het aantal slachterijen was al zeer beperkt en is vrijwel stabiel gebleven.

De varkensvleesproductie in Europa vertoont een stijgende tendens, bij een vrijwel stabiele consumptie. In Nederland is de productie met name na 1997 afgenomen onder invloed van uitkoopregeling en mestwetgeving. De consumptie per hoofd bleef met circa 43 kg stabiel. Door deze ontwikkelingen stegen de importen en daalde de export van varkensvlees en varkensvleesproducten. De slachtingen zijn in de loop der jaren steeds meer geconcentreerd bij een kleiner aantal zeer grote bedrijven.

De pluimveevleessector is in Europa sinds 1990 onafgebroken gegroeid. Aan de basis hiervan liggen een relatief lage prijs en de groeiende vraag naar gemakproducten met een korte bereidingstijd. Ook in Nederland deden deze tendensen zich voor. Of deze trend na de uitbraak van de vogelpest in maart 2003 weer wordt voortgezet moet worden afgewacht. Door de groeiende consumptie en productie nam ook de Nederlandse export van pluimveevlees toe, evenals de import. Het aantal slachterijen is in de periode 1990 tot 2002 vrijwel gehalveerd, bovendien is het aandeel van de grote bedrijven sterk gestegen. Het aantal uitsnijderijen nam door de grotere vraag naar delen en verder verwerkte producten met 15% toe tot ruim 300.

De drijvende krachten achter de boven beschreven ontwikkelingen zijn marktfactoren als de grotere vraag naar convenience producten, de groeiende betekenis van de buitenhuis-houdelijke markt en van het aspect gezondheid bij de keuze van producten. Andere relevante marktfactoren zijn de ontwikkelingen op de wereldmarkt met name de grotere concurrentie uit Azië en Zuid-Amerika en de concentratie van de detailhandel. Daarnaast speelden technisch-economische factoren als mechanisering en automatisering een rol bij de concentratie van de bedrijven en de schaalvergroting. Ook de wetgeving speelde een belangrijke rol. In dit kader gaat het met name om de melkquota uit het gemeenschappelijk landbouwbeleid, de mineralenwetgeving in Nederland en de aanscherping van de Europese regels omtrent het vervoer van dieren over langere afstanden. Ten slotte was er de invloed van een aantal calamiteiten (BSE, varkenspest, MKZ, vogelpest, dioxine- en MPA-affaires).

Te verwachten markt- en beleidsontwikkelingen

Marktontwikkelingen

Op basis van marktontwikkelingen wordt een verdere groei van de wereldmarkt voor pluimveevlees verwacht. Voor de EU wordt eveneens een verdere groei van de nettopluimveeproductie (+0,9% per jaar) en -consumptie (+0,8% per jaar) verwacht, zij het dat de importen relatief sterker zullen stijgen (+1,3% per jaar). De exporten zullen ongeveer stabiel blijven (950.000 ton). De consumptie per hoofd zal toenemen tot ruim 25 kg per hoofd in 2009.

Ook de wereldmarkt van varkensvlees groeit verder. In de EU zal naar verwachting de uitbreiding eveneens doorgaan, maar in een lager tempo dan in het recente verleden. De importen zullen relatief sterker toenemen, maar blijven vergeleken met de productie van beperkte omvang. Ook de consumptie per hoofd van varkensvlees zal verder toenemen en wel tot 45,6 kg in 2009.

Voor rund- en kalfsvlees wordt in de EU een bescheiden groei van de productie verwacht, terwijl import, export en consumptie per hoofd vrijwel gelijk zullen blijven tot 2009.

Internationale concurrentie

De in de afgelopen jaren sterk gestegen importen van kuikenvlees uit derde landen zullen gegeven het bestaande en te verwachten WTO-beleid waarschijnlijk niet gaan afnemen. Dit zal in de jaren 2003 tot 2007 mogelijk leiden tot een inkrimping van de Nederlandse vleeskui-kenproductie.

Door de eisen aan de uniformiteit van de kwaliteit, de traceerbaarheid en de ketencontrole zullen de importen van met name varkensvlees uit derde landen in de periode 2006-2011 mogelijk minder toenemen dan op grond van onze kostprijspositie kan worden verwacht. Lagere restituties zullen de EU-exporten naar derde landen minder aantrekkelijk maken.

EU-landbouwbeleid

Op grond van het voorgenomen gemeenschappelijk landbouwbeleid moet er rekening worden gehouden met een verlaging van de rechtstreekse betalingen vanaf 2006. Dit zal vooral leiden tot een inkrimping van de vleesstierenstapel en in mindere mate ook van het aantal vleeskalveren. De ont koppeling van premies en productie zou kunnen leiden tot een extra krimp van de kalverhouderij en onderbezetting in de kalfsvleesverwerkende industrie. Als de uitwerking

van cross compliance zou gaan in de richting van grondgebondenheid, met eisen aan de vee-dichtheid, dan zou dit voor de kalversector zeer ingrijpende gevolgen hebben.

De melkveestapel daalt autonoom door toenemende productie per koe. Het EU-landbouwbeleid zal niet leiden tot een afname van de melkproductie in Nederland.

Voedselveiligheidseisen

De voorgestelde modernisering van de vleeskeuring (Verordening 3) zal waarschijnlijk de meeste impact hebben voor de omvang en werkwijze van de keurings- en toezichtsorganisatie. Op termijn zou het aantal medewerkers ervan in een slachterij kunnen dalen, terwijl de werkwijze verschuift van de huidige product-/diergerichte keuring naar meer procesgericht toezicht (middels audits).

Doordat slachterijen meer controlewerkzaamheden zelf mogen uitvoeren, zullen zij flexibeler en mogelijk ook efficiënter kunnen werken. Daarvoor is wel een andere controle-systematiek vereist, namelijk niet meer visueel en door middel van insnijdingen en palpatie, maar achteraf op basis van *performance*-indicatoren. Een dergelijke nieuwe werkwijze zou kunnen leiden tot een forse opschaling en aanzienlijke verlaging van de slachtkosten van varkens in Nederland.

Voor kleine en middelgrote vleesverwerkende bedrijven kunnen de aangescherpte hygiëne-eisen het nodige vergen aan extra inspanningen en investeringen. Voor bedrijven die in de krimpende markt betwijfelen of rendabel produceren nog mogelijk is, en waar bovendien investeringen vereist zijn, kunnen de nieuwe eisen een reden zijn om de activiteiten te beëindigen.

Invoering van HACCP op veehouderijbedrijven is de komende jaren nog niet te verwachten, omdat er in de politiek onvoldoende draagvlak voor is, maar wellicht wel vanaf 2006 of 2007. Tot die tijd zullen met name op HACCP gelijkende systemen worden gebruikt. Indien er gezorgd wordt voor een praktisch haalbare vorm van HACCP zal dit slechts een beperkte invloed hebben op de ontwikkeling van de bedrijven.

Milieubeleid

De mineralen wetgeving (Minas) en het ammoniakbeleid zullen naar verwachting in de prognose periode nog maar een beperkte invloed hebben op de omvang van de veehouderij in Nederland. Naast de toedieningseisen is vooral bepalend hoe mestverwerking en mestafzet (inclusief export) zich gaan ontwikkelen. Daar staat tegenover dat de recente opkoopregelingen al hebben geleid tot het verdwijnen van een 10% van de varkensstapel en delen van de pluimveehouderij. Een afwijzing van het derogatieverzoek daarentegen zou kunnen leiden tot een behoorlijke extra krimp van de varkens- en pluimveehouderij, in de jaren vanaf 2004.

Een efficiënte invulling van de Reconstructiewet zou de dreigende verzwakking van de internationale kostprijspositie van de Nederlandse veehouderij mogelijk kunnen afwenden.

Dierenwelzijnsbeleid

Dierenwelzijnsbeleid, in combinatie met ontkoppeling, ongunstige marktomstandigheden en toenemende internationale concurrentie, zal in de vleeskalverensector wellicht leiden tot een (tijdelijke) afname van de productie tot 2004. In de leghennensector wordt ook een inkrimping verwacht, echter pas in de jaren kort voor 2012. Voor de melkvee-, vleesstieren- en varkenssector zullen de gevolgen van welzijnsmaatregelen naar verwachting minimaal zijn.

Prognose 2007 en vooruitblik 2010

De prognose voor 2007 gaat uit van het meest waarschijnlijke scenario, maar is uiteraard omgeven met een aantal onzekerheden, bijvoorbeeld ten aanzien van de precieze invulling van beleidsmaatregelen en het zich voordoen van calamiteiten.

Rundvleessector

Door de handhaving van de melkquotering zal de melkveestapel verder dalen tot 1,39 miljoen melkkoeien in 2007. De import en de export van levende runderen zal verder dalen tot circa 30.000 stuks in 2007. Het aantal in 2007 geslachte koeien zal als het vervangingspercentage tot 2007 gelijk blijft aan dat in de eerste maanden van 2003 dalen tot 550.000 stuks in 2007. Voor 2010 wordt een verdere daling verwacht. De onder invloed van het gewijzigde EU-beleid ingezette daling van het aantal geslachte vleesstieren zal zich ook tot 2007 voortzetten. In dat jaar zullen naar verwachting ongeveer 60.000 vleesstieren worden geslacht. Voor 2010 wordt een verdere vermindering verwacht. Onder invloed van de mineralenwetgeving zal het aantal aangehouden stuks jongvee beperkt blijven en met de vermindering van het aantal melkkoeien verder dalen. Het aantal in 2007 geslachte vaarzen wordt geschat op circa 55.000.

Het aantal bedrijven met rundvee zal met 2% per jaar afnemen tot 38.000 in 2007 en 36.000 in 2010. Het aantal gespecialiseerde melkveebedrijven zal nog sterker dalen, namelijk tot 20.000 in 2007 en circa 18.000 in 2010. Op een gemiddeld melkveebedrijf zijn in 2010 ongeveer 70 stuks melkvee aanwezig. Het aantal overige graasdierbedrijven zal minder sterk afnemen, omdat een flink aantal ervan gedreven wordt door oudere agrariërs. In 2007 zullen er circa 18.000 van deze bedrijven zijn en in 2010 ruim 17.000.

De slachtsector is in 1994 en in 2002 gesaneerd. In beide jaren is de slachtcapaciteit met circa 30% verminderd. Gestreefd wordt naar een capaciteit van circa 650.000 dieren per jaar, het voor 2007 geprognoseerde aantal runderslachten. De concentratie van de slachten bij een beperkt aantal grote slachterijen zal vanwege de schaalvoordelen verder doorgaan. Daarnaast is de verwachting dat er meer rundvlees tot vleeswaren en conserven zal worden verwerkt.

De verminderde eigen productie aan rundvlees zal leiden tot een stijging van de importen, daarbij zal het aantal importeurs vanwege schaalvergroting, hygiëne en voedselveiligheidseisen eerder af dan toenemen.

Kalfsvleessector

Het aantal in 2007 te slachten kalveren zal circa 1,25 miljoen bedragen, waaronder wat meer rosé kalveren dan momenteel (150.000 stuks). De kalfsvleesproductie blijft dus ondanks het teruglopend aantal melkkoeien en het aantal uit binnenland beschikbare nuchtere kalveren redelijk op peil. Daarbij speelt een rol, dat het geringere aantal nuchtere kalveren vooral ten koste zal gaan van de stierenmesterij en dat de import van uitgangsmateriaal redelijk op peil zal blijven (360.000 stuks). Het kalfsvlees zal voor het overgrote deel geëxporteerd worden en het binnenlands verbruik blijft laag.

Het aantal kalverhouderijen zal door opkoopregelingen en omschakeling op groeps-huisvesting dalen van 3.000 nu tot 2.500 in 2007 en 2.000 in 2010, waaronder respectievelijk 1.000 en 950 gespecialiseerde bedrijven. De slachtcapaciteit zal ongeveer op het huidige niveau kunnen blijven, wel zullen de slachtbedrijven meer vlees gaan uitbenen. Het aantal

slachterijen zal mede gezien de huidige schaal en mate van concentratie in de prognose periode niet veel veranderen.

Varkensvleessector

De verslechterende concurrentiepositie van Nederland, de mineralenwetgeving en de regelgeving met betrekking tot dierwelzijn en gezondheid zullen leiden tot een kleinere varkensstapel van 4,95 miljoen vleesvarkens in 2007. Voor 2010 wordt een verdere daling verwacht, mede omdat er van uit wordt gegaan, dat dan aan de Europese nitraatrichtlijn zal moeten worden voldaan. De levende export van varkens zal door de verscherpte transportmaatregelen teruglopen. Dit zal met name de biggenexport treffen. De export van vleesvarkens, die over kortere afstanden plaats heeft zal tot 2007 slechts in beperkte mate afnemen. Het resultaat van al deze veranderingen is een daling van het aantal slachtingen tot ruim 13 miljoen varkens in 2007, terwijl voor 2010 een verdere daling wordt voorzien. In 2007 zal de binnenlandse consumptie van varkensvlees groter zijn dan de export, al blijft Nederland een belangrijke exporteur. De zelfvoorzieningsgraad zal dat jaar circa 150 bedragen.

Het aantal gespecialiseerde varkenshouderijen is mede door de opkoopregeling de laatste jaren sterk gedaald tot ruim 5.000 in 2002. Voor 2007 en 2010 wordt een verder daling verwacht tot respectievelijk 4.000 en 3.500 stuks. Het aantal niet gespecialiseerde varkenshouderijen zal door de toenemende eisen aan deze bedrijfstak sterk teruglopen tot circa 3.000 in 2010. De totale slachtcapaciteit zal tot 2007 met 20% teruglopen. Tevens zal de verdere verwerking van het vlees groeien. De slachtingen zullen steeds meer in een beperkt aantal grote slachterijen plaatsvinden en de ondernemingsconcentratie zal toenemen om voldoende tegenwicht tegen de concentratie aan retailzijde te kunnen bieden. Dit geldt ook voor de afzet van bacon op de Engelse markt. Ook het aantal baconfabrikanten zal daarom afnemen. Het aantal vleesverwerkende bedrijven zal minder snel dalen, omdat de markt voor hun producten groeit en de bedrijven meestal op een product of een productgroep zijn gespecialiseerd. Verwacht wordt dat ten behoeve van de verwerking de import van specifieke (vlees)grondstoffen zal toenemen.

Pluimveesector

De productie van pluimveevlees is voor het overgrote deel afkomstig van de vleeskuikenhoudery en in beperkte mate van kalkoenen, eenden en legkippen. De krimp in de pluimvee aantallen zal zich voornamelijk voordoen in de legsector en niet zozeer in de vleeskuikensector. Daarbij is er van uitgegaan, dat de derogatie in 2007 en 2010 niet meer toegekend wordt. Voor vleeskuikens wordt een iets kleiner aantal dieren verwacht in 2007, namelijk circa 50 miljoen dieren waarbij het afmestgewicht zal toenemen van 2 naar 2,2 kg, zodat de aangeboden hoeveelheid vlees op peil blijft. De import van levende vleeskuikens zal de stijgende trend tot 2007 voortzetten. De geïmporteerde hoeveelheid zal dan 240 duizend ton bedragen.

Door de verwachte ontwikkeling van de productie en de import zal het aantal slachtingen van vleeskuikens tot 2007 stijgen tot een geschatte productie van 780 duizend ton vlees. Tot 2007 zal de consumptie per hoofd van de bevolking verder stijgen en wel tot ruim 19 kg per jaar. Het netto-exportsaldo in dat jaar bedraagt 460 duizend ton.

Het aantal gespecialiseerde vleeskuikenbedrijven is tot 2002 al gedaald tot 530 stuks en zal naar verwachting in 2007 verder dalen naar 450 stuks en 420 in 2010. Het aantal overige bedrijven met vleeskuikens is de laatste jaren nog sterker afgenomen (van 1.400 in 1990 naar

1.000 in 2002) en zal verder dalen tot minder dan 400 in 2010. De slachtcapaciteit zal tot 2007 met 10 tot 15% dalen, vanwege de groeiende importen uit lage kosten landen (Brazilië, Thailand).

Ook wordt een verdere concentratie van de slachtingen bij een beperkter aantal grote slachterijen verwacht. Hierbij spelen de in- en doorvoering van HACCP en de verdere automatisering een rol. De slachterijen zullen het vlees meer gaan uitbenen en uitsnijden, terwijl ook de betekenis van verdere verwerking tot vleesproducten (gemaksproducten) zal toenemen.

De gevolgen van de vogelpest voor 2007 en 2010 zijn momenteel moeilijk in te schatten. Een optimistische inschatting is dat van het aantal bedrijven in de ruimingsgebieden een kwart zal stoppen, boven de verwachte trendmatige afname. Een pessimistische inschatting gaat uit van de helft. Dit betekent een extra vermindering van het aantal bedrijven met 10 respectievelijk 20%. Ook de productie zal met deze percentages afnemen, omdat verwacht mag worden, dat de gemiddelde grootte van de stoppende bedrijven niet afwijkt van het totaal gemiddelde. Grotere bedrijven zijn in deze situatie immers extra kwetsbaar. Door deze ontwikkelingen zal ook de export afnemen en zal de import groter worden.

Conclusies

Op grond van het aantal dieren en de handelsstromen kan over de taak van de keurings- en toezichtinstanties tot 2007 het volgende worden gezegd:

- het aantal slachtingen zal behalve voor kalveren en vleeskuikens teruglopen;
- de import van met name rundvlees zal toenemen. Bij varkensvlees en pluimveevlees kan een grotere import van speciale vlees kwaliteiten worden verwacht. Ook zal de invoer van vleeswaren en vleesconserven toenemen;
- de export van rundvlees en varkensvlees zal afnemen;
- de taken zullen op een kleiner aantal plaatsen worden geconcentreerd;
- de tot 2007 geconstateerde ontwikkelingen zullen zich in de periode tot 2010 voortzetten.

Op basis van deze ontwikkelingen is een vermindering van de taken voor keurings- en toezichtinstanties te verwachten. Bij deze conclusie is geen rekening gehouden met de mogelijke veranderingen in de inhoud van de taken van de keurings- en toezichtinstanties. Ook deze dient voor de bepaling van de toekomstige omvang van de keurings- en toezichtinstanties in de beschouwing te worden betrokken.

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

De omvang van de inzet en dienstverlening van keurings- en toezichtinstanties is afhankelijk van de ontwikkelingen in de veehouderij, de slachterijen en de vleesverwerkende sector en van de veranderingen in verantwoordelijkheden tussen bedrijfsleven en overheid. De afgelopen jaren zijn de dierlijke sectoren geconfronteerd geworden met een aantal calamiteiten zoals varkenspest, bse, dioxine, mond- en klauwzeer en vogelpest. Onduidelijk is welke invloed deze calamiteiten uiteindelijk op de ontwikkeling van de vleesverwerkende industrie hebben gehad en nog zullen hebben. Zijn ze van invloed geweest op het tempo of op de richting van de ontwikkeling en wat voor invloed zullen ze hebben op toekomstige ontwikkelingen. Om zicht te krijgen op de toekomstige inzet van de keurings- en toezichtinstanties in de vleesverwerkende sector is inzicht in de ontwikkelingen met betrekking tot aantal slachtingen, van in- en uitvoer en van het aantal daarbij betrokken bedrijven van belang.

Met het oog op de toekomst zijn ook de recente ontwikkelingen in het beleid (Minas, reconstructie), de nota *'Boeren bij vrijhandel'* en het rapport van de commissie Wijffels relevant. De commissie constateert, dat een omslag in de dierlijke sectoren nodig is gericht op het streven naar ecologische duurzaamheid, het herstellen van de relatie met burger en consument en het zoeken van een nieuw economisch perspectief via een strategie gericht op toegevoegde waarde en innovatie. De vleesverwerkende industrie zal in dit omslagproces een sleutelrol kunnen vervullen. LNV wil in overeenstemming hiermee door middel van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) duurzaam produceren bevorderen.

De derde factor van belang is de voorgenomen verschuiving in verantwoordelijkheden tussen overheid en bedrijfsleven ten aanzien van keuringen, hygiënemaatregelen en dergelijke en ketengarantiesystemen.

1.2 Probleem- en doelstelling

Het doel van dit onderzoek is na te gaan welke invloed de gebeurtenissen vanaf 1990 zullen hebben op de ontwikkeling van de vleesverwerkende industrie (rundvlees, kalfsvlees, varkensvlees en pluimveevlees) en wat dat betekent voor te verwachten toekomstige ontwikkelingen, rekening houdend met de recente ontwikkeling van het beleid.

Bij de uitwerking van deze doelstelling is met name gekeken naar de volgende elementen:

- de te verwachten slachtingen en de im- en export van vee, vlees en vleesproducten¹;
- de te verwachten aantallen agrarische bedrijven met vee, slachterijen en vleesverwerkende bedrijven.²

Het te schetsen beeld van de toekomst gaat uit van een op te stellen meest waarschijnlijk scenario en is voor de periode 2002 tot 2007 vooral kwantitatief van aard. Voor de periode van 2007 tot 2010 gaat het met name om een kwalitatieve doorkijk. De studie heeft betrekking op runderen, kalveren, varkens en pluimvee en hun bijbehorende vleessoorten. De overige dier- en vleessoorten blijven evenals de vleeswaren en -conserven buiten beschouwing.

Voorzover beschikbaar en relevant is rekening gehouden met de resultaten van onderzoek naar de 'Vraagontwikkeling naar rundvlees op EU-niveau' en met die van het onderzoek naar 'Macht en prijsvorming in agrofoodketens', waarin de rundvleessector als case is gebruikt.

1.3 Aanpak en opbouw rapport

Het op te stellen beeld van de toekomst zal worden ingebed in een korte beschrijving van de ontwikkelingen sinds 1990. Het onderzoek is uitgevoerd met behulp van deskresearch. Verder zijn er gesprekken gevoerd met deskundigen van betrokken organisaties en uit het bedrijfsleven.

In het onderzoek zijn de volgende onderdelen onderscheiden:

a. *Ontwikkelingen van 1990 tot 2002*

In dit onderdeel is aangegeven welke veranderingen in het aantal bedrijven, het aantal slachtingen en de im- en export hebben plaatsgevonden en wat daarvan de drijvende krachten zijn geweest. Daarbij is ook gekeken naar meer kwalitatieve aspecten als markt- en prijsstrategie, de eisen aan producten en productie, gemaakte afspraken tussen marktpartijen, internationale concurrentiepositie, tracing en tracking en de wijze van prijsvorming. De daarvoor benodigde gegevens zijn verzameld middels deskresearch en een tiental gesprekken met deskundigen uit de overheid en het bedrijfsleven.

b. *Factoren van invloed*

Tijdens dit onderdeel is nagegaan welke factoren in hoge mate van invloed zijn op de ontwikkelingen van aantallen bedrijven, slachtingen, im- en export in de periode tot 2007 en daarna. Met name is daarbij ook worden gekeken naar recente denkbeelden en

¹ Om een goed beeld van het aantal slachtingen te kunnen krijgen, wordt tevens een inschatting gemaakt van het toekomstig aantal dieren, op Nederlandse agrarische bedrijven. Het aantal dieren wordt op de rundercategorie na, ingeschat in dezelfde categorieën als het aantal slachtingen. Van de runderen wordt enkel het aantal melk- en kalfkoeien ingeschat. De reden hiervoor is dat deze categorie leidend is voor de rundercategorie. Het aantal slachtingen van melkkoeien maakte in 2002 ruim 82% uit van het totale aantal runderslachtingen.

² Naast slachterijen gaat het om uitsnijderijen, uitbeenderijen, voorverpakkers, vleesgroothandels (grossiers), vleesimporteurs en vleesexporteurs. Verder wordt het aantal primaire agrarische bedrijven in 2010 ingeschat voor melkveebedrijven, varkensbedrijven en overige hokdieren. Hierbij wordt de bedrijfstypering van de Landbouwtelling gehanteerd. Een varkensbedrijf is dan een gespecialiseerd varkensbedrijf, dus niet elk bedrijf met varkens is een varkensbedrijf.

beleidslijnen, (Minas, reconstructie, transitie) en de door het Ministerie van LNV uitgebrachte nota *'Boeren bij vrijhandel'*.

c. *Toekomstscenario*

Dit onderdeel omvat het opstellen en doorrekenen van het meest waarschijnlijke scenario met behulp van de tijdens het voorafgaande onderdeel gevonden invloedsfactoren. Voor de verdere toekomst tot 2010 is volstaan met een kwalitatieve doorkijk.

In dit rapport is na deze inleiding in hoofdstuk 2 ingegaan op de ontwikkelingen in de verschillende sectoren gedurende de periode 1990 tot 2002. Dit hoofdstuk eindigt met een beschrijving van de drijvende krachten die in het verleden een rol speelden. Na deze schets van de ontwikkelingen in het verleden worden in hoofdstuk 3 de drijvende krachten die voor de toekomst van de vee- en vleessector van belang zijn beschreven. In hoofdstuk 4 wordt vervolgens voor de onderscheiden vleessoorten een beeld van de in 2007 en in 2010 te verwachten situatie gegeven. De conclusies die het onderzoek oplevert zijn verwoord in hoofdstuk 5.

2. Vleesverwerkende industrie 1990-2002

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de ontwikkelingen binnen de vleesverwerkende industrie over de periode 1990 tot en met 2002. Daarbij is ingegaan op het verloop van de consumptie van vlees, het aantal slachtingen, de veestapel en de internationale handel. De gegevens zijn ontleend aan de verzorgingsbalansen uit bijlage 1, literatuur en gesprekken met specialisten uit de diverse sectoren (zie bijlage 2). Achtereenvolgens worden de rundvleessector, de kalfsvleessector, de varkensvleessector en de pluimveevleessector besproken. Voor elke sector wordt eerst ingegaan op de Europese ontwikkelingen en vervolgens op die in Nederland. Aan het eind van dit hoofdstuk is een overzicht gegeven van de belangrijkste drijvende krachten achter de ontwikkelingen in de periode 1990-2002.

2.2 Rundvleessector

2.2.1 Ontwikkelingen in de EU

Consumptie

De gemiddelde consumptie van rundvlees (rund- en kalfsvlees) in Europa daalde over de periode van 1990 tot 2002 van 22,1 kg per hoofd tot beneden de 20 kg in 2002. Deze daling hield verband met een aantal calamiteiten, zoals vermeend hormoongebruik, de BSE-crisis van 1996 en 2000 en de MKZ-crisis van 2001. Ook de naar verhouding hoge rundvleesprijs speelde hierbij een rol. De invloed van de calamiteiten op de consumptie verschilde per lidstaat. Het aangeven van een mogelijk verband tussen BSE en een variant van de ziekte van Creutzfeld-Jacob door de Britse regering in maart 1996 veroorzaakte in de EU een daling in de consumptie per hoofd van de bevolking met 7,7%. Deze daling kwam na een periode waarin de discussie over BSE al tot een licht negatief effect op de consumptie had geleid. In 1998 en 1999 vond een geleidelijk herstel van het verbruik plaats tot 20,3 kg per hoofd. In oktober 2000 veroorzaakte een tweede BSE-crisis opnieuw een forse daling van de consumptie met 5%, gevolgd door een daling van nog eens 7,6% in 2001, waarbij ook de MKZ-crisis in het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Frankrijk en Ierland (Europese Commissie, 2000) een rol speelde.

Productie

De productie van rund- en kalfsvlees nam af van 7,9 miljoen ton in 1990 tot 7,3 miljoen in 2001. In 2002 vond een licht herstel plaats. In het algemeen is in de (Europese) productie van vlees een langetermijnscyclus waarneembaar. Deze cyclus kent een lengte van 5,5 tot 6 jaren.

Door de invloed van bijvoorbeeld epidemieën en crises kan deze lengte meer variëren. De BSE- en MKZ-epidemieën leidden bijvoorbeeld tot maatregelen waardoor grote aantallen dieren werden gedestruerd. Zo werd in het VK het 'Over-Thirty-Months-Scheme' (OTMS) en het 'selective cull scheme' van kracht in 1996. Beiden maatregelen leidden in de periode 1996 tot 2001 tot het slachten en vernietigen van bijna 6 miljoen dieren. Betreft men daar de maatregelen bij die in het kader van het beleid gericht op de vermindering van de rundvleesproductie getroffen zijn voor kalveren (Herodespremie en vroegslachtpremie) dan komt het totaal aantal tot 2001 gedode dieren uit op 8,6 miljoen stuks. Dit komt overeen met het uit de markt nemen van 2,23 miljoen ton rundvlees.

De belangrijkste Europese productielanden van rund- en kalfsvlees zijn Frankrijk (ruim 20%), Duitsland (bijna 20%) en Italië (ruim 15%). Het aandeel van Nederland in de productie bedraagt circa 5%.

2.2.2 Ontwikkelingen in Nederland

Consumptie van rundvlees

De Nederlandse consumptie van rundvlees is in de periode 1990 tot 2002 per saldo afgenomen (figuur 2.1). Van 1990 tot 1996 was er sprake van een stijging van 18,2 tot 19,3 kg per hoofd, sinds die tijd is de consumptie per hoofd voortdurend gedaald tot 17,7 kg in 2001. In 2002 volgde een licht herstel tot 17,8 kg per hoofd. Hiermee ligt de consumptie ongeveer 2 kg per hoofd onder het Europees gemiddelde. Deze afname wordt verklaard door de relatief hoge prijs van rundvlees over deze periode (PVE) maar ook door de veranderende voorkeur van de consument voor vlees met kortere bereidingstijd (gemaksvoedsel zoals magnetron- en kant en klaarmaaltijden) (<http://www.minlnv.nl/thema/voeding/vlees/inftvv02.pdf>).

Kortstondig speelde in het voorjaar van 1993 berichtgeving over vermeend gebruik van groeibevorderende middelen het imago van rundvlees parten. De tweede BSE-crisis, die eind 2000 begon heeft het verbruik van rundvlees in ons land in tegenstelling tot die in andere Europese landen vrijwel niet beïnvloed.

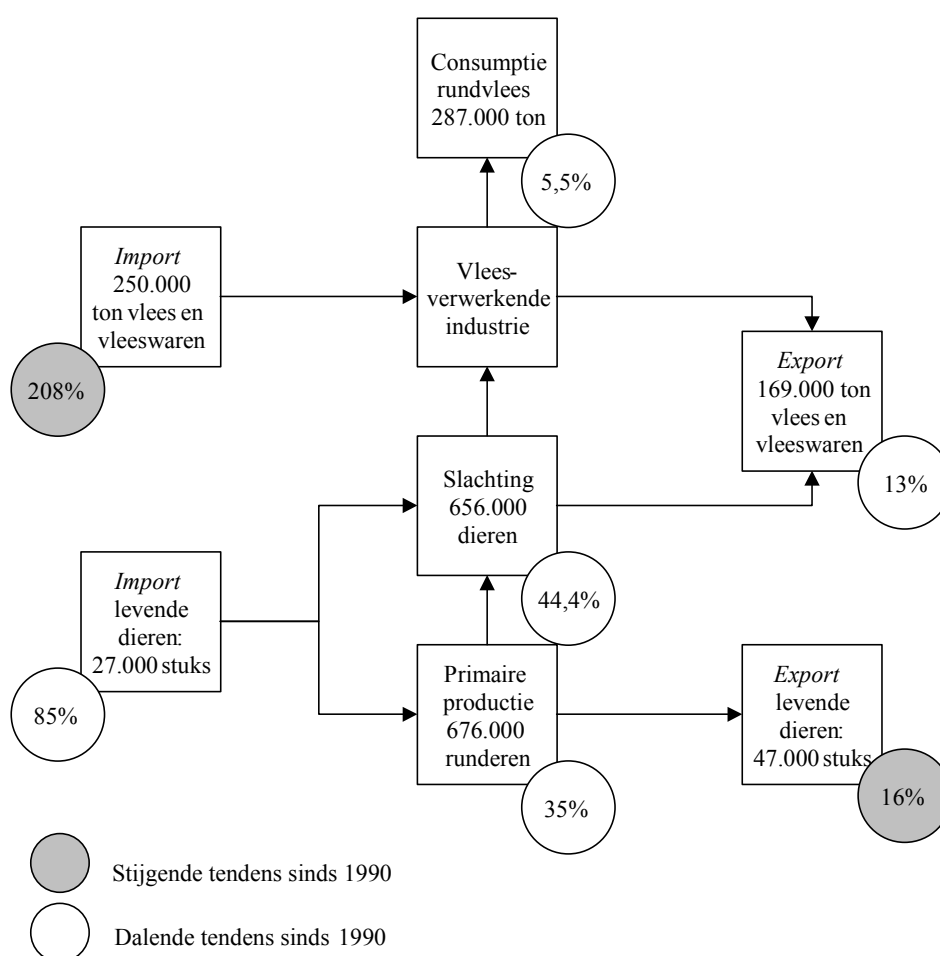
Productie

Afgelopen jaren is het aantal slachterijen steeds verder gedaald. Dit houdt verband met de voortgaande schaalvergroting van de bedrijven door mechanisering en automatisering en met de daling van het aanbod van slachtdieren van invloed. Een andere reden is de EU-eis van kostendekkende tarieven voor keuringen en toezicht in het voordeel van grotere bedrijven.

Het aantal slachtingen van runderen in Nederland neemt sterk af (figuur 2.1). In 1990 vonden 1.179.000 slachtingen plaats, in 2002 waren dat er 656.000, een afname met 44,4%. Een gestage vermindering van het aantal koeien ten gevolge van een toename van de melkproductie per dier bij een gelijkblijvend melkquotum is hiervan een belangrijke oorzaak. Daarnaast is het aantal geslachte vleesstieren sterk gedaald door de slechtere rentabiliteit van deze bedrijfstak. Dit hangt samen met de prijsverlagingen van rundvlees gecombineerd met een vermindering van de steun voor deze productietak. Door de invoering van de Mac Sharry-hervormingen en andere maatregelen in het kader van het Gemeenschappelijk Landbouw Be-

leid (GLB) is het aantal slachtingen van stieren gedaald van bijna 400.000 per jaar in 1990 tot 102.000 in 2002.

De daling van het aantal slachtrunderen uit eigen land wordt ook niet gecompenseerd door extra import. Weliswaar is, als we de invoer in 1990 vergelijken met die in 2002, sprake van een groei. Maar in de eerste helft van deze periode was er sprake van een sterke stijging tot een invoer van ruim 230.000 dieren in 1997. De sterkste daling deed zich in de laatste jaren van die periode voor en heeft te maken met de wijze waarop in Nederland de kosten van de BSE testen en de afzet van Specifiek Rissico Materiaal (SRM) worden doorberekend naar de sector. In Duitsland varieert dit per Bundesland, maar neemt de overheid meestal een deel van de kosten voor zijn rekening. Dit in tegenstelling tot de situatie in Nederland. In reactie hierop zijn een aantal Nederlandse bedrijven daarom de laatste jaren ook in Duitsland gaan slachten (zie ook levende export van slachtrunderen). Na uitsnijden komt het vlees dan weer terug naar Nederland. De export van slachtrunderen vertoont sinds MKZ-crisis van 2001 dan ook weer een licht stijgende tendens.

Figuur 2.1 Productie, consumptie, in en uitvoer in de rundersector in 2002 en de ontwikkelingen (in %) in de periode 1990-2002

Bron: PVE, 2003.

Door de gestage afname van het aantal dieren is er in de loop van de jaren overcapaciteit ontstaan binnen de runderslachterijen. In 1994 en 1995 vond een sanering plaats waarbij 30% van de slachtcapaciteit uit de markt werd gehaald (COV, 2000). De sector richtte zich voordien op groei maar door de invloed van het gelijkblijvend melkquotum nam het aantal dieren af. Dit werd niet gecompenseerd door extra import van slachtrunderen.

In 2000 is binnen de sector de discussie begonnen over een tweede sanering met als doel de slachtcapaciteit verder terug te brengen van 750.000 naar 650.000 runderen per jaar. De slachtcapaciteit is in 2002 de facto gedaald doordat een aantal slachtlocaties gesloten zijn. De bezettingsgraad is hierdoor verbeterd. Daarbij speelt verder het tijdelijk herstel van het aanbod van slachtrunderen een rol. Tabel 2.1 geeft een beeld van het aantal slachterijen en de concentratie van de slachtingen.

De slachterijen zijn zich de afgelopen tien jaren meer gaan toeleggen op de veredeling. Vroeger werd verreweg het meeste vlees verkocht in de vorm van voor- en achtervoeten. Tegenwoordig wordt er steeds meer vlees verder uitgesneden en uitgebeend. De retailers vragen de slachterijen steeds vaker om een totaal assortiment aan (verpakte) producten te leveren. Deze ontwikkeling is gekoppeld aan een verdergaande vermindering door retailorganisaties van het aantal leveranciers waarmee men zaken doet (preferred suppliers). Door de voortschrijdende groei van de vleesveredelingactiviteiten bleef het aantal werknemers binnen de sector ondanks de afname van de slachtcapaciteit vooralsnog vrij constant.

Tabel 2.1 Structuur runderslachterijen in 1990 en 2002 a)

Slachtcapaciteit (aantal runderen per jaar)	Aantal slachterijen		Aantal slachtingen	
	1990	2002	1990	2001
< 10.000	.	.	.	14%
10.000-20.000	7	1	.	2%
20.000-50.000	9	2	.	10%
> 50.000	7	4	.	74%
Totaal	.	.	.	662.000

a) . Gegevens ontbreken.
Bron: PVE, 2002.

Uit tabel 2.1 blijkt, dat het aandeel in de slachtingen van de kleine bedrijven sterk is afgenomen. Het aantal grote slachtondernemingen is sterk gedaald. Het aandeel van deze grote bedrijven in de slachtingen is echter gestegen. Er is dus een krachtige tendens tot schaalvergroting geweest. Deze hangt in hoofdzaak samen met investeringen in de uitrusting van de bedrijven op het gebied van hygiëne en met een algemene tendens tot schaalvergroting gebaseerd op automatisering en mechanisatie van werkzaamheden teneinde zo de kosten te reduceren.

Vleesverwerkende industrie

De productie van vleeswaren en -conserven op basis van rundvlees is van beperkte omvang, namelijk minder dan 10% van alle geproduceerde vleeswaren en vleesconserven. De import (met name corned beef en rookvlees) en de export zijn eveneens van beperkte omvang. De consumptie van corned beef nam in 2002 overigens af. Op de structuur van de vleeswaren en vleesconservensector en de ontwikkelingen in productie, consumptie, in- en uitvoer zal bij varkensvlees worden teruggekomen (paragraaf 2.4.2).

Rundveestapel

De rundveestapel nam in de periode van 1990 tot 2002 af met 35%. Deze afname deed zich voor bij zowel melk- en kalfkoeien, vleesstieren als vrouwelijk jongvee voor de vleesproductie. Een belangrijke oorzaak voor de daling van het aantal geslachte melk- en kalfkoeien is de invloed van de melkquotering. Door de productietoename van de hoeveelheid melk per dier met 1,8% per jaar bij een gelijk blijvend quotum daalt het aantal dieren dat nodig is voor de melkproductie gestaag.

Hierdoor is ook minder jongvee beschikbaar en nodig om de melkveestapel te vervangen. Het aantal vleesstieren is sterk verminderd door de geringe rentabiliteit. Hierop was vooral de vermindering van de steun aan deze productietak van invloed.

De runderen worden op steeds minder bedrijven gehouden. Zo is het aantal bedrijven met melk- en kalfkoeien verminderd van bijna 47.000 stuks in 1990 naar 26.400 in 2002. Hierbij nam het aandeel van de op melkvee gespecialiseerde bedrijven toe evenals het aandeel van de grotere bedrijven. In dezelfde periode is het aantal bedrijven met jongvee voor vleesproductie gehalveerd van ruim 24.000 naar circa 12.000 stuks. Het aantal stuks jong vleesvee verminderde nog sterker dan het aantal bedrijven, namelijk van 598.000 naar 241.000. Het gemiddeld aantal aanwezige dieren per bedrijf liep daardoor met ruim 10% terug naar 21 stuks.

Handel

De uitvoer van vlees- en vleeswaren schommelde de afgelopen jaren flink. Een dieptepunt werd bereikt tijdens de BSE- en MKZ-problemen in 2001 en 2002. De uitschieters zijn: naar boven toe een export van 250 duizend ton in 1995 en naar beneden van 169 duizend ton in 2002. De export van rundvlees vertoont door de dalende rundveestapel een dalende tendens. De uitvoer van levende dieren (vooral varzen voor de fokkerij) neemt licht toe van 41 duizend stuks in 1990 tot 47 duizend stuks in 2002 maar ligt over de jaren heen rond de 50.000 stuks. Het herstel van de export kwam eind 2002 met name naar andere EU-landen. De afzet naar derden landen blijft nog moeizaam.

De zelfvoorzieningsgraad voor rundvlees is de afgelopen jaren gedaald tot onder de 100 (73 in 2002). In 1990 bedroeg deze nog 122. Hierdoor werd Nederland steeds meer afhankelijk van import. De import van vlees en vleeswaren stijgt over de jaren heen van 81 duizend ton in 1990 naar 250 duizend ton in 2002. De grootste leverancier is Duitsland. Het belang van Ierland en Brazilië neemt steeds meer toe. De import van slachtrunderen daalt sterk van 168 duizend stuks in 1990 tot 26 duizend stuks in 2002. De grootste leveranciers zijn Duitsland en België. De toename van de import van karkasvlees is in de afgelopen jaren niet alleen

het gevolg van de gedaalde zelfvoorzieningsgraad, maar ook van de omzetting van de invoer van levend vee in de invoer van vlees. De achterliggende reden daarvoor zijn de hoge kosten in Nederland voor de BSE-test en voor de verwijdering van SRM.

2.3 Kalfsvleessector

2.3.1 Ontwikkeling in de EU

Cijfers over de consumptie en productie van kalfsvlees op Europees niveau zijn niet voorhanden. In de statistieken worden de gegevens over rund en kalf bij elkaar opgeteld (zie paragraaf 2.2). De consumptie van rundvlees is gedaald onder invloed van onder andere de BSE-crisis. De consument maakte hierbij geen onderscheid tussen rund- en kalfsvlees waardoor ook de afzet van kalfsvlees de afgelopen jaren te lijden heeft gehad van de BSE-crisis. De belangrijkste productielanden van kalfsvlees in Europa zijn Frankrijk, Nederland, Italië en Duitsland.

2.3.2 Ontwikkeling in Nederland

Consumptie van kalfsvlees

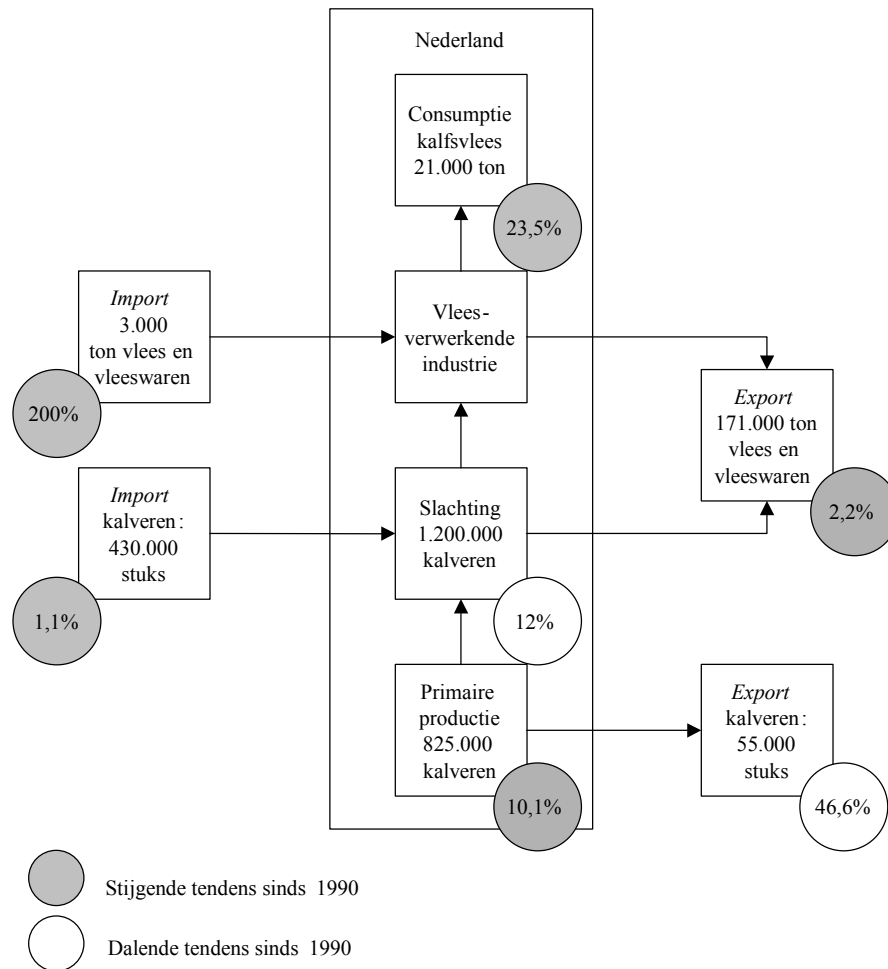
De totale consumptie van kalfsvlees in Nederland neemt in de periode 1990-2002 toe van 1,1 tot 1,3 kg per hoofd. Daarbij is geen onderscheid gemaakt tussen de consumptie van rosé en blank kalfsvlees. Het lage niveau van de consumptie per hoofd hangt onder meer samen met de relatief hoge prijs van dit vlees.

Productie kalfsvlees

Nederland produceert rosé en blank kalfsvlees. Dit vlees is in belangrijke mate bestemd voor de export (zie bijlage 1). Het aantal slachtingen in Nederland ligt al jaren tussen de 1,2 en 1,4 miljoen. Toch was er in de eerste jaren van de periode 1990 tot 2002 nog sprake van enige groei, daarna van een stabiele productie. Het aantal slachtingen is gekoppeld aan het aantal kalveren dat de Nederlandse melkveehouderij voortbrengt en dat door import vanuit andere landen beschikbaar komt.

Door de daling van de melkveestapel is de sector in de afgelopen jaren steeds meer afhankelijk geworden van de import van kalveren. In 2002 bedroeg de import na het dal in het MKZ-jaar 2001 weer 430.000 nuchtere kalveren (nuka's), dit is ongeveer evenveel als in 1990. De invoer was in de eerste jaren na 1990 toegenomen tot circa 600.000 dieren en vervolgens op dat niveau gestabiliseerd.

De totale kalfsvleesproductie komt in 2002 uit op 176.000 ton, dat is bijna 10% meer dan in 1990. Wel is in de tweede helft van de periode het gemiddeld geslacht gewicht door de genomen maatregelen om de rundvleesproductie te verminderen gedaald van 154 kg naar 146 kg. Deze daling heeft zich vooral voorgedaan na 1995 en was voor blanke kalveren groter dan voor rosé kalveren.

Figuur 2.2 Productie, consumptie, import en export in de kalversector in 2002 en de ontwikkelingen (in %) in de periode 1990-2002

Bron: PVE, 2003.

Tabel 2.2 Structuur kalverslachterij in 1990 en 2002 a)

Slachtcapaciteit (aantal kalveren/jaar)	Aantal slachterijen		Aantal slachtingen	
	1990	2002	1990	2001
< 20.000	.	.	.	3%
20.000-100.000	3	2	.	14%
>100.000	4	4	.	83%
totaal	.	.	1.071.000	1.214.000

a) . Gegevens ontbreken.

Bron: PVE, 2001.

Slachterij

Het aantal slachterijen met meer dan 20.000 slachtingen per jaar nam de laatste jaren af van zeven in 1990 tot zes in 2002. De vier grootste slachterijen hebben een aandeel van 83% in de slachtingen. De concentratie op ondernemingsniveau is nog groter, doordat vrijwel alle slachtingen gebeuren door drie grote integraties, waarvan de grootste een aandeel van meer dan 60% heeft. Ook de kalverslachterijen gaan steeds meer vlees uitbenen en uitsnijden.

Vleeskalverstapel

De vleeskalverstapel is volgens de landbouwtelling sinds 1990 met 10% toegenomen tot 713.333 stuks in 2002. Het gaat hierbij om een geleidelijke continue stijging, onderbroken in de jaren 1996 en 1997 onder invloed van het landbouwbeleid en in 2001 door de MKZ-crisis. In 2002 deed zich een licht herstel voor. Het aantal rosé vleeskalveren bedroeg in 2002 152.033 stuks, 0,1% meer dan het jaar daarvoor. Het aantal blanke vleeskalveren bedroeg 561.300 stuks, een toename van 0,3% ten opzichte van 2001.

Het aantal bedrijven met vleeskalveren nam in de periode 1990 tot 2002 met circa 25% toe van bijna 2300 tot ruim 3.300 stuks. Een belangrijke reden voor deze toename van het aantal bedrijven is de groei van de rosé kalfsvleesproductie. Deze komt vooral voor rekening van voormalige stierenhouders. Ongeveer 80% van de vleeskalverbedrijven zijn op de vleeskalverhouderij gespecialiseerd.

De sector heeft een belangrijke fase van vernieuwing doorgemaakt. Vooruitlopend op wet en regelgeving heeft de sector de groepshuisvesting doorgevoerd, momenteel voldoet ongeveer 80 tot 90% van de bedrijven hieraan. De optimale ontwikkeling van de kalveren wordt zoveel mogelijk ondersteund via het aanbieden van voeders van hoge kwaliteit. Het SKV-IKB-systeem is operationeel. Via dit systeem worden garanties gegeven omtrent het niet gebruiken van groeibevorderende middelen, het medicijngebruik, hygiëne en transport door een onafhankelijk controle. Via 'track en tracing' kan door de integraties op elk gewenst moment informatie verstrekt worden over de herkomst en plaats van het vlees.

Handel

Het Nederlandse kalfsvlees wordt voor het overgrote deel geëxporteerd (90%). In de periode 1990 tot 2002 nam de export per jaar toe tot 1999 van 150.000 ton tot 192.000 ton. In 2000 deed zich een lichte daling voor, gevolgd door een sterke daling in 2001 tot 133.000 ton onder invloed van de MKZ-crisis, in 2002 gevolg door een verder herstel tot 171.000 ton.

De zelfvoorzieningsgraad van de kalversector schommelt door de geringe binnenlandse consumptie tussen de 864 in 1998 en 1083 in 1995. De belangrijkste bestemmingslanden zijn: Italië (35%), Frankrijk (23%) en Duitsland (24%). De uitvoer naar Italië loopt al een aantal jaren terug, terwijl de vraag in Duitsland zich heeft hersteld na de BSE-crisis (PVE, 2002).

Er worden steeds minder kalveren levend geëxporteerd. In 1990 ging het nog om 103.000 dieren in 2002 om 55.000. De groeiende schaarste aan kalveren door de vermindering van de melkveestapel is hiervan de reden. De belangrijkste afnemer van levende kalveren was in 2002 Spanje. In vroegere jaren kocht ook Italië nogal wat Nederlandse kalveren.

De productie van kalfsvlees is de laatste jaren sterk afhankelijk van de beschikbaarheid van kalveren uit de ons omringende landen (Duitsland en België). Indien zich problemen voordoen waardoor import niet mogelijk is treft dat de sector direct (MKZ). De import is sinds 1990 gestegen (1,1%). Het verschil met 1990 is gering ten gevolge van de terugval in 2001. Daarvoor lag het importniveau beduidend hoger (580.000 stuks in 1999 en 2000). In 2002 is de import nog steeds niet op het niveau van voor de BSE en MKZ-crisis. Of de export ooit weer zo groot zal worden als in 2000 hangt af van de aangekondigde Europese maatregelen ten aanzien van het vervoer van dieren (zie ook hoofdstuk 3 en 4).

Naast de invoer van kalveren importeert Nederland ook een zeer bescheiden hoeveelheid vlees en vleeswaren. De import van kalfsvlees is sinds 1990 met enkele tonnen toegenomen. De procentuele groei is gezien het bescheiden niveau wel heel groot (200%).

2.4 Varkensvleessector

2.4.1 Ontwikkelingen in de EU

Consumptie

De consumptie van varkensvlees in de Europese Unie (EU-15) vertoonde sinds het begin van de jaren negentig tot 1999 een stijgende tendens. Daarna stabiliseerde de consumptie zich op een niveau, dat iets onder dat van 1999 lag. De groei van de varkensvleesconsumptie hield verband met de dalende consumptie van rundvlees. Maar het effect is minder dan dat op pluimveevlees, de consumptie daarvan groeide nog meer (zie paragraaf 2.5). De tweede BSE-crisis in 2000 vormde opnieuw een impuls voor de consumptie van varkensvlees. Doordat tegelijkertijd de prijzen sterk stegen resulteerde dit niet in een groei van de consumptie per hoofd. De consumptie per hoofd van de bevolking in de Europese Unie bedroeg in 2001 43,8 kg (http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2001/table_en/en382.pdf).

Productie van varkensvlees

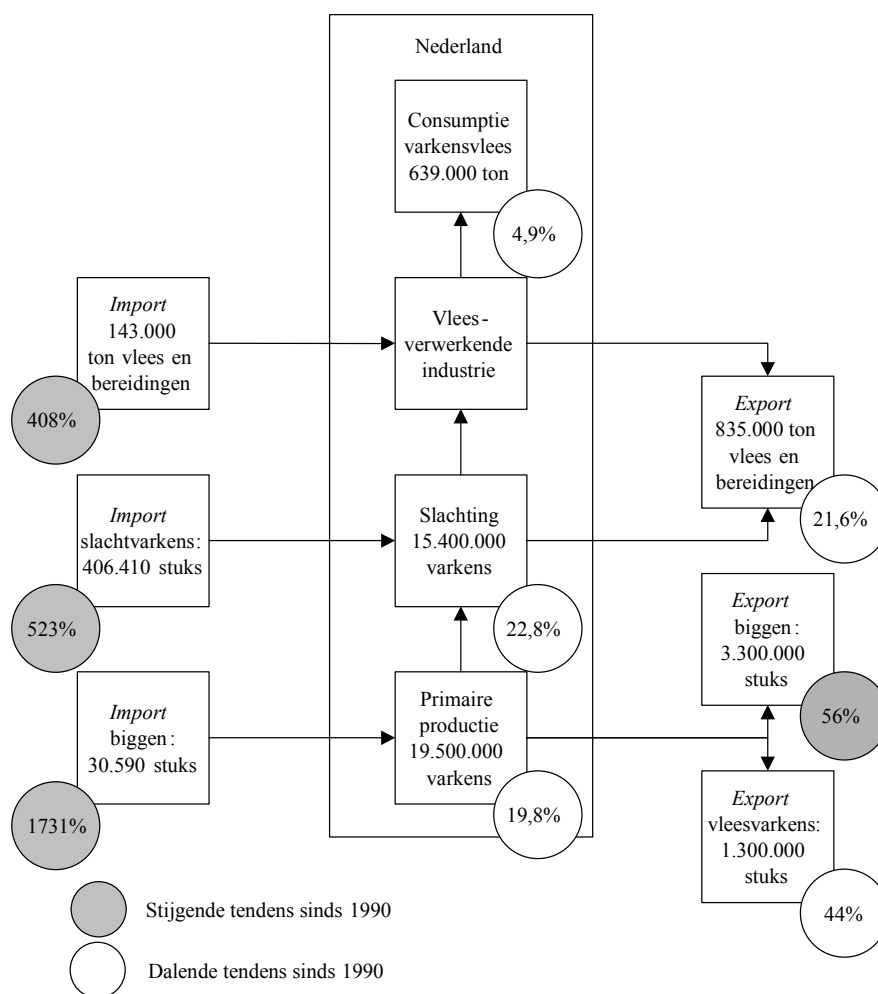
De productie van varkensvlees in de Europese Unie vertoont, ondanks de aanwezige cyclus in de productie, vanaf 1992 een geleidelijke stijging. Zelfs in 1997 toen de klassieke varkenspest een aantal lidstaten, waaronder Nederland, trof, daalde de totale productie slechts in beperkte mate (0,4%). De kunstmatige daling van de productie door de voortijdige slacht en vernietiging van 10 miljoen varkens in Nederland werd bijna volledig gecompenseerd door een hogere productie in andere lidstaten. Van 1997 tot 1999 nam het aantal varkens met 11% toe. De grotere beschikbaarheid van vlees had een sterk negatief effect op de prijs van het vlees in 1999. In 2000 daalde de productie daarom met 2,4%. De problemen in de rundveesector hebben slechts tijdelijk een positief effect op de varkenssector gehad.

Het grootste productieland van varkensvlees in de EU is Duitsland, met een aandeel van bijna 25%. Daarna volgen Spanje (bijna 20%), Frankrijk (bijna 15%), Italië, Denemarken, Nederland en België die elk een aandeel van bijna 10% hebben. Binnen de Europese Unie zijn het vooral Spanje en Denemarken die zich sterk ontwikkelen. Het aantal gedekte zeugen in deze landen wijst erop, dat alleen in Spanje de groei van 2002 zich in 2003 zal voortzetten.

2.4.2 Ontwikkelingen in Nederland

Consumptie van varkensvlees

Van alle vleessoorten wordt varkensvlees in Nederland het meest geconsumeerd. Het maakt circa de helft van de totale vleesconsumptie per hoofd uit. Het gemiddelde verbruik per hoofd van de bevolking ligt rond de 43 kg, dit is veel hoger dan rundvlees (18 kg), kalfsvlees (1,3 kg) en pluimveevlees (22 kg). Het verbruik van varkensvlees in Nederland vertoont enige schommeling vanwege calamiteiten zoals BSE. Daarnaast is de consumptie per hoofd in de periode 1990 tot 2002 met ruim 2,5 kg per hoofd gedaald, bij een vrijwel constant blijvende vleesconsumptie. Ook varkensvlees heeft marktaandeel aan pluimveevlees moeten afstaan. De redenen daarvoor zijn de relatief lage prijs van dit vlees, het grote gebruiksgemak en het geringe vetgehalte. Dit heeft te maken met de consumententrends richting vlug- en panklare producten, snacks en verder verwerkte producten.

Figuur 2.3 Productie, consumptie, import en export in de varkenssector in 2002 en de ontwikkelingen (in %) in de periode 1990-2002

Bron: PVE, 2003.

Productie varkensvlees

Het aantal slachtingen in Nederland is over de periode van 1990 tot 2002 fors afgenomen. In 2002 bedraagt het aantal slachtingen 15,3 miljoen stuks, dat is 23% lager dan in 1990. De productie van varkensvlees nam daardoor af van bijna 1,7 miljoen ton in 1990 tot 1,4 miljoen in 2002. Deze daling deed zich met name vanaf 2000 voor. De reden van deze forse daling is de vermindering van het aanbod van varkens tengevolge van het mestbeleid en de daarbij ingezette opkoopregeling (RBV).

De afname van de productie leidde tot een overcapaciteit bij de varkensslachterijen. In 2001 werden om de slachtcapaciteit te verminderen een zestal bedrijven uitgekocht. Ook in 1994-1995 werd de slachtcapaciteit al met 20% verkleind (COV, 2000). In 2002 zijn er nog 18 van de 29 slachtlocaties over (Boerderij/varkenshouderij, 87, no. 24, 19 november 2002)). Uit tabel 2.3 blijkt dat het aantal slachtplaatsen niet alleen sterk is verminderd, maar dat er ook een flinke schaalvergroting heeft plaatsgevonden. Op ondernemingsniveau is de concentratie van de slachtingen nog groter dan op het niveau van de slachtplaatsen. Het overgrote deel van de varkens wordt momenteel geslacht door twee ondernemingen (Dumeco en Hendrix meat group).

Tot tien jaren geleden vond de waardetoevoeging vooral plaats bij grossiers, uitsnijders en de vleeswarenindustrie. De slachterijen hebben de rol en marges van de grossiers en verwerkers de afgelopen jaren grotendeels overgenomen. De belangrijkste slachterijen snijden nu uit tot en met de vijfde snit (consumentenporties). Ze leveren het verse vlees in consumentenverpakking rechtstreeks aan de grootwinkelbedrijven. De slachterijen zijn daarmee ook meer de centrale regisserende partners in de keten geworden.

Tabel 2.3 *Structuur varkensslachterij in 1990 en 2002 a)*

Slachtcapaciteit	Aantal slachterijen		Aantal slachtingen	
	1990	2002	1990	2002
< 100.000	.	.	.	2
100.000-300.000	7	7	.	8
300.000-500.000	12	5	.	15
500.000-600.000	6	.	.	.
> 600.000	10	.	.	.
500.000-750.000	.	2	.	9
> 750.000	.	9	.	66
totaal	35	23	19.900.000	15.400.000

a) . Gegevens ontbreken.

Bron: PVE, 2001.

Een deel van het varkensvlees wordt verwerkt in vleeswaren en vleesconserven. Varkensvlees is de belangrijkste vleessoort die tot vleeswaren en -conserven wordt verwerkt. Ongeveer 80% van de gebruikte grondstoffen betreft varkensvlees. In totaal produceerden de bedrijven in 2002 447.000 ton vleeswaren en -conserven en in 1990 239.500 ton. De produc-

tie is in deze periode gestaag toegenomen. Naast worst worden vooral hamsoorten geproduceerd. Het aantal grotere bedrijven (jaarproductie ten minste 1.000 ton) dat op industriële wijze vleeswaren en -conserven bereidde, bedroeg in 1990 54 stuks en in 2002 57 stuks. Dit aantal is vrij stabiel, de schaalvergroting is daarom vooral een gevolg van de groeiende productie. Er zijn nogal wat vleeswarenfabrieken die op een of enkele producten zijn gespecialiseerd.

Er is ook een aantal bedrijven die bacon produceren. In totaal gaat het hier om 11 bedrijven in 2002. In 1990 waren dit er nog 18. De baconproductie en uitvoer naar Engeland is al tijden ongeveer stabiel rond 150.000 ton, zodat ook bij baconfabrikanten schaalvergroting is opgetreden.

Ontwikkeling varkensstapel

De varkensstapel in Nederland daalt structureel. De belangrijkste reden daarvoor is het gevoerde mineralenbeleid, waarbij men naast de Minas-aangifte tevens moet aantonen de mest verantwoord af te zetten. Deze wetgeving heeft geleid tot een opkoopregeling en het stoppen van oudere bedrijfshoofden zonder opvolger. In de periode 1990 tot 2002 daalde het aantal varkensplaatsen van 13,9 miljoen stuks tot 11,6 miljoen. Tot 1997 was er nog sprake van een stijging van de varkensstapel tot 15,2 miljoen stuks. Door de varkenspestuitbraak in dat jaar nam de stapel af tot 13,4 miljoen in 1998 om in 1999 weer licht te stijging tot 13,6 miljoen stuks. Vanaf 2000 is er sprake van een daling, maar met name in 2001 daalde de stapel mede door de opkoopregeling sterk. Het aantal bedrijven met varkens (fokzeugen en/of vleesvarkens) nam in de periode 1990-2002 af van 29.200 tot 11.850. Naast de genoemde wetgeving en de opkoopregeling speelt hierbij ook de voortgaande tendens tot schaalvergroting een rol. Circa de helft van de bedrijven met varkens is op deze productietak gespecialiseerd. Het aantal bedrijven met fokzeugen bedraagt nu bijna 5100 en dat met vleesvarkens 10.600. Een flink aantal bedrijven met fokzeugen heeft dus tevens vleesvarkens.

Handel

Over de periode 1990-2002 is sprake van schommelingen in de uitvoer van levende varkens. Deze hingen deels samen met het voorkomen van veeziekten en problemen rond verontreinigingen in het veevoer (dioxine, mpa). De facto is de export in 2002 iets groter dan in 1990, namelijk 4,6 miljoen versus 4,4 miljoen dieren. Deze export bestaat gemiddeld uit ruim 3 miljoen biggen en uit ruim 1 miljoen vleesvarkens. Onder invloed van de dalende varkensstapel neemt met name de export van vleesvarkens af. De export van biggen neemt niet af, omdat in Nederland vergeleken met de productiecapaciteit voor vleesvarkens, relatief veel fokzeugen worden gehouden.

De export van vlees en bereidingen ligt al jaren op een gelijk niveau van rond de 1 miljoen ton. Het jaar 2002 laat echter een sterke daling van 19,6% zien ten opzichte voorgaande jaren. Dit wordt veroorzaakt door de daling van de productie en een stijging van het binnenlands verbruik. Verder neemt op de wereldmarkt de concurrentie van Amerika, Canada en Brazilië toe. Deze landen hebben door de schaal van de bedrijven een relatief lage kostprijs. De vraag ontwikkelde zich niet of nauwelijks. In Europa (EU-15) nam het verbruik van varkensvlees iets af door het herstel van het rundvleesverbruik.

De export van bacon naar het Verenigd Koninkrijk is de afgelopen jaren met wat schommelingen op hetzelfde niveau gebleven. Bedroeg de export in 1990 146 duizend ton, in 2002 was dit 153 duizend ton. De baconexport richt zich vrijwel uitsluitend op het VK. Door de teruggang van de Britse varkensvleesproductie blijft de vraag naar bacon hoog (PVE, 2002).

De invoer van levende varkens nam over de periode vanaf 1990 toe. In 2002 lag die voor zowel de vleesvarkens als de biggen een stuk boven het niveau in 1990. Deze groei houdt verband met de vermindering van de eigen productie en de hier beschikbare slachtcapaciteit. In 2002 zijn 437.000 varkens ingevoerd. De invoer bestaat voor ruim 90% uit vleesvarkens. De invoer van vlees en bereidingen neemt sinds 1990 ook gestadig toe. De invoer van vlees is in de periode 1990 tot 2002 bijna verdrievoudigd. De invoer van vleeswaren en bereidingen is in dezelfde periode gestegen met 56%. Voor de invoer van varkensvlees is de groeiende differentiatie van de vraag van belang. Deze differentiatie is het resultaat van de specialisatie van een aantal vleeswarenfabrieken op bepaalde producten. Voor de import van vleeswaren en bereidingen is de groeiende vraag naar vleeswaren en de groeiende betekenis van buitenlandse specialiteiten in het assortiment van belang.

2.5 Pluimveevleessector

2.5.1 Ontwikkelingen in de EU

Consumptie

De consumptie van pluimveevlees in de Europese Unie is in de periode 1990 tot 2002 onafgebroken gegroeid. Deze ontwikkeling heeft te maken met een steeds grotere vraag naar gemakproducten bij de consument en de relatief gunstige prijs van pluimveevlees. Tijdelijk hebben zich in deze periode ten gevolge van problemen in de rundvleessector of de varkenssector sterke toenames van de vraag naar pluimveevlees voorgedaan. Door de relatief korte productietijd van met name vleeskuikens kan de pluimveesector relatief snel reageren op veranderingen in de vraag.

Productie van pluimveevlees

De productie van pluimveevlees vertoont vanaf 1990 tot 1998 een opgaande lijn. In 1999 is sprake van een lichte daling van 0,5% ten opzichte van 1998. Deze daling had te maken met de productie afname in Frankrijk, de dioxine crisis in België en de uitbraak van aviaire influenza in Italië. De invloed hiervan was ook nog merkbaar in 2000 toen de productie in zeer beperkte mate toenam. Na die tijd is het groeitempo weer toegenomen met name door de BSE en MKZ-crisis eind 2000 en in 2001.

De grootste pluimveeproducenten in de EU-15 zijn Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Italië, met een aandeel van respectievelijk ruim 20, ruim 15 en bijna 15%. Het aandeel van Nederland bedraagt ruim 8%. De EU-productie bestaat voor het overgrote deel uit vleeskuikens (circa 70%) en in mindere mate uit kalkoenen en overige pluimveevlees (eenden,

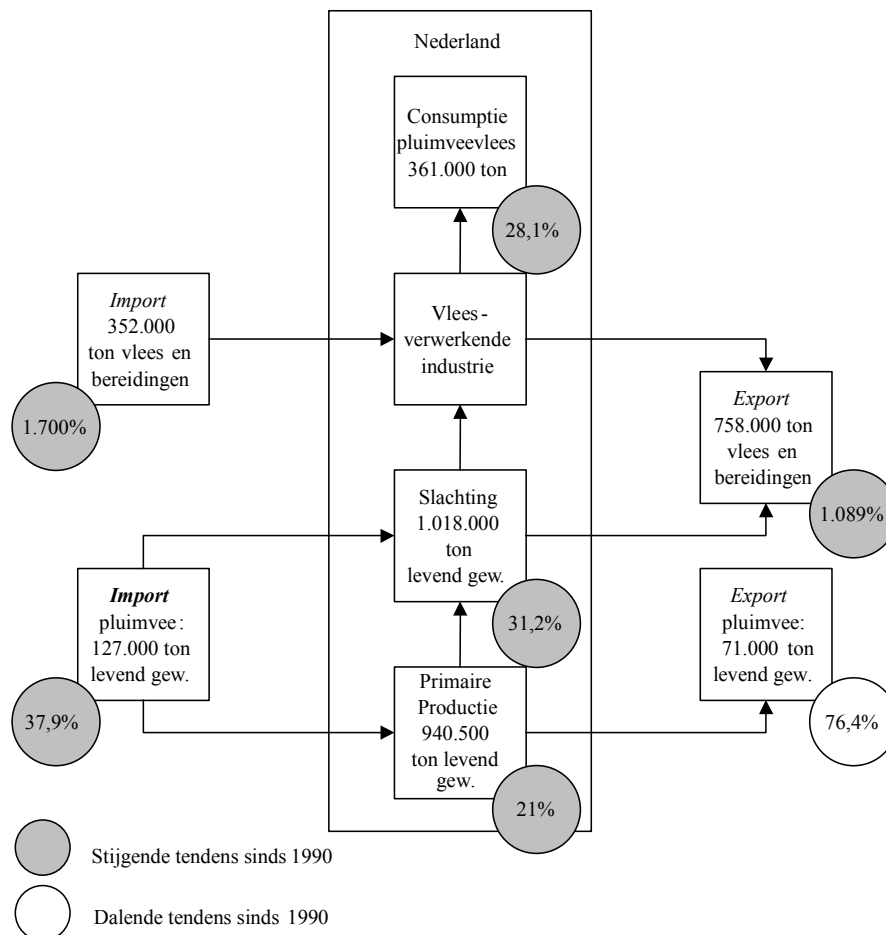
ganzen, parelhoenders). In Nederland is het aandeel van de vleeskuikens groter en maken ze circa 90% van de totale pluimveevleesproductie uit.

2.5.2 Ontwikkelingen in Nederland

Consumptie van kuikenvlees

De consumptie van kuikenvlees in Nederland vertoonde de afgelopen jaren een stijgende tendens tot 16,4 kilogram per hoofd in 1998. In 1999 werd deze tendens verstoord door de dioxinecrisis in combinatie met lage varkensvleesprijzen. De consumptie kwam toen uit op 16,2 kg. In de jaren daarna 2002 steeg de consumptie per hoofd verder met 1 kg tot 17,2 kg (PVE, 2002).

De toenemende interesse voor deze vleessoort is toe te schrijven aan de consumenten trend richting vlug en panklare artikelen en aan de groeiende vraag naar vetarm vlees. Ook de relatief lage prijs van kuikenvlees speelt hierbij een rol.

Figuur 2.4 Productie, consumptie, in- en uitvoer in de pluimveesector in 2002 en de ontwikkelingen (in %) in de periode 1990-2002

Bron: PVE, 2003.

Productie van pluimveevlees

De productie van pluimveevlees in Nederland steeg van 526 duizend ton in 1990 tot 767 duizend ton in 2002. De stijging is bepaald door een aantal factoren: de trendmatige stijging van de vraag, het concurrerend vermogen van de sector en tijdelijke invloeden zoals dierziekten en voerverontreiniging. De trendmatige stijging berust met name op de relatief lage prijs, het bereidingsgemak en het geringe vetgehalte. Het belangrijkste pluimveevlees is kuikenvlees (circa 90%). De rest is kalkoenenvlees en overige pluimveevlees (eenden, ganzen, parelhoenders).

De uitbraak van vogelpest in maart 2003 kan ernstige gevolgen voor de sector hebben. Een aantal geruimde bedrijven zal vanwege de ouderdom van het bedrijfshoofd niet meer opnieuw starten, anderen zullen vanwege de geringe rentabiliteit (moeten) stoppen. Deels zal dit worden opgevangen doordat een aantal bedrijven zullen willen uitbreiden. Verder zijn er afhankelijk van de lengte van de ziekte meer of minder ernstige gevolgen voor de export (verlies aan exportmarkten).

Slachterij

Het aantal pluimveeslachterijen bedroeg in 1990 69 stuks en in 2002 nog maar 34. Het aantal bedrijven is door schaalvergroting en fusies (zie bijlage 3) flink gedaald. Daarnaast zijn zoals tabel 2.4 laat zien de slachtingen steeds meer bij de grotere bedrijven geconcentreerd. Van belang bij deze concentratietendens is ook de groeiende concentratie van de vraag bij een beperkt aantal retailorganisaties.

Tabel 2.4 *Structuur pluimveeslachterij voor 1990 en 2002*

Slachtcapaciteit	Aantal slachterijen		Aantal slachtingen	
	1990	2002	1990	2002
< 5000	38)	6%)
5.000-10.000	8	16)	10%	3)%
10.000-20.000	8)	19%)
20.000-30.000	10	4	34%	11%
> 30.000	5	15	31%	86%
Totaal	69	35	708.793	938.000

Bron: PVE, 2001.

Naast de slachterijen bestaat er in de pluimveesector nog een flink aantal uitsnijderijen, in 1990 waren dit er 271 en in 2002 314. In dit aantal zijn ook de aan slachterijen verbonden uitsnijderijen opgenomen. De uitbreiding van het aantal uitsnijderijen hangt samen met de groeiende vraag naar delen in plaats van hele dieren.

Ontwikkeling pluimveestapel

Op de ontwikkeling van de stapel zal worden ingegaan voor vleeskuikens, kalkoenen en eenden afzonderlijk. De vleeskuikenstapel is toegenomen van 41,6 miljoen stuks in 1990 naar 54,7 miljoen in 2002. Een groei van bijna 30%. Het aantal bedrijven daarentegen nam in dezelfde periode af van ruim 1.400 naar bijna 1.100. Een daling met ruim 20%. De gemiddeld aantal per bedrijf aanwezig vleeskuikens is daardoor fors gestegen. Daarbij is tevens sprake van een grotere concentratie van de productie bij de grotere bedrijven. Ruim de helft van de kuikenhouders is op deze bedrijfstak gespecialiseerd.

Het aantal aanwezig kalkoenen is in de periode 1990 tot 2002 gestegen met bijna 50% tot bijna 1,4 miljoen stuks. Het aantal bedrijven daalde licht van 130 naar 112. Het gemiddeld aantal dieren per bedrijf nam daarbij met ruim 60% toe. Ook in deze bedrijfstak steeg het aantal grote bedrijven en nam hun aandeel in de productie toe.

In de periode 1990 tot 2002 bleef het aantal eenden voor de vleesproductie vrijwel gelijk, circa 1 miljoen stuks. Het aantal bedrijven nam daarbij in beperkte mate toe. De facto nam de concentratie van de productie bij grotere bedrijven niet toe.

Handel

De invoer van levende dieren nam in de periode 1990 tot 2002 gestaag toe en was in 2002 ruim 300% hoger dan in 1990. De toename is naar verhouding het grootst (bijna 300%) voor vleeskuikens. De invoer van eenden, ganzen, parelhoenders en kalkoenen is van weinig betekenis. Naast vleeskuikens gaat het vooral om leghennen voor de slacht.

Ook de invoer van vlees en bereidingen neemt sinds 1990 toe. Over de periode vond een groei plaats van bijna 400%. Vooral de import van gezouten kippevlees uit Thailand en Brazilië nam de laatste jaren, door een gat in de EU-wetgeving rond invoerheffingen, sterk toe. Deze import draagt sterk bij aan de totale toename van de invoer van bereidingen, vleeswaren en conserven van 76 duizend ton in 1990 tot 352 duizend ton in 2002 (PVE, 2002). Inmiddels is de regelgeving voor invoerheffingen aangepast en neemt de invoer van gezouten vlees weer af.

De Nederlandse uitvoer van levend pluimvee, pluimveevlees en bereidingen en conserven van pluimveevlees was in 2002 met ruim 829.000 ton groter dan in voorafgaande jaren. Ook de uitvoer van vlees en bereidingen neemt per jaar toe. Sinds 1990 bedraagt de toename 130%. Zowel de uitvoer naar landen binnen de EU als naar derde landen nemen fors toe. Duitsland en het Verenigd Koninkrijk zijn belangrijke afnemers. Een goede derde is Rusland. De concurrentie vanuit de Verenigde Staten en Brazilië neemt de laatste jaren toe (PVE, 2002). De uitvoer heeft in 2002 te kampen gehad met een aantal affaires: de nitrofen-affaire resulteerde in een lager vraag vanuit Duitsland en de MPA-crisis zorgde voor de sluiting van de grenzen van een aantal derde landen voor Nederlands pluimveevlees. Ook de uitvoer van levende dieren is sinds 1990 wat gestegen en wel van 47.000 ton vlees met been naar 71.000 ton, maar blijft bescheiden van omvang.

2.6 Samenvatting drijvende krachten

De vorige paragrafen bevat de beschrijvingen van de ontwikkelingen per sector over de periode 1990 tot en met 2002. Achter deze ontwikkelingen gaan drijvende krachten schuil die in deze paragraaf nog eens de revue passeren. Deze paragraaf vormt daarmee een brug naar het volgende hoofdstuk waarin de te verwachten veranderingen voor de toekomst op basis van deze krachten zullen worden beschreven. De drijvende krachten kunnen worden ingedeeld naar marktfactoren, technisch-economische factoren, regelgeving en toevallige factoren.

a. Marktfactoren

De trends in de vleesconsumptie komen overeen met algemene voedingstrends: gemak, kant - en klaar, voorverpakt, gezondheid en voedselveiligheid. De ontwikkeling van de bestedingen van de consumenten in de richting van convenience foods heeft een verschuiving tot gevolg naar de consumptie van vleessoorten die snel te bereiden zijn en minder vet bevatten.

De betekenis van de buitenhuishoudelijke markt neemt nog steeds toe. Dit geldt zowel voor uit eten gaan in een restaurant of een snackbar als voor eten afhalen of thuis laten bezorgen.

Gezondheid speelt een belangrijke rol bij de keuze van producten. Vlees blijft nog altijd de favoriete maaltijdcomponent in Nederlandse huishoudens. Het marktaandeel van vleesvervangers groeit, maar is procentueel nog niet groot. Wel speelt de afkeer van qua uiterlijk vette producten een steeds belangrijker rol.

De behoefte aan variatie in het dieet leidt er toe dat de vraag naar buitenlandse specialiteiten toeneemt, met name op het gebied van vleeswaren en conserven.

De detaillisten en met name de supermarkten onder hen zijn sterk geconcentreerd. Ze zijn steeds meer delen en verder verwerkte producten gaan kopen en hebben hun eigen slagereijen afgestoten. Tevens zijn ze gaan werken met een beperkt aantal zogenaamde 'preferred suppliers'. Dit heeft geleid tot een sterke concentratie aan de verkoopkant bij slachterijen annex uitsnijderijen.

De ontwikkelingen op de wereldmarkt: opkomst van de concurrentie uit Azië (Thailand), Noord- (VS en Canada) en Zuid-Amerika (Brazilië) met betrekking tot pluimveevlees en varkensvlees.

b. Technisch-economische factoren

De technische ontwikkeling in de vorm van mechanisering en automatisering leidt tot een voortdurende toename van de optimale schaal van be- en verwerkingseenheden, zoals slachterijen en uitsnijderijen. Dit leidt tot concentratie van de werkzaamheden bij minder bedrijven en schaalvergroting. Ook de sanering van de overcapaciteit heeft de schaalvergroting bevorderd.

De toename van de macht van de groter retailinkooporganisaties heeft er bovendien voor gezorgd, dat om aan hun eisen te kunnen voldoen en om een redelijke tegenmacht te zijn, bedrijven zijn gefuseerd in grotere ondernemingen. Hierdoor hebben de slachterijen een deel van de ketenregie kunnen krijgen.

c. Wet- en regelgeving

De wet- en regelgeving heeft nogal wat invloed gehad op met name de agrarische productie. Zo heeft de mineralenwetgeving geleid tot een vermindering van met name de varkensstapel (opkoopregeling). Daarnaast zijn de forfaitaire normen die in de mineralen boekhouding worden gebruikt de reden voor het overschot aan mestbiggen in Nederland. De normstelling heeft tot effect, dat men bij eenzelfde mineralen productie van het bedrijf meer inkomen kan verwerven door het houden van fokzeugen dan door het houden van vleesvarkens.

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid heeft ook nogal wat invloed gehad. Door de melkquota neemt de melkveestapel voortdurend af. Verder hebben de maatregelen in het kader van de vermindering van de rundvleesproductie geleid tot vervroegd slachten van kalveren, waardoor het gemiddeld geslacht gewicht afnam. Voor de stierenhouderij is de rentabiliteit sterk verlaagd door afbouw van de steun per dier en koppeling van deze steun aan een maximaal aantal dieren per hectare.

Andere zaken die een rol hebben gespeeld zijn de aanscherping van de regels omtrent het vervoer van dieren over langere afstanden. Dit had vooral invloed op de invoer van nuchtere kalveren en de afzet van biggen. Door het volledig voor rekening laten komen van de kosten van bse voor het bedrijfsleven is een zekere ongelijkheid ten opzichte van omringende landen geschapen. Dit had invloed op de invoer van slachtrunderen.

d. Overige redenen

De calamiteiten hebben een grote impact gehad op de vleesketens. Er zijn talrijke gebeurtenissen geweest waaronder: hormonengebruik, BSE, varkenspest, MKZ en klassieke vogelpest. Ook leidden verontreinigingen in voedergrondstoffen, dioxine- en MPA-affaire, tot vernietiging van dieren en producten en het moeilijker kunnen afzetten van producten in het buitenland.

Calamiteiten veroorzaakten een tijdelijke verstoring in het aankoopgedrag van vooral rundvlees (afname) en kippevlees (toename) in mindere mate varkensvlees (toename). Zowel in Nederland als in de rest van Europa groeit de aandacht voor voedselveiligheid, mede onder invloed van de voedselschandalen en dierziekten in de afgelopen jaren.

De bovengenoemde affaires hebben een effect gehad op de (versnelde) ontwikkeling van het Europese beleid: aanscherpingen van het beleid ten aanzien van de eisen rondom voedselveiligheid en dierenwelzijn.

3. Te verwachten markt- en beleidsontwikkelingen

In dit hoofdstuk komen de belangrijkste te verwachten veranderingen in de eerder besproken drijvende krachten aan de orde. Welke veranderingen komen eraan, wanneer en in welke mate zullen ze de ontwikkeling van de veehouderij en de vleesverwerkende industrie gaan beïnvloeden? Hierbij zal waar nodig onderscheid worden gemaakt in gevolgen voor respectievelijk de veehouderijbedrijven, im- en export, slachterijen en vleesgroothandel.

3.1 Ontwikkelingen in de markt

In deze paragraaf komen voor rund- en kalfsvlees, varkensvlees en pluimveevlees de belangrijkste ontwikkelingen in de markt aan de orde.

Pluimveevlees

De wereldmarkt van pluimveevlees blijft groeien. Sinds 1990 is de wereldproductie van pluimveevlees met 75% toegenomen. Deze groei (+2,6%) zette in 2002 door. De toename van het mondiale verbruik van pluimveevlees met 2,1% in 2002 is duidelijk lager dan de gemiddelde groei in de afgelopen tien jaar van 5,1% per jaar. De belangrijkste oorzaak van deze groeivertraging is het herstel van het rundvleesverbruik. In 2002 groeide met name in de landen Brazilië, China en Midden- en Oost-Europa het verbruik van pluimveevlees. Bij de meer ontwikkelde markten daalde het verbruik in de EU terwijl in de VS het verbruik van pluimveevlees verder toenam. Bij de meeste belangrijke productielanden nam de productie toe in, namelijk in Brazilië, de VS en China terwijl in de EU de productie daalde (bron: PVE, Sectorinfo Pluimvee en Eieren, 2003).

De EC verwacht dat de nettopluimveevleesproductie in de EU zal toenemen tot 9,7 miljoen ton in 2009 (+0,9% per jaar). Na een enorme stijging van de importen van 544.000 ton in 2000 tot 905.000 ton in 2002, zullen deze naar verwachting nog iets verder toenemen met ruim 1,3% per jaar tot bijna 1,0 miljoen ton in 2009. De exporten zullen ongeveer gelijk blijven op circa 950.000 ton. De consumptie per hoofd van de bevolking zal verder blijven stijgen tot 25,2 kg in 2009 (+0,8% per jaar; bron: European Commission, 2002).

Varkensvlees

Ook de wereldmarkt van varkensvlees groeit verder. Sinds 1990 is de wereldproductie van varkensvlees met 26,5 miljoen ton (+45%) toegenomen tot ruim 86 miljoen ton in 2002 (stijging ten opzichte van 2001: 2,8%). In alle belangrijke markten nam het verbruik van varkensvlees toe, behalve in de EU. Daar daalde het verbruik door het herstel van het rundvleesverbruik van de BSE-crisis.

China is verreweg het belangrijkste productieland. Het belang van de EU als tweede producent van varkensvlees in de wereld neemt af. De wereldhandel van varkensvlees groeide in 2002 sneller dan verwacht. In 2002 werd 4,1 miljoen ton varkensvlees tussen de verschillende landen verhandeld (+13,6%). Het aandeel van Brazilië en Canada in de wereldhandel is in de afgelopen periode fors gestegen (bron: PVE, sectorinfo Vee en Vlees, nr. 10, 6 maart 2003).

Op de lange termijn wordt voor de EU een verdere uitbreiding van de varkensvleesproductie verwacht, maar wel in een lager tempo dan in het verleden, tot 18,7 miljoen ton in 2009 (+0,6% per jaar). De importen zouden gaan toenemen van 55.000 ton in 2002 tot 89.000 ton in 2009, dat betekent een relatief sterke stijging van ruim 7% per jaar. In absolute zin blijft de import echter klein. De exporten zouden licht kunnen toenemen tot 1,3 miljoen ton in 2009. Dat betekent een jaarlijkse toename van 0,7%, overeenkomstig de groei van de productie en de toenemende internationale handel.

De middellange- en langetermijnvooruitzichten voor de consumptie van varkensvlees zijn positief, omdat de verwachting is dat consumenten de voorkeur zullen blijven geven aan varkensvlees, hoewel in mindere mate dan bij pluimveevlees. De consumptie per hoofd van de bevolking zal naar verwachting stijgen van 44,3 kg in 2002 tot circa 45,6 kg in 2009 (bron: European Commission, 2002).

Rund- en kalfsvlees

Het mondiale verbruik van rund- en kalfsvlees groeide in 2002 met 2,5%. In de meeste gebieden was sprake van een stijging, mede door de afgenomen bezorgdheid over BSE. Dalingen deden zich met name voor in Oost-Europa (door BSE in eigen regio) evenals in Argentinië en Uruguay door de economische crisis aldaar. Het wereldaanbod van rund- en kalfsvlees steeg in 2002 met 2%. In veel gebieden nam de productie toe, waarbij de grootste groei zich voerde in Noord Amerika en de EU. De sterkste afname deed zich voor in Argentinië, waar door de stijging van de voergraanprijzen de intensieve productie van rundvlees niet meer rendabel was (bron: PVE, sectorinfo Vee en Vlees, nr. 8, 20 februari 2003).

De EC verwacht dat de nettorund- en kalfsvleesproductie in de EU zal toenemen tot 7,8 miljoen ton in 2009 (+0,4% per jaar). Import en export zullen nauwelijks veranderen en ook de consumptie per hoofd van de bevolking zal naar verwachting ongeveer gelijk blijven (ruim 19,5 kg). (bron: *European*, juni 2002).

3.2 Internationale concurrentiepositie en WTO

De Nederlandse intensieve veehouderij heeft lang kunnen profiteren van de invoer van goedkope veevoergrondstoffen. Na de verlaging van de graanprijzen in de EU als onderdeel van de Mac Sharry-hervormingen is dat voordeel ten opzichte van andere belangrijke producerende landen in de Unie verminderd. In de jaren negentig is er steeds meer graan in het Europese veevoer verwerkt, omdat substituten prijstechnisch minder aantrekkelijk zijn geworden. Uit berekeningen blijkt dat de Nederlandse intensieve veehouderij het veevoerkostenvoordeel dat de sector bezat aan het begin van de jaren negentig grotendeels heeft verloren. Dit wijst op

een verslechtering van de concurrentiepositie van de Nederlandse veehouderij (Van Berkum et al., 2002).

Verwacht wordt dat na WTO-onderhandelingen de exportsubsidies en invoerheffingen vanaf 2006 verlaagd zullen worden, met een nog onbekend percentage. Verlaging van de invoerheffingen zal leiden tot meer concurrentie van goedkoop varkensvlees, kip en eipoeder vanuit Noord- en Zuid-Amerika, Canada, Thailand, Oekraïne en andere landen op de Europese markt, en door minder exportrestituties tevens tot verzwakking van onze positie in derde landen. Het is tegelijkertijd mogelijk dat de invoer van varkensvlees door Japan en andere landen in het Verre Oosten gaat toenemen, waarvan de EU, onder meer Denemarken en Nederland, wellicht kunnen profiteren, al zal men dan te maken krijgen met de concurrentiekracht van de VS, Canada en Brazilië op deze markt.

Als markten wereldwijd radicaal geliberaliseerd worden kan volgens scenarioberekeningen in de periode 2006-2015 een gematigde groei van de intensieve veehouderij in de uitgebreide Europese Unie worden verwacht, afgezien van de effecten van strenge milieu- en dierenwelzijnseisen. De groei is aanzienlijk kleiner dan die in Noord- en Zuid-Amerika. De grootste groei van consumptieve vraag, productie en importen wordt verwacht in Oost-Azië, vooral in China. Binnen de Europese Unie zal in de komende 10 tot 15 jaar geen massale verhuizing van productiecapaciteit naar Zuid- of Oost-Europa optreden. Noord-Europa zal een aantrekkelijke vestigingsplaats blijven voor intensieve veehouderij. Bij een eventuele aanscherping van eisen ten aanzien van milieu en dierenwelzijn, die in Noord-Europa zwaarder wegen dan in de zuidelijke en oostelijk lidstaten, zal een vestigingsvoordeel in zuidelijke lidstaten ontstaan (Van Berkum et al., 2002). Wel zal er onder druk van de (inter)nationale concurrentie een overdracht van taken plaatsvinden, waarbij het uitsnijden van bulkproducten vanwege de lage lonen naar de tot de EU toegetroten Midden- en Oost-Europese landen gaat.

De Nederlandse kuikenvleessector staat net als die in andere EU-landen, na een omvangrijke groei in de jaren negentig, nu al enkele jaren sterk onder druk door toegenomen importen van lichtgezouten kipfilet uit Brazilië en Thailand. Door deze importen wordt het Nederlandse product verdrongen van de belangrijke afzetmarkten in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. De Europese Commissie heeft recent maatregelen genomen door kipfilet met een zoutgehalte tussen 1,2 en 1,9% te laten vallen onder een verhoogd importtarief. Het is zeer de vraag of dit zal betekenen dat de importen weer zullen gaan afnemen. De Nederlandse positie op de versmarkt blijft wel behoorlijk stevig, maar vooral voor de verdere verwerking (*convenience foods*) is het Nederlandse vlees te duur. De afzet van de goedkope kuikendelen (poten, vleugels) op de Russische markt staat eveneens onder druk, ondermeer doordat de lokale productie weer op gang komt. Afnemers in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk vinden versheid, constante kwaliteit, traceerbaarheid en voedselveiligheid de belangrijkste kwaliteitsaspecten (Van Gaasbeek, 1999). Nederland zal zich vooral moeten onderscheiden op het gebied van versheid en traceerbaarheid. Voedselveiligheid en diervriendelijkheid staan in de derde landen op een vergelijkbaar niveau als in Nederland.

Ook de importen van rund- en varkensvlees uit goedkope derde landen zullen waarschijnlijk toenemen. Overigens zal deze toename waarschijnlijk minder sterk zijn dan bij kuikenvlees, omdat het bij rund- en varkensvlees veel lastiger is om een uniforme kwaliteit te leveren en omdat de versmarkt van relatief grotere betekenis is. De sombere vooruitzichten voor de vleeskuikensector worden verstrekt door de huidige vogelpestcrisis.

Het is verder denkbaar dat goedkope importen uit derde landen beperkt zullen worden door een toenemend belang van ketencontrole (LNV, 2002). Naar verwachting zullen Nederlandse bedrijven beter dan veel concurrenten in het buitenland in staat zijn deze ketencontrole adequaat vorm te geven. Voorwaarde is wel dat er gewerkt wordt aan verbetering van het vertrouwen en de samenwerking binnen de keten. In de varkenshouderij wordt de samenwerking binnen de kolom als 'matig' beoordeeld (Bondt et al., 2002).

Conclusie

De in de afgelopen jaren sterk gestegen importen van kuikenvlees uit derde landen zullen waarschijnlijk niet gaan afnemen. Dit zal in de jaren 2003 tot 2007 mogelijk leiden tot een inkrimping van de Nederlandse vleeskuikenproductie.

Door de eisen aan uniforme kwaliteit, traceerbaarheid en ketencontrole zullen de importen van met name varkensvlees uit derde landen in de periode 2006-2011 mogelijk minder toenemen dan op grond van onze kostprijspositie mocht worden verwacht. Lagere restituties zullen de EU-exporten naar derde landen minder aantrekkelijk maken. De invloed van de toetreding van midden en Oost-Europese landen tot de EU op de Nederlandse vleesproductie zal in de prognoseperiode gering zijn.

3.3 EU-landbouwbeleid

Uitgangspunt van de recente voorstellen van de Europese Commissie voor hervorming van het landbouwbeleid is het plafond voor de landbouwuitgaven zoals afgesproken tijdens de Top van Brussel in oktober 2002. Een gevolg hiervan is de geleidelijke vermindering van de inkomstenstoeslagen ('degressiviteit') die nodig is om de geleidelijke introductie van de inkomstenstoeslagen in de nieuwe lidstaten en verdere hervormingen van het GLB te kunnen financieren. Per 2006 zal het EU-budget worden beperkt, dit terwijl per 2004 ook de nieuwe lidstaten hieruit premies zullen ontvangen (25% van het huidige premieniveau in 2004, 40% in 2006, verder oplopend tot 100% in 2013). Het EU-budget van de marktgerelateerde uitgaven en rechtstreekse betalingen in de EU-25 zal na 2006 worden bevroren, afgezien van een inflatiecorrectie van 1% per jaar. Bovendien kunnen aan de inkomenssteun voorwaarden worden gesteld op het gebied van duurzaamheid ('*cross-compliance*'). De voorstellen van de Europese Commissie worden de komende maanden verder besproken door de Europese ministers van landbouw. De uitkomsten hiervan zijn onzeker, aangezien een groot aantal lidstaten uiterst kritisch is.

Enkele hoofdlijnen van de hervorming van het EU-landbouwbeleid zijn: (<http://europa.eu.int>) en LEI-publicatie 3.05.06:

- één enkele bedrijfstoelage die losstaat van de productie ('ontkoppeling'), voor het ontvangen van steun wordt geen relatie gelegd met de productie, zoals nu middels dier- en slachtpremies wel gebeurt. Als deze hervorming doorgaat zal de veehouder steun ontvangen op basis van productie in het verleden, en niet op basis van huidige productie. Voor de Nederlandse kalfsvleessector, die sterk geïntegreerd is, zou deze 'ontkoppeling' zeer nadelige gevolgen kunnen hebben als een deel van de kalverhouders besluit om de productie stop te zetten en de premies uit de sector verdwijnen. Hetzelfde geldt ook

- voor de rundvleesproductie op basis van vleesvee. Ook een afnemende import van nuchtere kalveren kan nadelige gevolgen hebben;
- de bedrijfstoelagen afhankelijk stellen van de naleving van normen op het gebied van milieu, voedselveiligheid, dierenwelzijn en diergezondheid en arbeidsveiligheid en van de eis dat alle landbouwgrond in goede staat wordt gehouden ('cross compliance');
 - een krachtiger beleid inzake plattelandontwikkeling;
 - een verlaging vanaf 2006 van de rechtstreekse betalingen ('degressieve toekenning') aan grotere landbouwbedrijven om extra geld beschikbaar te kunnen stellen voor plattelandontwikkeling ('modulatie') en de besparingen te realiseren die nodig zijn voor de financiering van verdere hervormingen;
 - herziening van het GLB-marktbeleid in bepaalde sectoren inclusief de laatste verlaging met 5% van de interventieprijs voor granen¹, die gedeeltelijk zal worden gecompenseerd door hogere rechtstreekse betalingen aan de producenten van akkerbouwgewassen;
 - een ingrijpender en versnelde hervorming in de zuivelsector met gedifferentieerde prijsverlagingen voor boter en magere melkpoeder en handhaving van de melkquota tot 2014/2015;
 - hervormingen in de sectoren rijst, durumtarwe, noten, zetmeelaardappelen en gedroogde voedergewassen.

De EU-voorstellen voor de van 2005 naar 2004 vervroegde en meer ambitieuze hervorming van de zuivelsector worden blijkens het voorgenomen standpunt van het kabinet door de Nederlandse regering ondersteund. Een definitief standpunt is pas te verwachten na de discussie met de kamer. Het kabinet plaatst wel vraagtekens bij de voorgestelde quotumverruiming van 3,5%. Die zou meer afhankelijk moeten worden gesteld van de dan geldende marktomstandigheden. Als in het zuivelbeleid gekozen wordt voor een herhaling van de Agenda 2000-voorstellen, zullen de melkprijzen gaan dalen. Dit zal naar verwachting echter niet leiden tot een afname van de melkproductie in Nederland (Berkhout et al., 2002). Inmiddels is de quotumverruiming voor melk vastgesteld op 1,5% en zullen de interventieprijzen minder worden verlaagd dan eerder voorgesteld.

Conclusie

Er moet rekening worden gehouden met een verlaging van de rechtstreekse betalingen vanaf 2006. Dit zal vooral leiden tot een inkrimping van de vleesstierenstapel, en in mindere mate ook van het aantal vleeskalveren. De ontkoppeling van premies en productie zou kunnen leiden tot een extra krimp van de kalverhouderij en onderbezetting in de kalfsvleesverwerkende industrie. Als de uitwerking van cross compliance zou gaan in de richting van grondgebondenheid, met eisen aan de veedichtheid, dan zou dit voor de kalversector zeer ingrijpende gevolgen hebben.

De melkveestapel daalt autonoom door toenemende productie per koe. Het EU-landbouwbeleid zal niet leiden tot een afname van de melkproductie in Nederland.

¹ Nederlandse regering betwijfelt de noodzaak van deze verdere verlaging van de graanprijs (die zich eigenlijk al op wereldmarktniveau bevindt).

3.4 Voedselveiligheidseisen

Voedselveiligheid is een belangrijk thema. Terecht verwachten consumenten dat het voedsel veilig is. De ervaring leert dat men bij crises vaak (meestal tijdelijk) minder gaat consumeren. Voor het bedrijfsleven betekent dat, naast de directe kosten voor recalls ook opbrengstderving door een verminderde consumptie ontstaan. Verder is het zo dat in de internationale handel vaak handelsproblemen ontstaan die gerelateerd zijn aan voedselveiligheid en diergezondheid. Door te zorgen voor een hoge diergezondheidsstatus en een gegarandeerd veilige productie kan de positie op de internationale markt worden versterkt en kunnen handelsproblemen zoveel mogelijk worden voorkomen.

In de EU wordt momenteel een samenhangend pakket van 4 Verordeningen rond hygiene behandeld:

1. EU-voorstel voor een Verordening inzake levensmiddelenhygiëne (2000/178 COD; in 9240/2/02 REV 2 dd 24/6/2002)¹;
2. EU-voorstel voor een Verordening inzake specifieke hygiënevoorschriften voor levensmiddelen van dierlijke oorsprong (2000/179 COD; in 5035/02 15/1/2002)²;
3. EU-voorstel voor een Verordening inzake uitvoeringsbepalingen met betrekking tot de organisatie van officiële controles van voor menselijke consumptie bedoelde producten van dierlijke oorsprong (oorspronkelijk 2000/180 COD; na 11 dec. 2001 vervangen door SANCO/1190/2001 Rev.8)³;
4. Diergezondheidsregels voor producten van dierlijke oorsprong voor menselijke consumptie - vastgesteld EU-landbouwrapraad 28 november 2002.

De Brusselse Verordeningen hebben vooral als doel: vereenvoudiging van de vigerende wetgeving en harmonisatie binnen de EU. De huidige regels zijn te versnipperd en te gedetailleerd, en zijn in de diverse lidstaten op uiteenlopende manieren geïmplementeerd. Met de 4 nieuwe Verordeningen zullen 17 afzonderlijke EU-Richtlijnen worden vervangen ten behoeve van een enkel, transparant hygiënebeleid. De Verordeningen bevatten voor de vleesketen geen geheel nieuwe, extra voorschriften. Het is zelfs zo dat er diverse nu al geldende voorschriften komen te vervallen. Verwacht wordt dat de Verordeningen per 1-1-2005 in werking kunnen treden, waarna er nog een overgangstermijn is van een jaar. Dit houdt in dat de bedrijven pas per 1-1-2006 daadwerkelijk met de nieuwe eisen moeten werken.

Verordening 3 is vooral gericht op controlerende overheidsinstanties. Doel van deze Verordening is een risico gebaseerd vleeskeuringssysteem, waarin de officiële dierenarts die hiervoor opgeleid is, de audits en keuringswerkzaamheden uitvoert en alle relevante beslissingen neemt. Audits op GHP en HACCP-gebaseerde procedures vinden continu plaats. Een deel van de werkzaamheden kan ook door officiële assistenten worden uitgevoerd, en onder bepaalde voorwaarden kan ook het personeel van de exploitant werkzaamheden zelf doen. De kwaliteitscontroles in slachterijen zijn zeer intensief, en dat zal voorlopig ook zo blijven. Het was verrassend voor de Europese Commissie dat de roodvleesindustrie zo gehecht bleek te zijn aan de (keuring)s taken van de officiële dierenarts. Speciaal voor de vleesvarkens is voor-

¹ Vastgesteld EU-landbouwrapraad juni 2002.

² Vastgesteld EU-landbouwrapraad 16 december 2002; waarschijnlijk volgt een tweede lezing door het Europees Parlement in voorjaar 2003.

³ Eerst nog eerste lezing door Europees Parlement; vaststelling EU-landbouwrapraad na maart 2003.

gesteld om onder voorwaarden een zichtkeuring toe te staan als post mortem-keuring, dit in plaats van de nu gebruikelijke insnijdingen en palpaties. Ook wordt overwogen om geen individuele Trichinella-keuring meer uit te voeren bij varkens die van een Trichinella-vrij bedrijf afkomstig zijn.

Vanaf juni 2002 moeten de grote slachterijen (artikel 10) al verplicht een HACCP-hygiëneplan invoeren, met twee kritische controlepunten (CCP's):

- faecale bezoedelingen (0-tolerantie);
- temperatuur (maximaal 7°C bij bewerking en aflevering) (EU-Beschikking 2001/471).

Vanaf juni 2003 gaat deze HACCP-verplichting ook gelden voor kleinere slachterijen (artikel 4, zogenaamde (dorps)slagers). Als een slachterij meer dan 500 varkens per uur slacht (tot het toegestane maximum van 650 per uur) zijn de eisen strenger. Bij die hogere slachtsnelheden is een overall-HACCP verplicht en moet het bedrijf aantonen het slachtproces te beheersen. Die beheersing van het slachtproces wordt waargemaakt door onder de gestelde maximale aantallen slachtfouten te blijven. Voorbeelden van slachtfouten zijn het aanprikken van de darmen, waardoor het karkas met mest besmeurd wordt, het niet goed ontharen, het met bloedhanden aanraken van een karkas en dergelijke.

In de specifieke hygiënevoorschriften voor de vleesketen is een opvallend nieuw punt dat er geen verschil meer wordt gemaakt tussen grote en kleine slachterijen en uitsnijderijen. Momenteel is in Nederland de situatie zo dat bij een artikel 4-slachterij de keurings- en toezichtsorganisatie op elke slachtdag twee of drie keer langskomt: één keer voor de ante mortem keuring (van de levende dieren), één keer voor de postmortemkeuring (van de geslachte dieren) en zo nodig nog één keer op een niet-slachtdag, voor de afwerking van dieren die in onderzoek zijn geweest. Bij de grotere artikel 10-slachterijen is de Keurings- en toezichtsorganisatie continu bij het slachten aanwezig. Bij het wegvallen van het onderscheid tussen grote en kleine slachterijen kan worden aangetekend dat er bij het ontwikkelen van de Verordeningen steeds veel aandacht is voor de kwetsbare positie van de kleine slachterijen en vleesverwerkers, en dat de politieke wil nadrukkelijk aanwezig is om bij de implementatie van de regels te voorkomen dat deze kleine bedrijven gedupeerd worden.

Verder mag worden verwacht dat in voedingsketens de voedselveiligheidseisen de komende jaren middels invoering van HACCP en/of ketengarantiesystemen verder zullen worden aangescherpt. Dit zal leiden tot enige kostenstijging. Vooral kleine en middelgrote vleesbe- en verwerkende bedrijven ontbreekt het vaak aan de benodigde specifieke kennis, en aan tijd en middelen om actief met een HACCP- of een ander kwaliteitssysteem aan de slag te gaan. Veel kleinere bedrijven hebben daarom nog geen of een zeer beperkt HACCP-plan. In deze bedrijven moet nog veel gebeuren (bron: Vleesindustrie, 2003).

Ook binnen de keurings- en toezichtsorganisatie kan, naast de overdracht van een deel van de keuringstaken, een verdere professionalisering niet uitblijven. Naar aanleiding van een recente VS-inspectie is onder meer geconcludeerd dat deze organisatie als overheidstoezichthouder de komende jaren een kwaliteitssysteem (bijvoorbeeld ISO) zal moeten implementeren.

Conclusies

De voorgestelde modernisering van de vleeskeuring (Verordening 3) zal waarschijnlijk de meeste impact hebben voor de omvang en werkwijze van de keurings- en toezichtsorganisatie. Op termijn zou het aantal medewerkers van de keurings- en toezichtsinstansie in een slachterij met een hoge slachtsnelheid van 650 varkens per uur kunnen worden verlaagd. Voor de werkwijze van de keurings- en toezichtsorganisatie betekent dit: een verschuiving van de huidige product-/diergerichte keuring naar meer procesgericht toezicht (middels audits).

Doordat slachterijen meer controlewerkzaamheden zelf mogen uitvoeren, zullen zij flexibeler en mogelijk ook efficiënter kunnen werken. Het is denkbaar dat ook de verwerkingsnelheid kan worden verhoogd van (bij varkens) 650 dieren per uur in de richting van het in de VS voorkomende niveau van 1.000 tot 1.200 per uur. Daarvoor is wel een andere controlesystematiek vereist, namelijk niet meer visueel en door middel van insnijdingen en palpatie, deze werkwijze past niet in de HACCP-systematiek van de slachterij, maar achteraf op basis van *performance*-indicatoren. Een dergelijke nieuwe werkwijze zou kunnen leiden tot een forse opschaling en aanzienlijke kostenverlaging van het slachten van varkens in Nederland. Overigens kan de bandsnelheid niet zomaar worden opgevoerd. De hogere snelheid zal in elk geval gevolgen hebben voor de lengte van de broeibak, om het ontharingsproces goed te laten verlopen. Verhogen van de broeitemperatuur is wegens nadelige neveneffecten, zoals huidbeschadiging, slechts heel beperkt mogelijk.

Voor kleine en middelgrote vleesverwerkende bedrijven kunnen de aangescherpte hygiëne-eisen het nodige vergen aan extra inspanningen en investeringen. Voor bedrijven die in de krimpende markt betwijfelen of rendabel produceren nog mogelijk is, en waar bovendien investeringen vereist zijn, kunnen de nieuwe eisen een reden zijn om de activiteiten te beëindigen.

Invoering van HACCP op veehouderijbedrijven is de komende jaren nog niet te verwachten, omdat er in de politiek onvoldoende draagvlak voor is, maar wellicht wel vanaf 2006 of 2007. Voordien zal volstaan worden met de invoering van andere op HACCP lijkende systemen. Indien er gezorgd wordt voor een praktisch haalbare vorm van HACCP zal dit overigens slechts een beperkte invloed hebben op de ontwikkeling van de bedrijven.

3.5 Milieubeleid

Binnen het milieubeleid zijn vooral de maatregelen rond mest en mineralen van belang. Minas en de aanscherping van de toegestane mineralenverliezen zullen zeker invloed hebben op de ontwikkeling van veehouderijbedrijven. Naast de toedieningseisen is het overigens van groot belang hoe mestverwerking (en mestverbranding) zich verder zal ontwikkelen, wat de acceptatiegraad zal worden van dierlijke mest op akkerbouwbedrijven in Nederland (de zogenaamde *tekenbereidheid*) en of de export van met name droge pluimveemest zal toenemen of niet.

In 1998 is de Europese Commissie een inbreukprocedure tegen Nederland gestart (ijk-moment 1999) onder meer omdat de Nitraatrichtlijn met Minas onvoldoende zou zijn geïmplementeerd. Het alternatief voor Minas zou zijn een systeem met bemestingsvoorschrif-

ten, waarbij per regio, grondsoort en gewas het maximale bemestingsniveau wordt vastgesteld dat op ieder bedrijf wordt gecontroleerd. De uitspraak in deze zaak wordt voorjaar 2003 verwacht.

Naast de inbreukprocedure loopt een discussie met de Europese Commissie over de hoeveelheid dierlijke mest die op grasland kan worden aangewend. De Nitraatrichtlijn gaat uit van een maximale aanwending van 170 kg stikstof uit dierlijke mest per hectare, maar geeft lidstaten de ruimte om een hoger getal te kiezen (een zogenoemde derogatie) mits dit afdoende kan worden verantwoord. Nederland hanteert vanaf 1 januari 2003 op grasland een derogatie van 250 kg stikstof. Door een lagere norm zou een nieuw mestoverschot ontstaan en zou de druk op de mestmarkt worden vergroot. Een belangrijke factor is het al of niet honoreren van het Nederlandse derogatieverzoek betreffende de Nitraatrichtlijn. Als de derogatie door Brussel niet wordt geaccepteerd kan een flinke extra druk op de mestmarkt ontstaan. Dit zal vooral leiden tot een inkrimping van de vleesvee-, varkens- en pluimveehouderij.

Een andere lange-termijnontwikkeling is de jaarlijkse afname van het areaal cultuurgrond. De verwachte afname van de hoeveelheid cultuurgrond tussen 2003 en 2010 is afgerond 47.000 ha. Per hectare wordt er gemiddeld 65 kg fosfaat uitgereden. Dat komt neer op 3 miljoen kg fosfaat minder afzet. Om een idee te geven van de gevolgen hiervan, wanneer deze vermindering wordt doorberekend op de varkensstapel dan betekent dit een krimp van 10% van de varkensstapel ten opzichte van de varkensstapel in 2003 (Staalduinen et al., 2002).

De toenemende eisen om de milieubelasting te reduceren leiden tot kostprijsverhogende investeringen. Afnemende marges kunnen nog maar in beperkte mate worden gecompenseerd door uitbreiding van het individuele bedrijf. Bovendien leidt uitbreiding door instelling van verhandelbare mestquota niet automatisch meer tot een lagere kostprijs, terwijl lokale ruimtelijke verordeningen het bedrijven vaak vrijwel onmogelijk maken om uit te breiden. Reconstructie van de sector waarbij in concentratiegebieden ruimte wordt gegeven aan bedrijfsexpansie kan bijdragen aan een weliswaar kleinere maar economisch levensvatbare sector (Van Berkum et al., 2002).

Ten slotte het ammoniakbeleid. In EU-kader is als doelstelling voor ammoniak afgesproken: 115 à 120 mln. kg uitstoot. Dit doel wordt gerealiseerd. Verdere nationale aanscherping tot minder dan 86,7 mln. kg (inspanningsverplichting in NMP4) is alleen haalbaar als de productie van ammoniak en daarmee de veestapel, of de emissie per dier, drastisch (met 30%, p. 48) zou worden ingeperkt (LNV, 2002; onder andere tabel 3.3 op p. 35). Te verwachten is dat deze verdere aanscherping niet zal plaatsvinden. Het ontwerpbesluit Ammoniak-emissie huisvesting veehouderij speelt pas vanaf 2008 of 2010.

Conclusies

Minas en het ammoniakbeleid zullen naar verwachting een beperkte invloed hebben op de omvang van de veehouderij in Nederland. Naast de toedieningseisen is vooral bepalend hoe mestverwerking en mestafzet (inclusief export) zich gaan ontwikkelen. Daar staat tegenover dat de recente opkoopregelingen al hebben geleid tot het verdwijnen van een 10% van de varkensstapel en delen van de pluimveehouderij. Een afwijzing van het derogatieverzoek daarentegen zou kunnen leiden tot een behoorlijke extra krimp van de varkens- en pluimveehouderij in de jaren vanaf 2004.

Een efficiënte invulling van de Reconstructiewet zou de dreigende verzwakking van de internationale kostprijspositie van de Nederlandse veehouderij mogelijk kunnen afwenden.

3.6 Dierenwelzijnsbeleid

Aangaande het dierenwelzijnsbeleid wordt door de Nederlandse overheid steeds meer waarde gehecht aan het in de pas lopen met Europees beleid, zodat een zogenaamd *level playing field* wordt gecreëerd. Deze keuze heeft er ondermeer toe geleid dat het Varkensbesluit onlangs nog is versoepeld. De overgangstermijn van de oppervlakenormen en de verplichting tot groepshuisvesting van gelten en zeugen zonder biggen van het Varkensbesluit 1998 is vijf jaar verlengd, namelijk van 1 januari 2008 naar 1 januari 2013. Het is aannemelijk dat varkensbedrijven daarom in de periode tot 2007 slechts op zeer beperkte schaal in deze nieuwe eisen zullen investeren.

Vleeskalveren moeten volgens EU-afspraken vanaf 2004 in groepen worden gehuisvest. Deze eisen, in combinatie met ontkoppeling van premies en productie, en minder gunstige marktomstandigheden, beperking van de toegestane transportduur en een verkleining van de melkveestapel, kunnen leiden tot een (wellicht tijdelijke) daling van de kalfsvleesproductie in de jaren 2002-2004. Een deel van de bedrijven zal de productie stopzetten. Voor de langere termijn is de verwachting overigens dat het aantal slachtingen min of meer constant zal blijven.

De Europese Unie heeft nieuwe dierenwelzijnseisen gesteld voor leghennen in de vorm van EU-Richtlijn 1999/74/EC. Deze richtlijn verbiedt het gebruik van traditionele kooihuisvesting vanaf 2012, maar staat het gebruik van zogenaamde 'verrijkte kooien' toe. Bij gebruik van verrijkte kooien zal de kostprijs van de eieren met circa 13% toenemen. Samen met een verdere liberalisatie van de handel door WTO-afspraken, waardoor de invoerheffingen voor eieren en eiprodukten naar verwachting zullen worden verlaagd, zal dit leiden tot een inkrimping van de Nederlandse leghennenstapel met meer dan 10% in 2012 (Van Horne en Bondt, 2003). In 2007 zal van deze verwachte afname waarschijnlijk nog weinig te merken zijn.

Conclusies

Dierenwelzijnsbeleid, in combinatie met ontkoppeling, ongunstige marktomstandigheden en toenemende internationale concurrentie, zal in de vleeskalverensector wellicht leiden tot een (tijdelijke) afname van de productie tot 2004. In de leghennensector wordt ook een inkrimping verwacht, echter pas in de jaren kort voor 2012. Voor de melkvee-, vleesstieren- en varkenssector zullen de gevolgen van welzijnsmaatregelen naar verwachting minimaal zijn.

4. Prognose 2007 en vooruitblik 2010

4.1 Inleiding

Per sector (rund-, kalfs-, varkens- en pluimveevlees) wordt hierna, mede op basis van de vastgestelde krachten (hoofdstuk 2) en de te verwachten ontwikkelingen (hoofdstuk 3), een beeld van de bepalende factoren en een scenario geschetst. Hierbij zijn de ontwikkeling in de primaire sector en de in- en uitvoer de belangrijkste determinanten voor de ontwikkeling van het aantal slachtingen en van de omvang van de vleesgroothandel, inclusief in- en uitvoer van vee en vlees. Een andere belangrijke determinant voor de vleesgroothandel en de in- en uitvoer van vlees- en vleesproducten is de consumptie per hoofd van de bevolking. Het gaat hierbij om een beschrijving van de meest waarschijnlijke ontwikkelingen tot 2007, met een doorkijk tot 2010.

In het algemeen geldt voor de verschillende sectoren van de vleesproductie dat de volgende aspecten van invloed zijn:

- EU-landbouwbeleid, mede in samenhang met handelspolitieke afspraken (WTO);
- milieu (mest)-beleid en beleid ten aanzien van dierenwelzijn en diergezondheid;
- marktontwikkeling, consumptie en productie, het laatste met name in concurrerende landen binnen de vergrote EU.

Per sector is de betekenis van genoemde aspecten evenwel duidelijk verschillend. In de volgende paragrafen wordt hierop verder ingegaan.

De ontwikkeling van het aantal slachtingen wordt bekeken voor runderen, vleeskalveren, vleesvarkens en vleeskuikens. Daarnaast wordt een inschatting gemaakt van het aantal dieren op primaire agrarische bedrijven, van de import en export van levende dieren en van vlees- en vleesproducten en van het aantal primair agrarische bedrijven.

In paragraaf 4.2 wordt de werkwijze beschreven die wordt gevolgd bij het inschatten van de aantallen en hoeveelheden, voor zover deze niet per inschatting specifiek is. Vervolgens worden in paragraaf 4.3 de onzekerheden weergegeven en in de paragrafen 4.4 t/m 4.7 volgen de inschattingen van de verschillende kengetallen per diercategorie.

4.2 Werkwijze

De gehanteerde werkwijze verschilt per diercategorie. Voor het inschatten van het aantal slachtingen, import en export wordt gebruikgemaakt van gegevens van de PVE (Productschappen Vee, Vlees en Eieren) uit het verleden. De jaren 1992 t/m 2002 zijn hierbij leidend. Voor import en export zijn op het moment van de schatten de gegevens van 2002 echter nog niet op het juiste aggregatieniveau beschikbaar. Om toch een geheelplaatje van de rundvee-sector te kunnen krijgen, wordt in deze studie een inschatting gemaakt van de verdeling van de aantallen over de diercategorieën. Bij het inschatten van het aantal dieren wordt gebruik-

gemaakt van gegevens uit de Landbouwtelling 1992 t/m 2002. Per diercategorie wordt nagegaan welk jaar het beste als uitgangspunt voor de berekening kan dienen. Hierbij spelen de vragen of de aantallen zich hebben hersteld van de MKZ-crisis en hoe de opkoop van dieren in de Rbv (Regeling Beëindiging Veehouderijtakken) het beste meegenomen kan worden.

Voor elke diercategorie wordt vervolgens nagegaan of er sprake is van een trendontwikkeling in de aantallen uit het verleden. Ook wordt nagegaan welke veranderingen van wet- en regelgeving in een recent verleden hebben plaatsgevonden en welk effect zij hebben gehad op de aantallen (zie ook hoofdstuk 2 voor ontwikkelingen in het verleden). Vervolgens wordt nagegaan of deze effecten van langdurige aard waren, of dat zij een tijdelijke schommeling teweeg hebben gebracht.

Dan wordt aan de hand van de verwachte ontwikkelingen voor de toekomst (zie ook hoofdstuk 3) nagegaan of van een trendberekening kan worden uitgegaan of dat een andere schattingsmethode toegepast zou moeten worden. Verder wordt zoveel mogelijk getracht de samenhang tussen de verschillende in te schatten kenmerken mee te nemen. Voor het aantal in Nederland geboren kalveren geldt bijvoorbeeld dat hun aantallen samenhangen met het aantal melkkoeien. Ook hangen slachtingen, import, export en aantal dieren van een bepaalde diercategorie samen. Met deze samenhang wordt ook rekening gehouden in de voorspellingen voor 2007. In de paragrafen per sector wordt de specifieke werkwijze nader omschreven. In de schets van de toekomst zal tevens gebruikgemaakt worden van het rapport van de Europese Commissie genaamd Prospects for agricultural markets 2002-2009 waarin een schets van de toekomst tot 2009 voor de bestaande EU-15 en de uitgebreide EU-25 wordt gegeven.

Het aantal primair agrarische bedrijven voor 2010 is afgeleid uit een eerdere LEI-studie (De Bont et al., 1999), waarbij rekening is gehouden met de inmiddels verstreken jaren 1999-2002. Het aantal slachterijen en vleesverwerkende bedrijven in 2007 en 2010 wordt ingeschat aan de hand van de gesprekken die zijn gehouden met experts die werkzaam zijn in de desbetreffende bedrijfstakken.

Over de import en export van vlees en vleesproducten wordt enkel een inschatting gemaakt van het export- of importsaldo. Deze inschatting wordt gemaakt door na te gaan hoeveel vlees en vleesproducten er door de Nederlandse bevolking waarschijnlijk wordt geconsumeerd in 2007. Vervolgens wordt nagegaan aan de hand van de inschatting van het aantal slachtingen en de import en export van dieren hoe groot de zelfvoorzieningsgraad van Nederland is. Produceert Nederland te veel of te weinig om te kunnen voldoen aan haar eigen vraag. Aan de hand van het overschot of het tekort wordt respectievelijk een exportsaldo of een importsaldo vastgesteld.

4.3 Onzekerheden

De beschreven werkwijze brengt een aantal onzekerheden met zich mee. Eén van de belangrijkste onzekerheden wordt gevormd door de wet- en regelgeving die op termijn zal gaan spelen en de kengetallen die in deze studie worden ingeschat zal beïnvloeden. Er zal dan ook worden uitgegaan van een aantal aannames, hierbij dient te worden opgemerkt dat de verschillen tussen de inschatting in dit rapport en de werkelijkheid in 2010 groot zouden kunnen zijn als de beschreven aannames niet blijken te kloppen. In dit rapport wordt er bijvoorbeeld van uitgegaan dat er in 2007/2010 geen derogatie van de nitraatrichtlijn 'meer' gegeven zal

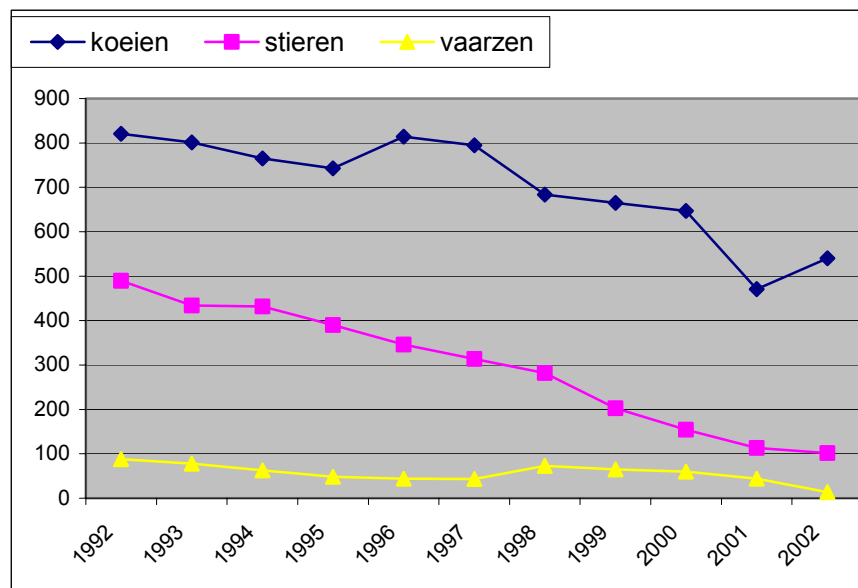
worden aan Nederland. Is dit wel het geval dan is de mestplaatsingsruimte duidelijk groter dan aangenomen in dit rapport en is er ook meer ruimte voor grotere dieraantallen. In de afgelopen jaren bleek met name het mestbeleid zeer restrictief voor de dieraantallen.

Daarnaast spelen onzekerheden met betrekking tot dierziekten en voedselveiligheid een zeer grote rol. De BSE-, MKZ- en dioxinecrisis hebben bijvoorbeeld grote invloed gehad. Vaak is het effect echter van korte duur (een tot drie jaar) en herstellen de betrokken sectoren zich weer. In dit rapport wordt ervan uitgegaan dat 2007 en 2010 normale jaren zijn, dus dat er zich in die jaren geen grote crises voordoen en dat er geen najleffecten meer zijn van crises die voor 2007 en 2010 hebben plaatsgevonden. Is dit uitgangspunt echter onjuist, dan kunnen de verschillen tussen de werkelijke en de ingeschatte aantallen uiteenlopen.

Verder spelen modelonzekerheden een rol. De runder- en kalvesector worden bijvoorbeeld aan elkaar gerelateerd middels een model. In modellen bestaan er onzekerheden omtrent de geschatte parameters en de uitgangspunten. Een model geeft nooit een perfecte weergave van de werkelijkheid.

4.4 Rundveesector

Het aantal slachtingen van volwassen runderen wordt opgesplitst in het aantal slachtingen van stieren, koeien en vaarzen. Reden hiervan is dat er in elk van de drie diercategorieën een andere tendens gaande is. In de onderstaande figuur 4.1 is het aantal slachtingen van de bovenstaande diercategorieën in de periode 1992-2002 opgenomen.

Figuur 4.1 Aantallen slachtingen volwassen runderen (x 1.000)

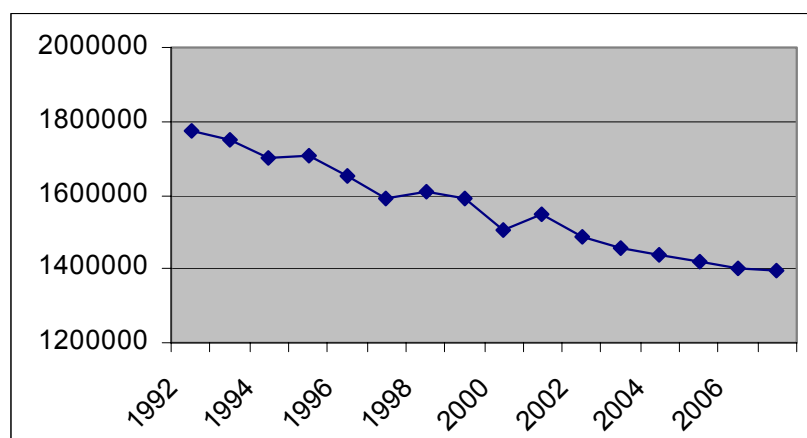
4.4.1 Aantallen melk- en kalfkoeien

De rundvleesproductie¹ in Nederland wordt sterk bepaald door de ontwikkeling van de melkveehouderij. Het aantal slachtingen van runderen kent ook de komende jaren een (licht) dalende tendens. Het aantal melkkoeien dat geslacht wordt is grotendeels afhankelijk van het aantal melkkoeien dat gehouden wordt en het vervangingspercentage van melkkoeien. De belangrijkste bepalende factor voor het aantal melkkoeien dat gehouden wordt is de voortzetting van de EU melkquotering. De stijging van de melkproductie per koe en het gelijkblijvende melkquotum zorgen voor een afname van het aantal melkkoeien. Jaarlijks vindt er een stijging plaats in de melkgift per koe, die ongeveer gelijk is aan 1,8% (Staalduinen et al., 2002). Verder wordt verondersteld dat het landelijk melkquotum tot 2005 gelijk blijft. In de jaren 2004 tot en met 2006 wordt naar aanleiding van Agenda 2000 een toename van de productiequota van 0,5% per jaar verondersteld en in 2007 en 2008 een verruiming van het quota met 1,0% per jaar (COM, 2003). De effecten van de afname van de tussenkalftijd en de toename van de slachtleeftijd worden als nihil ingeschat en daarom niet meegenomen in de berekeningen.

Mogelijke aanpassingen in het zuivelbeleid, zoals een extra verlaging van de interventieprijs en een ontkoppeling van de EU premies van de productie-omvang per bedrijf, zullen naar verwachting geen invloed hebben op de omvang van de sector.

Ook het mestbeleid en de derogatie van de nitraatrichtlijn zal naar verwachting geen invloed hebben op de melkproductie in Nederland (circa 11 miljard kg melk); de rentabiliteit van de melkveehouderij is voldoende om ook bij een strenger beleid de concurrentie met andere 'mestaanbiedende' sectoren aan te gaan.

Als we bovenstaande berekeningswijze hanteren om het aantal melk- en kalfkoeien in te schatten voor 2007 dan komen we op 1,39 miljoen melkkoeien. Voor 2010 wordt verwacht dat de melkgift per koe verder stijgt met 1,8% per jaar en wordt het aantal melkkoeien naar verwachting nog steeds begrensd door het melkquotum. In figuur 4.2 zijn zowel werkelijke (1992-2002) als geschatte (2003-2007) aantallen melk- en kalfkoeien weergegeven. Doordat de verruiming van het quotum verlaagd is van 3 naar 1,5% zal het aantal melk- en kalfkoeien lager uitvallen dan hier is geschat.

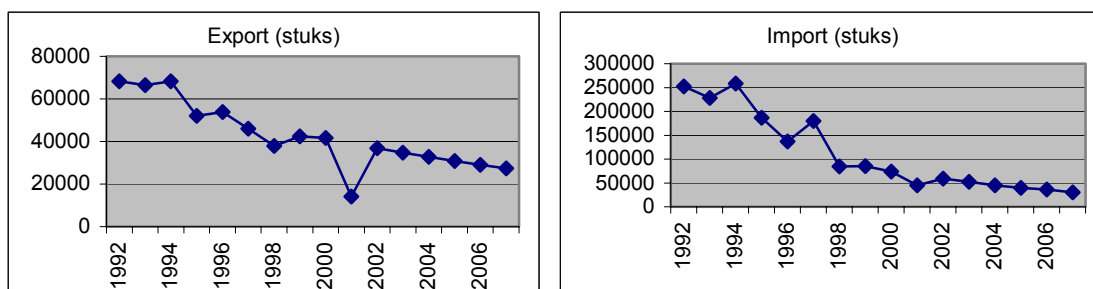
Figuur 4.2 Aantal melk- en kalfkoeien (werkelijke en geschatte aantallen)

¹ Hier gaat het om volwassen runderen; in de volgende paragraaf om vleeskalveren.

4.4.2 Invoer en uitvoer runderen

De invoer van levende dieren door Nederland voor de slacht staat de laatste jaren onder druk als gevolg van de kosten in verband met BSE (controlekosten). Hierdoor is het minder aantrekkelijk vee uit andere landen, waar deze kosten niet of in mindere mate ten laste komen van de sector, in Nederland te slachten. Ook leiden de aangescherpte transporteisen tot een druk op de import en export van levende runderen en een verdere afname hiervan is dan ook waarschijnlijk.

De invoer en uitvoer worden ingeschat voor alle overige runderen. Deze categorie is een optelling van koeien, stieren en vaarzen. In de cijfers van de PVE wordt deze categorie niet verder uitgesplitst. De import en export wordt ingeschat aan de hand van het gemiddelde dalingspercentage over de jaren 1992 t/m 2000. De aantallen van 2001 worden hierbij niet meegenomen, omdat deze in dat jaar door de MKZ-crisis niet representatief waren. De import en export komen in 2007 beide uit op circa 30 duizend stuks. Per saldo heffen zij elkaar dus vrijwel op. Voor 2010 wordt verwacht dat het geschetste beeld zich verder zal ontwikkelen. Dit betekent dus voor 2010 een verdere afname van zowel import als export ten opzichte van 2007.

Figuur 4.3 Import en export levende overige runderen (werkelijke en geschatte aantallen)

4.4.3 Slachtingen koeien, stieren en vaarzen

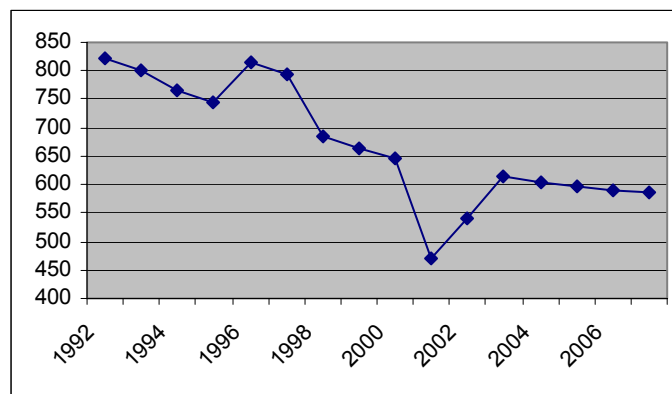
Melkkoeien

Voor het aantal slachtingen van melkkoeien wordt de volgende berekeningswijze gehanteerd: het aantal afgestoten melk- en kalfkoeien + import - export + aantal zoogkoeien dat afgestoten wordt = het aantal slachtingen van koeien. Omdat onbekend is in welke verhoudingen melkkoeien, vaarzen en stieren voorkomen in de import en exportcijfers, wordt verondersteld dat deze verhouding gelijk is aan die van het aantal slachtingen van deze diercategorieën.

Het aantal afgestoten melk- en kalfkoeien wordt berekend door de afname van het aantal melk- en kalfkoeien op te tellen bij het aantal te vervangen dieren. Het vervangingspercentage tot 2007 is gelijkgesteld aan het vervangingspercentage van de eerste maand van 2003 (berekend uit de gegevens van het NRS). Dit vervangingspercentage is ongeveer gelijk aan dat in de tweede helft van 2002, namelijk 27%.

Het aantal afgestoten zoogkoeien wordt als restpost beschouwd, evenals de fouten gemaakt in de import en export en de inschatting van het aantal overige dieren. De restpost wordt constant verondersteld. Het aantal wordt gelijkgesteld aan de gemiddelde restpost van de jaren 1999 en 2000. Dit gaat om ongeveer 146 duizend dieren. Dit is circa 22% van het totale aantal koeien dat in 2000 geslacht werd.

De beschreven methodiek resulteert in schattingen van het aantal slachtingen in 2007 van ongeveer 550 duizend koeien (figuur 4.4). In 2010 zal dit aantal verder afnemen.

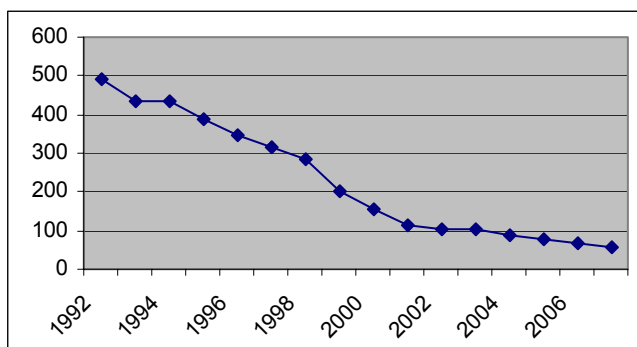
Figuur 4.4 Aantal slachtingen van koeien (werkelijke en geschatte aantallen) x 1.000

Stieren

De al sterke daling in de afgelopen jaren van het aantal geslachte vleesstieren (tot 100.000 in 2002 tegenover circa 400.000 in 1995) en in mindere mate van varzen zal zich voortzetten. Een belangrijke oorzaak van deze daling was de verandering van het EU rundvleesbeleid (hervorming in 1992, Agenda 2000). Deze beleidsveranderingen hebben geleid tot lagere slachtveeprijzen. Daarnaast stonden de prijzen extra onder druk door BSE- en MKZ-affaires. Ook wanneer dergelijke tegenvallers voor de sector uitblijven in de komende jaren zal er een krimpende productie zijn, mede door de door de Europese Commissie voorziene ontkoppeling van de directe betalingen (premies voor het houden van onder meer stieren en zoogkoeien) aan de productie. Een en ander komt er op neer dat de betekenis van de (gespecialiseerde) rundvleesproductie in Nederland van marginale betekenis lijkt te worden.

De afname van het aantal slachtingen van stieren heeft redelijk gelijkmatig plaatsgevonden. In de laatste 5 jaren is de afname geleidelijk kleiner geworden. Veel stierenhouders zijn gestopt of overgeschakeld op rosé vleeskalveren.

Voor de inschatting van het aantal slachtingen in de toekomst wordt het gemiddelde dalingspercentage van de periode 1992-2000 gehanteerd voor de periode tot 2007. Een schatting van dit percentage is 13% op jaarbasis. Hiermee komt het aantal slachtstieren in 2007 op ongeveer 60 duizend. Een verdere afname van het aantal slachtingen van stieren wordt ook voor 2010 verwacht.

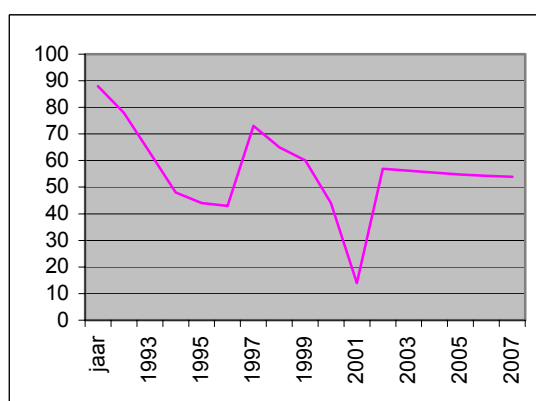

Figuur 4.5 Aantal geslachte stieren (werkelijke en geschatte aantallen) x 1.000

Vaarzen

Het aantal vaarzen dat geslacht wordt is altijd al erg klein geweest en schommelde in de periode 1991-2001 tussen de 14 en de 88 duizend. Het aantal slachtingen van vaarzen is in de periode 1992 tot 1998 gedaald. In 1998 heeft de invoering van Minas geleid tot een daling van de verhouding jongvee/melkvee en zijn er meer vaarzen naar de slacht gegaan. Sinds de opleving van 1998 heeft de daling zich vervolgens weer voortgezet. Een aanname is dat de verhouding melkvee/jongvee niet verder meer zal afnemen, dus dat ook het aantal vaarzen dat geslacht wordt in dezelfde verhouding zal afnemen met het aantal melkkoeien, met het jaar 2000 als basisjaar. In de toekomst zou het mestbeleid (derogatie nitraatrichtlijn) er mede toe leiden dat er minder jongvee voor de rundvleesproductie wordt aangehouden. De rundveehouderij wordt dan nog meer genoodzaakt efficiënt te produceren.

Bovenstaande resulteert in een schatting van circa 55 duizend vaarzen in 2007. Voor de periode tot 2010 komen de geschatte aantallen slachtingen er dan uit te zien zoals te zien is in figuur 4.6.

Figuur 4.6 Aantal geslachte vaarzen (werkelijke en geschatte aantallen) x 1.000

4.4.4 Primair agrarische bedrijven

Het aantal gespecialiseerde melkveebedrijven bedroeg in 2002 circa 24.000. In 1990 waren er nog circa 36.000 melkveebedrijven; de afname per jaar bedroeg ruim 3%. Vooral de laatste jaren was de daling fors (ruim 6% in 2002 en ruim 4% in 2001). Voor de komende jaren kan worden uitgegaan van een daling van ongeveer 3,5 tot 4% per jaar, waardoor het aantal gespecialiseerde melkveebedrijven in 2007 uitkomt op ongeveer 20.000 en in 2010 op circa 18.000 stuks.

Op het gemiddelde melkveebedrijf zijn in 2010 ongeveer 70 stuks melkvee aanwezig en de gemiddelde melkproductie bedraagt ongeveer 600.000 kg. Hierbij is uitgegaan van de melkquotaverhogingen met 3,5% in de komende jaren conform de voorstellen van de Europese Commissie (Com 2003, 23 final) en het feit dat een beperkt deel van de melkproductie (circa 7%) op niet gespecialiseerde melkveebedrijven plaatsvindt. Gezien de recente besluiten zal de afname van het aantal bedrijven groter zijn dan hierboven is aangegeven.

Voor de overige graasdierbedrijven is de ontwikkeling van het aantal minder stormachtig. Vanaf 1990 nam het aantal het af van ruim 22.000 naar ruim 19.000 in 2002, dus met ruim 1% per jaar. In deze groep bedrijven met voornamelijk vleesvee, jongvee, schapen, geiten en dergelijke komen elk jaar bedrijven terecht die gestopt zijn met de melkveehouderij. Veel van de bedrijven zijn klein van omvang en worden uitgeoefend in deeltijd en door oudere agrariërs. Uitgaande van een - door de voortdurende instroom van stoppende melkveehouders - ook in de komende jaren nog geleidelijke afname komt het aantal overige graasdierbedrijven in 2007 uit op circa 18.000 en in 2010 op ruim 17.000.

Het totale aantal bedrijven met rundvee, waaronder naast de genoemde melkveebedrijven en de meeste overige graasdierbedrijven ook een aantal gemengde bedrijven, akkerbouwbedrijven met vee en dergelijke, daalde vanaf 1990 met meer dan een derde deel, van ruim 65.000 naar circa 42.000 in 2002. Bij een daling met 2% per jaar zullen er in 2007 nog circa 38.000 bedrijven met rundvee zijn. In 2010 gaat het dan om circa 36.000.

4.4.5 Slachterijen en vleesverwerkende bedrijven

Gezien de ontwikkelingen van de afgelopen jaren is het niet verwonderlijk, dat een tweetal saneringen tot een reductie van de slachtcapaciteit hebben geleid. In 1994 werd de capaciteit teruggebracht met 30%. Vanaf 2000 tot 2002 zijn opnieuw bedrijven gesloten waarmee een stap werd gezet in het terugbrengen van de structurele overcapaciteit met een percentage gelegen tussen de 30 en 40%. Vanuit de sector wordt gestreefd om de totale capaciteit terug te brengen tot 650.000 slachtingen op jaarbasis. Dit komt overeen met de prognose tot 2007 voor het aantal slachtingen van koeien, stieren en vaarzen. Tot 2010 zal de capaciteit toereikend blijven bij een verder zwak afnemend aanbod van slachtdieren.

Tot 2007 zal de concentratie van de slachtingen bij de grotere slachterijen doorgaan vanwege schaalvoordelen en de verder doorvoering van HACCP. Het marktaandeel van de vier grote slachterijen zal daardoor verder toenemen, terwijl het aantal kleinere bedrijven, met name die met minder dan 10.000 slachtingen per jaar verder zal dalen. Waarschijnlijk zal ook de ondernemingsconcentratie nog wat toenemen, teneinde de marktpositie van de slachterijen te verbeteren.

Verder zal de betekenis van de vleeswaren en -conserven gemaakt van rundvlees groeien. Hierdoor zal een groter deel van het rundvlees verder worden verwerkt tot vleesproducten die passen in de trend naar gemak, gezond en variatiemogelijkheden. Het is denkbaar, dat hiervoor meer speciale delen moeten worden ingevoerd. Overigens zal de import van rundvlees ook stijgen door de dalende zelfvoorzieningsgraad. Dit betekent, dat het belang van de importeurs van rundvlees zal stijgen. Gezien de algemene trend tot schaalvergroting, vanwege hygiëne eisen en voedselveiligheidseisen zal het aantal importeurs desondanks eerder af dan toenemen.

4.4.6 Samenvatting

De productie van rundvlees zal door de daling van het aantal melk- en kalfkoeien zeker tot 2010 teruglopen. Voor 2007 wordt het aantal melk- en kalfkoeien geschat op 1.39 miljoen stuks. Het aantal jaarlijkse slachtingen zal dan 650.000 stuks runderen bedragen, waaronder 60.000 vleesstieren en 55.000 vaarzen. Tot 2010 zal dit aantal verder afnemen. De in- en export van runderen zal in dat jaar evengroot zijn, te weten 30.000 stuks.

Het aantal gespecialiseerde melkveebedrijven zal afnemen van 24.000 in 2002 tot 20.000 in 2007 en circa 18.000 in 2010. Het aantal overige graasdierbedrijven zal minder sterk afnemen. In 2002 bedroeg dit aantal nog 19.000 stuks. Voor 2007 wordt een vermindering tot 18.000 stuks voorzien en voor 2010 tot ruim 17.000 stuks.

De slachtcapaciteit zal verder teruggebracht worden tot circa 650.000 stuks. De concentratie zal doorgaan, waardoor het marktaandeel van de grootste bedrijven verder zal toenemen. Verder zal de betekenis van rundvleesverwerking toenemen, alsmede die van de importhandel.

4.5 Kalversector

Het binnenlandse aanbod van nuchtere kalveren (nuka's) voor de kalfsvleesproductie zal de komende jaren nagenoeg gelijk blijven. De daling van het totale binnenlandse nuka-aanbod als gevolg van de krimpende melkveestapel zal vooral leiden tot minder vleesstieren (zie paragraaf 4.4.3). Op zich kan de kalfsvleesproductie de concurrentie om de nuchtere kalveren met de rundvleesproductie op basis van vaarzen en stieren goed aan; de prijsvorming voor kalfsvlees is in het algemeen gunstiger dan voor rundvlees.

Om het aantal (slachtingen van) kalveren in te kunnen schatten, wordt een totaalbeeld geschetst van de Nederlandse runder- en kalversector. Hiervoor wordt eerst de invoer en uitvoer van levende dieren bepaald, waarna het aantal kalveren en het aantal slachtingen wordt ingeschat.

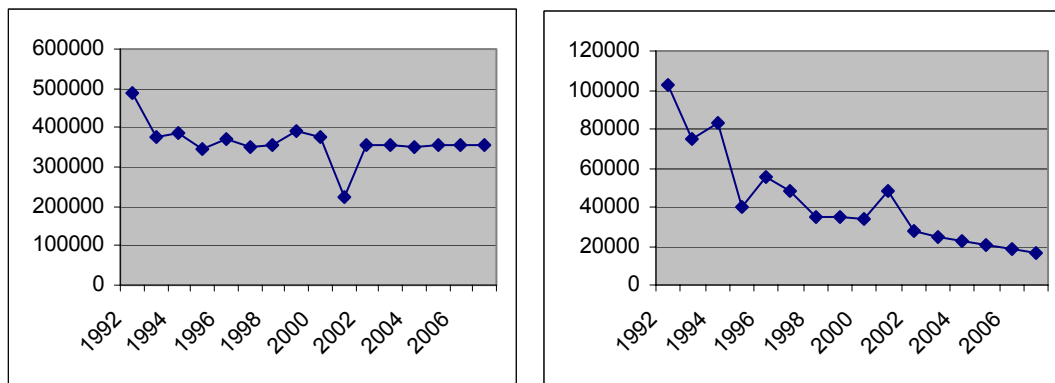
4.5.1 Invoer en uitvoer levende kalveren

De totale productie van kalfsvlees in Nederland daalt duidelijk ten opzichte van het niveau in 2000 als gevolg van een lagere invoer van uitgangsmateriaal. Deze nam tot 2000 nog vrij sterk toe, maar daalde in 2001 fors door de MKZ-uitbraak. Hoewel er een zeker herstel van de invoer is, zal deze niet meer het hoge niveau van 2000 halen. Dit is, mede het gevolg van de

strengere eisen op het gebied van het transport. De geringere invoer van nuka's (in 2000 nog bijna 600.000 stuks, hetgeen overeenkomt met ruim 40% van de slachtingen in Nederland, in 2002 430.000) houdt ook verband met de deelname aan de opkoopregeling (Rbv), waardoor de hokcapaciteit van de sector vermindert. Ook de verdere overgang op groepshuisvesting, die in 2004 is vereist, draagt daaraan bij. Overigens is de Nederlandse vleeskalverhouderij, met nu 80 tot 90% groepshuisvesting, verder gevorderd dan bijvoorbeeld de Franse.

Verder kan de in de voorstellen van de Europese Commissie voorziene ont koppeling van de directe betalingen aan de productie leiden tot enige daling van de productie-omvang (De Bont et al., 2003).

Een inschatting van de import en export wordt gemaakt door het gemiddelde dalingspercentage van de periode 1992-2000 te hanteren voor de periode tot 2007. De inschatting voor 2007 voor respectievelijk de import en de export van kalveren komen uit op respectievelijk 360 duizend en 20 duizend. De import in 2010 wordt gelijk verondersteld aan die in 2007; de export wordt verondersteld verder af te nemen.

Figuur 4.7 Invoer (links) en uitvoer (rechts) van levende kalveren (werkelijke en geschatte aantallen)

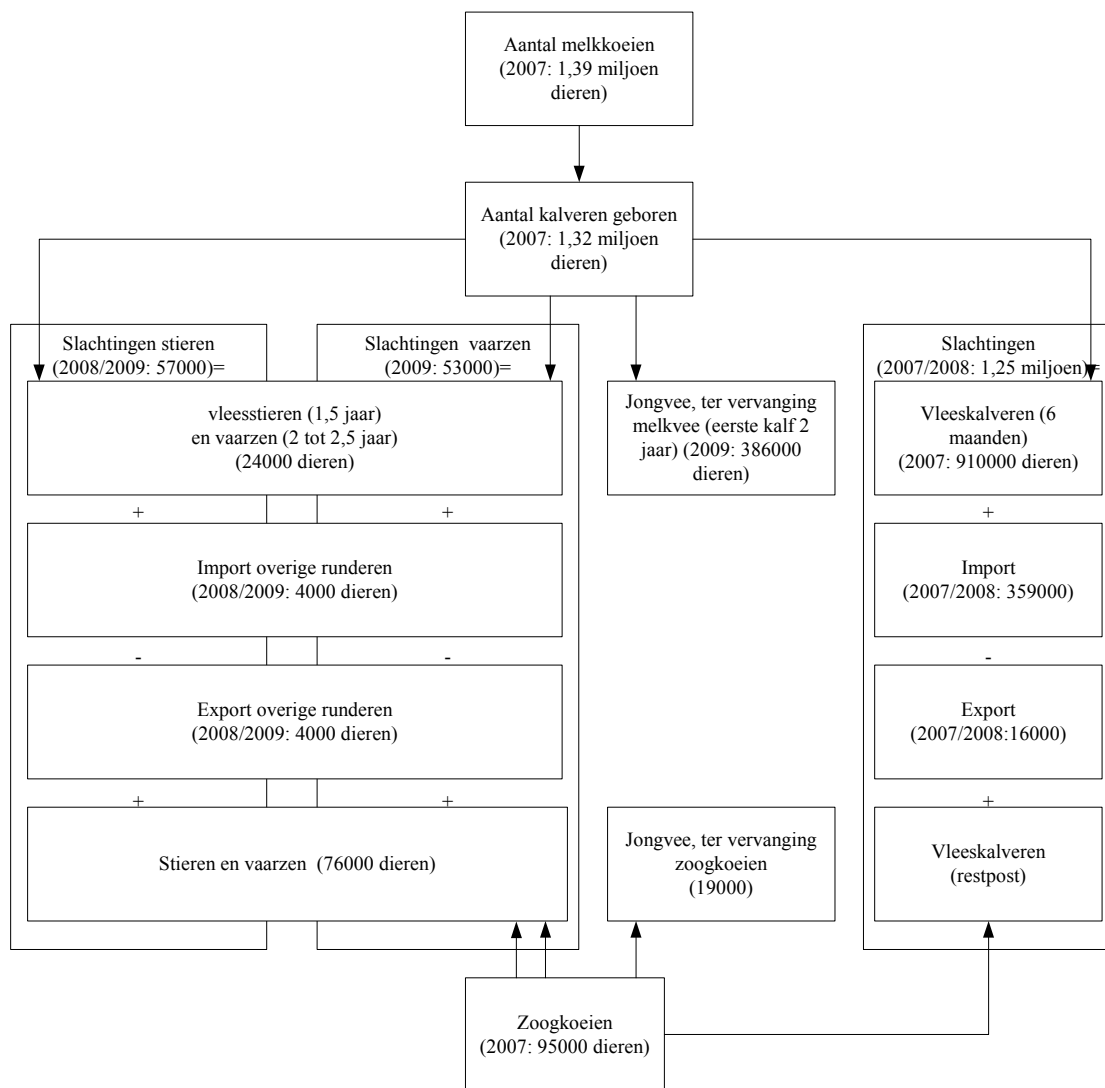
4.5.2 Aantal slachtingen kalveren

In 2002 bleef het aantal slachtingen, dat circa 1,2 miljoen bedroeg, 13% achter bij dat in het jaar 2000. Daarmee is de productie ongeveer weer gelijk aan die in 1995. Binnen de vleeskalverhouderij zal een verdere geleidelijk overgang naar rosé kalfsvlees plaatsvinden (momenteel circa 150.000 stuks). Het gemiddeld hogere slachtgewicht van deze kalveren draagt er toe bij dat de totale productie minder krimpt dan het aantal aan de slachterijen afgeleverde dieren.

Om een totaalmodel voor de runder- en kalversector te kunnen ontwikkelen wordt een aantal aannames gemaakt. Kalveren, vaarzen en vleesstieren worden na respectievelijk $\frac{1}{2}$, 2 tot $2\frac{1}{2}$ en $1\frac{1}{2}$ jaar geslacht. Verder wordt aangenomen dat het aantal doodgeboren kalveren en het aantal tweelingen elkaar ongeveer opheffen. Een andere veronderstelling is dat het aantal dieren dat geslacht wordt en niet afkomstig is uit de melkveesector gelijk is aan het aantal zoogkoeien. Dit aantal zoogkoeien wordt constant verondersteld. Dit ligt al jaren rond de

95000 dieren. Deze dieren worden veelal door kleinere bedrijven gehouden en ook vaak op een minder specialistische manier.

Voor het aantal kalveren dat geboren wordt, wordt de volgende formule gehanteerd: $\alpha * (365 / \text{tussenkalf tijd} * \# \text{ melk- en kalfkoeien}) + (1 - \alpha) \# \text{ melk- en kalfkoeien}$. De tussenkalf tijd geldt namelijk alleen voor de koeien die al eerder een kalf hebben gehad en nu melkkoe zijn. Voor de vaarzen die voor het eerst kalveren geldt dan ook geen tussenkalf tijd. α is het percentage van de koeien waarvoor de tussenkalf tijd wel geldt. Verder is α een restpost voor verschillen tussen doodgeboren dieren, tweelingen en ook voor het aantal dieren dat niet uit de melkvee sector afkomstig zijn en worden geslacht. α is gekijkt op het jaar 1993. Dit was een normaal jaar, waarin geen extreme droogte, dierziekten of andersoortige crises speelden. In het totaalplaatje zijn de ingeschatte aantallen te slachten vaarzen, stieren en melkkoeien in 2007 als bekend verondersteld.

Figuur 4.8 Interactie runder- en kalversector

Het totaalplaatje zoals geschetst in de bovenstaande tekst en figuur 4.8 levert het aantal slachtingen op van de kalveren. De berekening hiervoor is als volgt: het aantal geboren dieren - de export van kalveren + import van kalveren - slachtingen vleesstieren (gemiddelde 2008/2009) - slachtingen vaarzen (2009) - export vaarzen en stieren (2009) - vervanging melkvee (2009) + aantal geboren kalveren uit zoogkoeien. Dit resulteert in circa 1,25 miljoen slachtingen van kalveren in 2007. Ten opzichte van 1,39 miljoen slachtingen in 2000 en 1,20 miljoen slachtingen in 2002.

4.5.3 Aantallen kalveren

Het aantal kalveren op bedrijven in 2007 wordt ingeschat aan de hand van het percentage kalveren ten opzichte van het aantal geboren dieren dat volgens de Landbouwtelling aanwezig was op bedrijven in de periode 1992-2002. Dit percentage wordt ingeschat op basis van het aantal slachtingen + export - import in verhouding tot het aantal kalveren volgens de Landbouwtelling, en is vastgesteld op 0,74. Vervolgens wordt deze verhouding losgelaten op het aantal slachtingen + export - import van kalveren in 2007. Deze berekeningswijze resulteert in een stapel van circa 690 duizend kalveren.

4.5.4 Import en export van rund- en kalfsvleesproducten

Om een beeld te kunnen schetsen van de toekomstige import en export van rund- en kalfsvlees, wordt gekeken naar de veranderingen van de vleesproductie in Nederland naar aanleiding van het aantal slachtingen van runderen en kalveren (zie tabel 4.1). Deze vleesproductie wordt vergeleken met de hoeveelheid vlees die naar alle waarschijnlijkheid voor consumptiedoeleinden in Nederland nodig is, om zodoende het import- of exportsaldo te kunnen berekenen ($\text{importsaldo} = \text{import} - \text{export}$, $\text{exportsaldo} = \text{export} - \text{import}$).

Het verbruik van rundvlees, dat de afgelopen jaren onder druk kwam door de BSE en MKZ-affaires, zal mogelijk meer stabiel worden rond een niveau van circa 20 kg per hoofd van de bevolking. Bij een dergelijk niveau en de te verwachten, krimpende binnenlandse productie komt de zelfvoorzieningsgraad duidelijk onder de 100 (in 1995 nog 118, in 2000 en 2002 al 94 respectievelijk 73). De vleesgroothandel krijgt hiermee dus meer een importerend dan een exporterend karakter.

Ondanks de vermindering van de Nederlandse productie van kalfsvlees, die vooral het gevolg is van een geringere invoer van nuka's, blijft de sector sterk exporterend, vooral naar Italië, Frankrijk en Duitsland. Het binnenlandse verbruik is bij een niveau van gemiddeld 1,3 kg per hoofd van de bevolking nog steeds laag.

De Nederlandse bevolking zal in 2007 volgens de CBS-korte termijnprognose (Kerncijfers van de bevolkingsprognose 2001-2007) circa 16,62 miljoen mensen bedragen. Bij een gelijkblijvend kalfsvleesverbruik (zie 2002) per hoofd van de bevolking van 1,3 kg en een consumptie van rundvlees van 20 kg per hoofd van de bevolking is respectievelijk 21,61 en 332,4 miljoen kg kalfs- en rundvlees benodigd voor eigen gebruik. Dit betekent bij een gewicht van kalveren en runderen van respectievelijk 145 en 325 kg en de ingeschatte aantallen voor slachtingen, invoer en uitvoer dat het importsaldo van rundvleesproducten gelijk zal zijn aan circa 106 duizend ton en het exportsaldo van kalfsvleesproducten gelijk zal zijn aan 163 duizend ton.

Tabel 4.1 Verzorgingsbalans rund- en kalfsvlees in 2007

	Kalveren		Runderen	
	aantal (1.000 stuks)	gewicht (ton)	aantal (1.000 stuks)	gewicht (ton)
<i>Productie</i>				
Uit slachtingen	1272	185	698,00	227
Bruto eigen productie		135		226
<i>Invoer</i>				
Levend	358	52	30,16	10
Vlees en vleeswaren				
Totaal				
<i>Uitvoer</i>				
Levend	17	2	27,41	9
Zelfvoorzieningsgraad		614		68
<i>Beschikbaar voor verbruik</i>				
Totaal		22		332
In kg per hoofd		1		20
	Exportsaldo	163	Importsaldo	106

Bron: LEI-berekeningen.

4.5.5 Primair agrarische bedrijven

Het aantal bedrijven met vleeskalveren (inclusief rosé kalveren) was in 2002 ruim 3.000. Hiervan zijn er circa 1.100 gespecialiseerd op de vleeskalverhouderij. Dit aantal is vanaf 1.990 vrij constant gebleven. Deze bedrijven hebben momenteel gemiddeld ruim 500 kalveren. Uitgaande van een te verwachten geringer aantal vleeskalveren, ten gevolge van een krimpende invoer, zal het aantal vleeskalverbedrijven dalen tot bijna 1.000 in 2007 en circa 950 in 2010. Het gemiddeld aantal dieren per bedrijf op de gespecialiseerde bedrijven zal dan ruim 600 bedragen.

Het totale aantal bedrijven met vleeskalveren zal sneller kunnen afnemen, mogelijk tot circa 2.500 in 2007 en ruim 2.000 in 2010. De voorstellen van de Europese Commissie om de steun (slachtpremie) te ontkoppelen van de productie kunnen er toe leiden dat bedrijven versneld de productie beëindigen (De Bont et al., 2003).

4.5.6 Slachterijen en vleesverwerkende bedrijven

Het aantal slachtingen zal de komende jaren tussen de 1,2 en 1,4 miljoen liggen. Het aantal is gekoppeld aan het aantal kalveren dat de Nederlandse veehouderij voortbrengt en de levende import. Naar verwachting blijft deze som op een stabiel niveau en dus worden er geen grote veranderingen verwacht in de benodigde slachtcapaciteit. Het optimisme wordt tevens gevoed door de sterke positie van de Nederlandse sector op de Europese markt dat ook voor de toekomst verwacht wordt gezien de voorlopers positie die de integraties hebben.

De 'ontkoppeling' waarvan sprake is in de 'Midterm Review' kan negatieve gevolgen hebben voor de sector. Het daardoor versneld stopzetten van de productie van kalveren en een

lagere import van nuchtere kalveren kan leiden tot een daling van het aantal slachtingen en als gevolg daarvan tot een capaciteitsvermindering bij de slachterijen.

Ook in de kalfsvleessector zullen de slachterijen zelf meer vlees gaan uitbenen en uitsnijden. Het aantal slachtplaatsen en ondernemingen is al erg beperkt en zal in de komende periode weinig veranderen. Mogelijk dat nog een of enkele kleinere slachterijen stoppen.

4.5.7 Samenvatting

De omvang van de kalversector wordt sterk bepaald door de omvang van de binnenlandse melkveestapel en de mogelijkheden voor import van nuchtere kalveren. Voor 2007 wordt een nuchtere kalverimport voorzien van 360.000 stuks, de export van kalveren zal 20.000 stuks bedragen, de kalverstapel op 690.000 stuks en het aantal kalverslachtingen 1,25 miljoen. Door de nu afgesproken lagere quotumuitbreiding, zal het aantal slachtingen in 2007 wat lager liggen dan op grond van de gehanteerde uitgangspunten is geschat.

De export van kalfsvlees blijft onveranderd zeer belangrijk, omdat niet verwacht mag worden dat de binnenlandse consumptie sterk stijgt. Uitgaande van een binnenlandse consumptie van 1,3 kg kalfsvlees per hoofd per jaar, zal het exportsaldo voor kalfsvlees 163.000 ton bedragen en de zelfvoorzieningsgraad ruim 1000.

Het aantal gespecialiseerde kalverhouderijen zal in 2007 dalen tot 1.000 stuks en het aantal overige bedrijven met vleeskalveren zal in 2007 eveneens 1.000 stuks bedragen. De gespecialiseerde bedrijven zullen gemiddeld 600 kalveren houden tegenover 500 nu. Het aantal slachterijen zal gezien het vrijwel op peil blijven van het aantal slachtingen en de huidige hoge mate van concentratie tot 2007 nauwelijks nog afnemen. Wel zullen deze slachterijen ook meer vlees gaan uitbenen en uitsnijden.

4.6 Varkenssector

4.6.1 Aantallen varkens

De varkenssector is de laatste jaren aan grote schokken onderhevig geweest. Maar toch is er een duidelijke dalende trend waarneembaar in het aantal vleesvarkens dat gehouden en geslacht wordt in Nederland. In de periode 2000-2002 was de daling van de varkensstapel met ruim 10% overigens erg groot als gevolg van vooral de toepassing van de 'opkoopregelingen' (Rbv, Regeling beëindiging veehouderijtakken). Deze regeling beoogde het mineralenoverschot te verminderen, en mede met het oog op de dierziektenpreventie de herstructurering van gebieden met veel intensieve veehouderijbedrijven te vergemakkelijken. Het succes van de regeling kan mede worden toegeschreven aan de beperkte perspectieven en de relatief zwakke financiële positie van veel bedrijven met varkens. Deze regeling is inmiddels niet meer van kracht.

Tabel 4.2 Varkenshouderij van 1990 tot 2002

	1990	1995	2000	2001	2002
Aantal varkensbedrijven	9.200	7.710	6.060	5.480	5.100
w.v. Fokvarkensbedrijven	3.500	2.870	2.090	1.840	1.830
Vleesvarkensbedrijven	3.690	2.960	2.420	2.050	1.970
Gesloten varkensbedrijven	2.010	1.870	1.550	1.600	1.300
Aantal fokvarkens	1.272.200	1.287.300	1.129.200	1.074.300	1.007.200
w.v. Op fokvarkensbedrijven (%)	47	47	51	49	52
Op gesloten varkensbedrijven (%)	21	25	28	31	26
Aantal vleesvarkens	7.025.100	7.124.800	6.504.500	6.229.700	5.591.000
w.v. Op vleesvarkensbedrijven (%)	32	28	33	31	34
Op gesloten varkensbedrijven (%)	19	23	25	28	25

Bron: CBS-landbouwtelling, bewerking LEI.

De omvang van de varkenshouderij in Nederland zal ook de komende jaren blijven dalen. Factoren die nu en in de toekomst nog wel van invloed blijven op de ontwikkeling van de varkensstapel zijn:

- de concurrentiepositie van Nederland binnen de EU (onder eer kostprijsverhoudingen), ook na de toetreding van de nieuwe EU-lidstaten;
- (mede in verband met) de aanpak van de mestproblematiek, alsmede het ammoniakvraagstuk;
- de regelgeving op het gebied van welzijn en gezondheid (huisvesting en transport).

Het lijkt realistisch te veronderstellen dat er vanuit EU (nitraatrichtlijn) en samenleving (welzijn, milieu, ruimtelijke ordening) druk blijft op de Nederlandse varkenshouderij. Vooral de eerste factor zal doorslaggevend kunnen zijn, het kan een verdere, gedwongen krimp van de sector tot gevolg hebben.

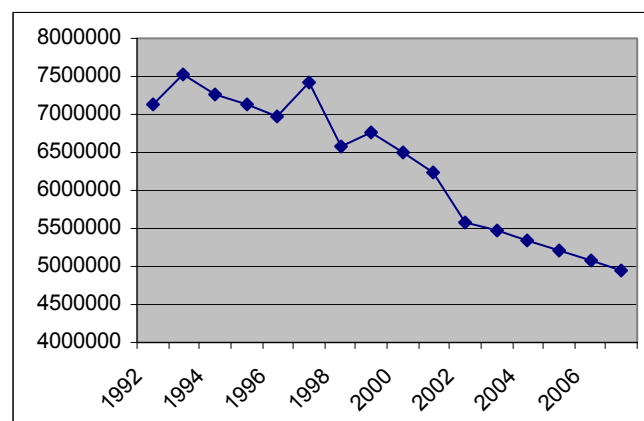
De momenteel, in het dal van de varkenscyclus, zwakke inkomens- en financiële positie van veel varkensbedrijven zal al 'autonoom' tot een verdere vermindering leiden (De Bont et al., 2002, Rapport 1.02.03). Veel bedrijven hebben in eerdere perioden financiële klappen opgelopen (varkenspest in 1998, MKZ in 2001) waardoor de weerstand is aangetast.

Het is echter zeer lastig in te schatten hoe deze combinatie van factoren zal doorwerken op de aantallen vleesvarkens. De grootste onzekerheid wordt gevormd door de derogatie van de nitraatrichtlijn. Wordt deze wel of niet gegeven aan Nederland en hoe zal de regelgeving hieromtrent worden aangepast? Wellicht wordt de nitraatrichtlijn stapsgewijs ingevoerd. Dan zal er waarschijnlijk in 2010 geen sprake meer zijn van derogatie. Als de derogatie niet gegeven wordt dan is de vraag welke uitwerking dit zal hebben. Blijft het huidige Minas-systeem gehandhaafd, of wordt MAO (Mest Afzet Overeenkomsten) leidend? Verder is de vraag hoeveel ruimte er nog bestaat in de mestafzetovereenkomsten die worden afgesloten. Elke variant kan verschillende consequenties hebben voor de Nederlandse veestapel. In dit onderzoek wordt ervan uitgegaan dat er in 2010 geen derogatie 'meer' verleend wordt aan Nederland en dat Nederland dus moet voldoen aan de Europese nitraatrichtlijn. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de varkens- en pluimveesector deze verscherpte regelgeving gaan opvangen. De

rundveesector zal ook dalen echter alleen als gevolg van de stijging van de melkproductie per koe.

De tendens in de varkenssector is duidelijk dalende. De vraag is alleen hoe groot de daling zal zijn. In dit rapport wordt uitgegaan van de daling in dieraantallen die in het verleden heeft plaatsgevonden. In het verleden is de sector ook regelmatig het slachtoffer geworden van verscherpte wet- en regelgeving omtrent het mestbeleid.

Allereerst is het aantal vleesvarkens in 2002 vergeleken met het aantal vleesvarkens in 2000 verminderd met het aantal dieren dat werd opgekocht in verband met de opkoopregeling (Rbv, zie Van Staalduinen et al., 2002). Hieruit blijkt dat het aantal dieren in 2002 een goed uitgangspunt is voor de berekeningen naar 2007. Als de lineaire trend van 1992 tot 2000 wordt doorgetrokken vanaf 2002, waarbij dus de aantallen opgekochte varkens in vermindering zijn gebracht op het aantal vanaf 2000, dan ziet het plaatje er uit als in figuur 4.9.

Figuur 4.8 Varkens op primaire agrarische bedrijven

Dit betekent dat er in 2007 in Nederland nog ongeveer 4,95 miljoen vleesvarkens zullen zijn. Dat wil zeggen 11% minder dan in 2002. Voor 2010 wordt een verdere afname verwacht.

4.6.2 In- en uitvoer levende varkens

Het aantal slachtingen in Nederland wordt vrij sterk beïnvloed door de in- en uitvoer van levende dieren. Vooral het aantal uitgevoerde biggen is omvangrijk, bijvoorbeeld 3,3 mln. in 2002, terwijl het aantal uitgevoerde vleesvarkens in de meeste jaren op circa 1,5 miljoen stuks uitkomt. Mogelijk zal de levende export de komende jaren afnemen als gevolg van strengere regelgeving voor het transport, met name over langere afstanden naar bijvoorbeeld Spanje dat ongeveer eenderde van de biggenexport voor rekening neemt. Bovendien is de verwachting dat Spanje in toenemende mate zelf in de behoefte aan biggen kan voorzien.

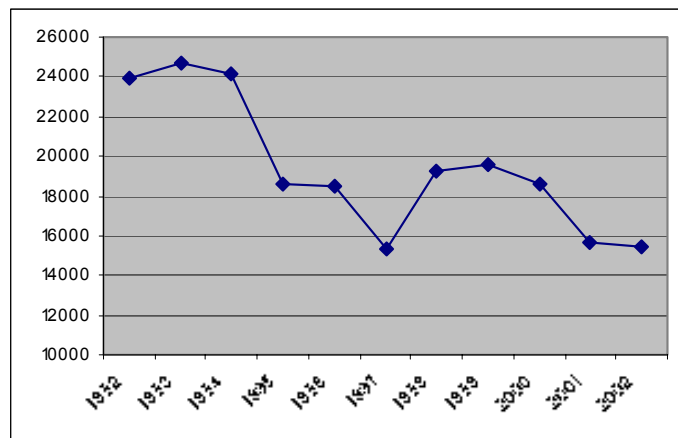
De verwachting is dat als gevolg van de verscherpte transportmaatregelen voornamelijk de export van levende biggen naar Spanje zal afnemen en niet de export van levende vlees-

varkens, die meestal over kortere afstanden worden vervoerd. De daling van de export van levende vleesvarkens zal voornamelijk veroorzaakt worden door het verminderde aanbod vanuit de Nederlandse primaire agrarische sector. Dit betekent dat de export van vleesvarkens met hetzelfde percentage zal afnemen als het aantal vleesvarkens. Dit is 11% voor 2007 ten opzichte van 2002. In 2002 bedroeg de export van vleesvarkens 1,66 miljoen. De afname betekent een aantal van 1,47 miljoen dieren die in 2007 worden geëxporteerd.

De import van levende varkens is aan zeer grote schommelingen onderhevig, maar is relatief klein vergeleken met de export. De import wordt in 2007 gelijk verondersteld aan de import in 2002. Dit komt neer op circa 410 duizend stuks.

4.6.3 Slachtingen van vleesvarkens

Voorals gevolg van de daling van de varkensstapel is het aantal slachtingen in Nederland de afgelopen jaren teruggelopen van circa 20 miljoen in 1990 naar ruim 15 miljoen in 2002 (figuur 4.10). In 2000 bedroeg dit aantal nog 18,5 miljoen stuks. Het aantal slachtingen zal rekening houdend met de gelijkblijvende import en de dalende export ook in de toekomst grotendeels afnemen door de daling van de varkensstapel. Voor 2007 wordt een aantal van 13,26 miljoen slachtingen verwacht en voor 2010 wordt een verdere afname voorzien.

Figuur 4.9 Slachtingen vleesvarkens x 1.000

4.6.4 Import en export van varkensvleesproducten

In het (recente) verleden overtrof de export van circa 1 miljoen ton nog duidelijk de binnenlandse consumptie van circa 700.000 ton. In 2007 zal dit niet meer het geval zijn, wel blijft de Nederlandse varkenssector een belangrijke (netto-)exporteur van varkensvlees(producten).

Voor het schetsen van een beeld van de import en export van varkensvleesproducten wordt eenzelfde berekening gemaakt als in de runder- en kalversector. De Nederlandse bevolking bedraagt in 2007 volgens de CBS-korte termijnprognose (Kerncijfers van de bevolkingsprognose 2001-2007) circa 16,62 miljoen mensen. De varkensvleesconsumptie per

hoofd van de bevolking bedroeg in 1990 zo'n 45 kg. In de periode die daarop volgde is de consumptie gedaald tot 42,5 kg in 2002. Bij een gelijkblijvende consumptie van varkensvlees per hoofd van de bevolking van 43 kg bedraagt het exportsaldo van varkensvleesproducten in 2007 circa 447 000 ton.

Tabel 4.3 Verzorgingsbalans vleesvarkens in 2007

	Aantal (1.000 stuks)	Gewicht (1.000 ton)
Productie		
Uit slachtingen	13.260	1.154
Bruto eigen productie		1.246
Invoer		
Levende vleesvarkens	410	36
Uitvoer		
Levende vleesvarkens	1.470	128
Zelfvoorzieningsgraad		176
Beschikbaar voor verbruik		
Totaal		706
In kg per hoofd		43
	Exportsaldo	447

4.6.5 Primair agrarische bedrijven

Het aantal (gespecialiseerde) varkensbedrijven nam vanaf 1990 fors af, van ruim 9.000 naar ruim 5.000 in 2002 (-45%), dat is een daling van bijna 5% per jaar. In de periode 2000-2002 was mede door de toepassing van de Rbv, de afname nog groter, namelijk -17% (1.000 bedrijven). Voor de komende jaren kan de afname wat geleidelijker zijn, circa 4% per jaar, dus met ongeveer 30% voor de periode 2002-2010. Dit betekent dat het aantal gespecialiseerde varkensbedrijven in 2007 uitkomt op ruim 4.000 en in 2010 op ruim 3.500. Bij deze afname is er enige ruimte voor bedrijfsvergroting (gemiddeld met 15-20% in 2002-2010).

Buiten de gespecialiseerde varkensbedrijven zijn er in 2002 nog ruim 6.500 bedrijven met varkens; in 1990 waren dat er nog 20.000. Gezien de toegenomen eisen aan de varkenshouderij mag worden verwacht dat dit aantal sterk blijft terug lopen, mogelijk tot circa 3.000 in 2010.

In totaal mag dan worden verwacht dat in 2010 nog op circa 6.500 bedrijven varkens worden gehouden, dus ruim de helft van het aantal in 2002.

4.6.6 Slachterijen en vleesverwerkende bedrijven

Door de krimp in de varkenssector is een overcapaciteit ontstaan in de slachterijen. Deze situatie leidde tot een sanering van een aantal slachtlocaties. Een eerste sanering in 1994 reduceerde de slachtcapaciteit al met 20%. Door reorganisaties en door het sluiten van slachterijen daalde het aantal slachthaken in 2002 met 12%. Door de krimp binnen de varkenssector ten gevolge van de opkoopregeling nam het aantal slachtingen tot en met 2002

sterk af. Ook de komende jaren zal de daling van het aantal slachtvarkens zich naar verwachting doorzetten. Voor 2007 wordt een afname van 11% voorzien en voor 2010 van 18% ten opzichte van 2002. De slachtcapaciteit zal ten gevolge van deze ontwikkeling ook verder afnemen. De daling is omvangrijker omdat er in 2002 er ondanks de reorganisaties en bedrijfssluitingen nog steeds een grote overcapaciteit bleef bestaan.¹ De verwachting is dat tot 2007 de totale capaciteit zal dalen met 20%. Tot 2010 kan dat percentage oplopen tot 22% ten opzichte van de situatie aan het einde van 2002.

In de jaren negentig heeft zich een verschuiving naar een verdere ontwikkeling van de vleesveredeling afgetekend. De vleesveredeling zal zich verder gaan toeleggen op specialisatie en de productie van specifieke producten. De betekenis hiervan voor de individuele bedrijven is niet bekend maar zal per bedrijf verschillend zijn. De productie van de bedrijven zal op peil blijven veelal via de import van vlees. De situatie wordt voor een groot deel bepaald door de afzetmarkten in Duitsland voor vleeswaren en het VK voor bacon. Voor Duitsland worden geen sterke veranderingen verwacht. De export van bacon naar het VK is mede afhankelijk van de ontwikkelingen van de varkenssector in het VK en concurrentiepositie van de Nederlandse sector ten opzichte die van de Deense. Naar verwachting zal de afzet van bacon tot 2007 op peil blijven. Dit wordt mede ingegeven door onze goede marktpositie in het VK.

Gezien de ontwikkeling van de slachtingen is een verder concentratie van het aantal slachtingen bij een beperkt aantal grote slachterijen te verwachten. Bij deze ontwikkeling spelen ook de in- en doorvoering van HACCP, de tariefstelling van de keurings- en toezichtorganisatie en verdere automatisering een rol. De resterende slachterijen zullen ook steeds meer gaan uitsnijden en uitbenen. Ook de ondernemingsconcentratie zal nog verder stijgen om tegenwicht te kunnen bieden aan de marktmacht van de grote retailorganisaties.

De betekenis van de vleeswaren- en vleesconservenbereiding neemt verder toe onder invloed van de trends gericht op gemakproducten en variatie. De schaal van de ondernemingen blijft klein doordat ze zich meestal richten op een enkel product of een productgroep. Hun aantal zal daarom niet sterk teruglopen, wel zal hun gemiddelde schaal wat groter worden.

De productie van bacon richt zich vrijwel uitsluitend op de engelse markt. Op deze markt is er sprake van een zeer geconcentreerde retailsector. Om daaraan voldoende tegenwicht te kunnen bieden zal de Nederlandse baconproductie zich nog meer concentreren bij een beperkt aantal grote ondernemingen. Ook de concentratie van de productieplaatsen zal vanwege schaalvoordelen en een teruglopende Nederlandse varkensvleesproductie verder gaan.

Ook bij varkensvlees zal omdat een groter deel zal worden verwerkt de behoefte aan import van speciale grondstoffen (onderdelen of kwaliteiten) toenemen. In veel gevallen zal dit rechtstreeks door de verwerker gebeuren. Echter ook de importhandel in vleeswaren en vleesconserven zal in betekenis toenemen door de grotere vraag naar buitenlandse specialiteiten. Hierdoor zal het aantal importeurs van vlees en vleeswaren tot 2007 niet of nauwelijks afnemen.

¹ De overcapaciteit zou per december 2002 83.000 slachthaken per week bedragen bij een wekelijks aantal slachtingen van 280.000 (Boerderij 87, nr. 46; 13/8/2002).

4.6.7 Samenvatting

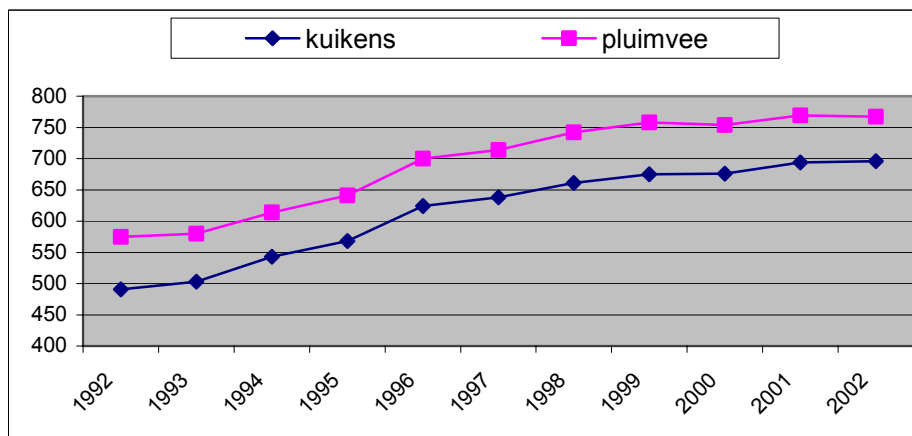
De omvang van de varkenshouderij zal in de komende jaren verder afnemen. Op de omvang daarvan is vooral het al dan niet verlenen van derogatie van belang. Geschat wordt dat in 2007 het aantal vleesvarkens 4,95 miljoen stuks zal bedragen en dat dit aantal tot 2010 nog zal dalen. De invoer van levende varkens in 2007 wordt geschat op 410.000, de export van biggen op nog maar 1,5 miljoen en de export van vleesvarkens op 1,47 miljoen dieren. Het aantal slachtingen in 2007 zal 13,26 miljoen stuks bedragen en tot 2010 verder afnemen.

De export van varkensvlees zal sterk afnemen en het exportsaldo in 2007 zal 447.000 ton bedragen. In dat jaar zal de binnenlandse consumptie groter zijn dan de export. De betekenis van de verdere verwerking van vlees tot vleeswaren en vleesconserven zal toenemen.

Tot 2007 zal het aantal gespecialiseerde varkensbedrijven met 4% per jaar afnemen tot ruim 4.000 stuks. Het aantal niet gespecialiseerde bedrijven tot even 3.000. De slachterijen zullen verder in aantal afnemen en hun gemiddelde schaal vergroten. Tevens zullen ze zich meer en meer ook gaan richten op het uitsnijden en uitbenen van been. Het aantal vleeswarenfabrieken zal door de grotere vraag naar hun producten op peil blijven, de baconfabricage zal verder concentreren en de importhandel in vlees, vleeswaren en andere vleesproducten zal in betekenis toenemen.

4.7 Pluimveesector

In de pluimveehouderij kan onderscheid worden gemaakt tussen de legpluimveehouderij en vleespluimveehouderij, voornamelijk vleeskuikens. Voor de vleesverwerkende industrie is de eerste van minder belang; de leghennen zijn in het algemeen langer dan een jaar (14 maanden na opfok) in productie, terwijl op de bedrijven met vleeskuikens de dieren al na circa 6 weken slachtrijp zijn.

Figuur 4.10 Slachtingen van pluimvee en vleeskuikens (x 1.000 ton)

De Nederlandse productie van pluimveevlees bedraagt de laatste jaren circa 750.000 ton geslacht gewicht, tegenover circa 500.000 ton in 1990. De productieomvang van pluimvee is voor het grootste deel, tussen de 85% in 1993 en 90% in 2002, afhankelijk van de productieomvang van vleeskuikens. In figuur 4.11 is dit duidelijk te zien. De rest bestaat onder andere uit vlees van kalkoenen, eenden en legkippen. De productieomvang van andere pluimveesoorten blijft redelijk constant. Om deze reden worden er enkel inschattingen voor de slachtkuikensector gemaakt. Om een totaalbeeld van de pluimveesector te kunnen creëren, wordt ook een situatieschets voor legpluimvee gemaakt.

4.7.1 Pluimvee aantallen

Vleeskuikens

De vleeskuikenhouderij heeft de afgelopen 10 jaar een gestage uitbreiding laten zien (tabel 4.4). Een van de factoren voor de uitbreiding is de toename van de consumptie van pluimveevlees; in recente jaren nog mede gestimuleerd door de affaires met rundvlees (BSE), zij het dat er voor pluimvee ook - soms incidenteel - problemen zijn geweest (salmonella, campylobacter, dioxine enzovoort). Naast de gunstige ontwikkeling van de vraag naar het product (overigens nu wat stagnerend door een herstel van de rundvleesconsumptie) is ook positief het feit dat de afzet van pluimveemest minder problemen ondervindt dan van andere mestsoorten; zo is verbranding en export van een deel van de pluimveemest gerealiseerd.

De recente toename van de vleeskuikenstapel, in de periode 2000-2002 met circa 7%, heeft kunnen plaatsvinden ondanks de deelname aan de Rbv (circa 8%, Van Staalduinen et al., 2002, tabel B3.6) en de introductie van pluimveerechten, die waarschijnlijk tot 2005 blijven gelden. Mogelijk komt dat omdat bij de Landbouwtelling 2002 nog niet alle aan de Rbv deelnemende bedrijven zijn beëindigd. Bovendien moet bij de telling van deze diercategorie voortdurend rekening worden gehouden met factoren die de opgave door de tellingsplichtige kunnen beïnvloeden. Ook is dit tellingsresultaat niet in overeenstemming met de mede als gevolg van een toegenomen invoer van pluimveevlees, geringere rentabiliteit in 2002 Wel werd dit jaar voorafgegaan door een periode met redelijk gunstige bedrijfsuitkomsten (De Bont et al., 2002).

Tabel 4.4 *Pluimveehouderij van 1990 tot 2002*

	1990	1995	2000	2001	2002
Aantal pluimveebedrijven	2.140	2.010	1.830	1.700	1.670
w.v. Leghennenbedrijven	780	720	670	670	590
Vleeskuikenbedrijven	630	540	540	495	535
Aantal leghennen (x 1000)	33.199	29.297	32.573	31.838	28.703
w.v. Op leghennenbedrijven (%)	69	76	77	78	78
Aantal vleeskuikens (x 1000)	41.172	43.828	50.937	50.127	54.660
w.v. Op vleeskuikenbedrijven (%)	60	63	67	66	66

Bron CBS-landbouwtelling, bewerking LEI.

Een stringenter mestbeleid kan, ondanks de relatief sterke positie van pluimveemest, een vrij forse teruggang van de vleeskuikenstapel met zich brengen. Welzijnseisen hebben nog relatief weinig invloed; er zijn nog geen Europese of nationale regels voor de vleespluimveehouderij gesteld.

Afspraken in WTO-kader zijn recentelijk belangrijk gebleken om de invoer van pluimveevleesproducten (kipfilet uit Brazilië, Thailand) te reguleren. Mogelijk moet de EU evenwel bij de volgende WTO-ronde vanaf 2006 een verdere invoertoename bij verlaagde invoerheffingen en beperking van de uitvoer met restituties toestaan.

Legpluimvee

De legpluimveehouderij daarentegen laat in 2000-2002 wel een door de deelname aan de Rbv (circa 13%) en de pluimveerechten verklaarbare daling van het aantal hennen zien (deze is bijna 12%). De rentabiliteit is de laatste jaren relatief gunstig en laat ook voor 2002, als enige van de intensieve veehouderijsectoren een positief beeld zien (De Bont et al., 2002).

Voor de komende jaren zijn de eisen aan de sector evenwel verstrekkend. Wat betreft de huisvesting zal het 'batterijverbod' in 2012 (met nu nog 75% van de kippen in batterijen) kunnen leiden tot een forse vermindering van de leghennenstapel, dit is ook afhankelijk van de concurrentie binnen de EU en die met niet EU-landen. Wat het laatste betreft vooral voor eiproducten.

Voordien, vanaf 1 januari 2003, moeten de hennen al ruimer gehuisvest worden (550 in plaats van 450 cm²). In fysieke zin (ruimte in de stallen en eisen ten aanzien van ruimtelijke ordening (Tacken et al., 2001) zal dat niet anders dan tot de vermindering van de omvang van de sector kunnen leiden.

Ook het mestbeleid, en de derogatie, drukt op de legpluimveesector. In het verleden heeft de mestproblematiek meer gevolgen gehad voor de legsector dan voor de vleeskuikensector. Hoewel er voor pluimveemest meer afzetmogelijkheden zijn (mestverbranding en export van mest naar Duitsland) zal de leghennenstapel als gevolg van de combinatie van het mestbeleid en welzijnsmaatregelen toch teruglopen.

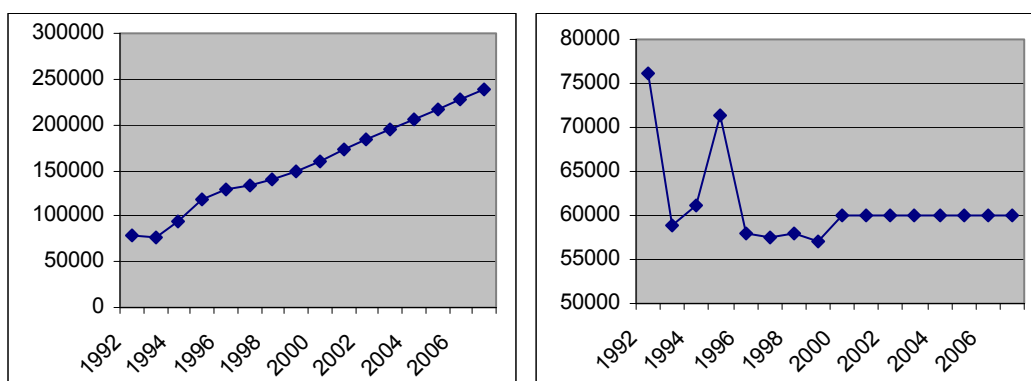
Totaalbeeld pluimveesector

De krimp in de pluimveeaantallen zal zich voornamelijk voordoen in de legsector en niet zozeer in de vleeskuikensector. Ervan uitgaande dat de derogatie in 2007 en 2010 niet 'meer' toegekend wordt. Voor de vleeskuikens betekent dit bij een gelijkblijvende productie vanuit de Nederlandse vleeskuikensector en een toenemend slachtgewicht per vleeskuiken van 2 naar 2,2 kg, dat de omvang van de vleeskuikenstapel iets af kan nemen tot circa 50 miljoen dieren.

4.7.2 Invoer en uitvoer slachtkuikens

Sinds 1997 verzamelt het CBS geen in- en uitvoercijfers meer over levend pluimvee. Van de import en export van levende pluimvee wordt jaarlijks een inschatting gemaakt door de PVE (PVE, 1998). De import van levende slachtkuikens vertoonde de afgelopen 10 jaar een duidelijke

lijke stijgend verloop. De verwachting is dat deze trend ook in de toekomst door zal zetten. Dit betekent dat de import in 2007 ongeveer 240 duizend ton zal bedragen.

Figuur 4.11 Import (links) en export (rechts) van levende vleeskuikens (x 1.000 kg)

De export van levende vleeskuikens staat in geen verhouding tot de import. Deze wordt ingeschat gelijk te blijven aan het niveau van 2000. In dat jaar bedroeg de export 60 duizend ton. Dit is een kwart van de ingeschatte import in 2007.

4.7.3 Slachtingen vleeskuikens

De productie uit vleeskuikenslachtingen zal tot 2007 niet terug lopen. Bij een gelijkblijvende export en aanvoer van Nederlandse vleeskuikens en een toenemende import van levende dieren zal het aantal slachtingen stijgen met circa 80 duizend ton tot 2007. De productie uit slachtingen komt daarmee in dat jaar uit op ongeveer 780 duizend ton.

4.7.4 Invoer en uitvoer pluimveevleesproducten

De zelfvoorzieningsgraad voor pluimveevlees van Nederland is, ondanks de sterke stijging van de productie, vanaf 1990 vrij constant ongeveer 200. De uitvoer is met circa 800.000 ton, waarvan circa 10% in de vorm van levende dieren, de laatste jaren groter dan de productie. Van de uitvoer gaat ongeveer 40% naar landen buiten de EU; dit is beduidend meer dan voor varkensvlees geldt (circa 12%). De invoer van meer dan 400.000 ton bestaat voor meer dan 25% uit levende dieren. Daarmee is de invoer nog omvangrijker dan het binnenlandse gebruik van circa 350.000 ton per jaar.

De consumptie van pluimveevlees in Nederland is de afgelopen jaren sterk gestegen van 17,4 kg per hoofd van de bevolking in 1990 tot 22,4 kg in 2002. De Nederlandse consumptie zal nog verder kunnen toenemen.

De kuikenvleesconsumptie is in de periode 1990 tot 2002 gestegen van 12,9 tot 17,3 kg per hoofd van de bevolking. Wordt deze trend doorgetrokken dan komt de consumptie in 2007 uit op 19,3 kg. Met een bevolking van 16,62 miljoen mensen is het totale binnenlandse

verbruik dan 321 duizend ton. Het netto-exportsaldo van vlees- en vleesproducten wordt dan 460 duizend ton in 2007 (tabel 4.5).

Tabel 4.5 Verzorgingsbalans vleeskuikens (2007)

	Gewicht (1.000 ton)
<i>Productie</i>	
Uit slachtingen	780
Bruto eigen productie	600
<i>Invoer</i>	
Levend	240
<i>Uitvoer</i>	
Levend	60
Zelfvoorzieningsgraad	188
<i>Beschikbaar voor verbruik</i>	
Totaal	320
In kg per hoofd	19
Exportsaldo	460

Bron: LEI berekeningen.

4.7.5 Primair agrarische bedrijven

Het aantal (gespecialiseerde) vleeskuikenbedrijven is in de periode 1990-2002 gedaald van 630 naar 530 (-16%), dat is minder dan 1,5% per jaar. Deze bedrijven houden momenteel circa twee derde van het totale aantal van ruim 50 mln. vleeskuikens in Nederland (in 1990 60% van de ruim 40 mln.). Bij een stabilisatie van de productieomvang zal de daling van het aantal vleeskuikenbedrijven tot 2007 respectievelijk 2010 beperkt kunnen blijven tot circa 15% (450 bedrijven) respectievelijk 20% (420), uitgaande van een afname van ongeveer 3% per jaar. Hierdoor kan de bedrijfsgrootte evenredig daarmee toenemen.

Het totaal aantal bedrijven met vleeskuikens bedraagt in 2002 nog circa 1.000, tegen ongeveer 1.400 in 1990. Het aantal overige bedrijven met vleeskuikens is dus teruggelopen van circa 800 naar 500. Te voorzien is dat dit verder afneemt naar minder dan 400 in 2010.

In de legpluimveehouderij is de te verwachten daling van het aantal gespecialiseerde bedrijven waarschijnlijk groter. In de periode 1990-2002 was er al een daling van 780 naar 590 (-25%). Door een te verwachten daling van leghennenstapel naar circa 25 mln. stuks (-20% ten opzichte van de niveaus in de laatste jaren) kan het aantal bedrijven dalen met circa 30% tot circa 450 in 2007 en 400 in 2010.

Het totale aantal bedrijven met leghennen is vanaf 1990 met ruim 25% afgenomen van ruim 4.000 naar circa 3.000, bij een tot dusver nog vrijwel constante leghennen stapel. Bij de verwachte krimp van de legpluimveehouderij kan dat aantal dalen tot ongeveer 2.000 in 2007 en circa 1.700 in 2010.

4.7.6 Slachterijen en vleesverwerkende bedrijven

Het ziet er op basis van de geschetste ontwikkelingen naar uit dat de handel met het buitenland van grote betekenis blijft voor de sector, met name voor de slachterijen en bedrijven die pluimveevlees verwerken. Wijzigingen in de internationale markt en handelspolitieke context kunnen dan ook grote invloed hebben op de omvang van deze bedrijvigheid in Nederland.

In 2002 was sprake van een overcapaciteit bij de slachterijen. Na jaren van groei tekent zich enig pessimisme af voor de toekomst vanwege de groeiende import van gezouten, ge-gaarde, ontbeende en bevroren vleesproducten in Europa en de ontwikkeling van de pluimveesector in een aantal, voor de Nederlandse sector belangrijke, afzetmarkten. Nederland zal zich niet van de lage kostenlanden Brazilië en Thailand kunnen onderscheiden op kwaliteit en voedselveiligheid, en zelfs niet op dierenwelzijn. Ook hogere importtarieven voor de producten hebben maar een beperkte invloed vanwege de ten opzichte van Nederland zeer lage productiekosten in Thailand en Brazilië. Belangrijk is dat Nederland de versmarkt in NW-Europa kan bedienen, en dat is niet mogelijk vanuit Brazilië en Thailand. Kanttekeningen hierbij zijn dat vers bevroren vlees, dat daarna is ontdooit ook als 'vers vlees' mag worden verkocht, dat voor convenience foods ook diepgevroren of zelfs gekookte kip kan worden gebruikt, en dat het aandeel gemaksvlees groeiende is. Overigens gebruikt men in het VK ook voor convenience foods nog altijd vers vlees. De verwachting is dat Nederland alleen op de versmarkten (met name supermarkten in Nederland, Duitsland en het VK) een goede marktpositie kan behouden. Sanering van slachtlocaties zal dan ook onvermijdelijk zijn. Op welke termijn ze plaats zullen vinden is niet met zekerheid te zeggen. Een schatting van de capaciteit tot 2007 ligt rond de 10-15% lager dan het huidige niveau.

Gezien de ontwikkeling van de slachtingen is een verder concentratie van het aantal slachtingen bij een beperkt aantal grote slachterijen te verwachten. Bij deze ontwikkeling spelen ook de in- en doorvoering van HACCP, de tariefstelling van de RVV en verdere automatisering een rol. Deze slachterijen zullen ook steeds meer gaan uitsnijden en uitbenen. Ook de ondernemingsconcentratie zal nog verder stijgen om tegenwicht te kunnen bieden aan de marktmacht van de grote retailorganisaties.

De betekenis van de vleeswaren- en vleesconservenbereiding van pluimvee neemt verder toe onder invloed van de trends gericht op gemakproducten en variatie (zie paragraaf 4.6.6).

4.7.7 Gevolgen vogelpestuitbraak

De gevolgen van de vogelpestuitbraak in het voorjaar van 2003 voor de omvang van de pluimveehouderij en vleesverwerking zijn van een aantal factoren afhankelijk. Dit zijn in de eerste plaats:

- de duur van de besmetting (in feite de periode dat er nog uitbraken plaatsvinden) en de daarmee gepaard gaande beperkende maatregelen voor de bedrijven; en
- de omvang van het gebied waar bedrijven zijn geruimd.

Deze factoren bepalen vooral in hoeverre bedrijven financieel worden getroffen door de vogelpest. Leegstand van bedrijven heeft aanzienlijke financiële gevolgen. De inkomensderving is voor gespecialiseerde pluimveebedrijven al snel enkele duizenden euro's per week.

Met name voor de vleeskuikenhouders, die de afgelopen jaren al magere, zelfs negatieve bedrijfsresultaten hadden, kan de continuïteit dan in het geding komen.

De uitbraak heeft (tot dusver) achtereenvolgens de Gelderse Vallei en een belangrijk deel van Zuid-Oost Nederland getroffen. In deze gebieden is een belangrijk deel van de pluimveehouderij gelokaliseerd. In de Gelderse Vallei voornamelijk legpluimvee (20% van de Nederlandse leghennen en 4% van de vleeskuikens). In het Zuidoosten zijn de pluimveestapels groter; het totale gebied Zuid-Nederland heeft bijna 40% van de vleeskuikens en circa 30% van de leghennen. In totaal zal naar verwachting ten slotte ongeveer 30% van de vleeskuikensector zijn geruimd. Het aantal bedrijven dat met tijdelijk leegstand te maken heeft is echter hoger, mogelijk circa 65%. Dit is het gevolg van het tijdelijk stil vallen van broederijen. De kalkoenensector is zelfs (nagenoeg) geheel tot stil stand gekomen. De betreffende slachterij in Nederland zal mogelijk sluiten.

De vraag of uiteindelijk daadwerkelijk met het bedrijf wordt gestopt hangt mede af van:

- de financiering van het bedrijf;
- de ambities van de ondernemer en zijn gezin;
- de ontwikkelingen in de productieketen;
- het beleid van de overheid.

De eerste factor is van belang wat betreft de mogelijkheden om door te gaan. Hierbij kan de opstelling van de financier (bank e.a.) en de mogelijkheden om indien nodig gebruik te maken van bijzondere instrumenten (Noodfonds e.a.) doorslaggevend zijn. Door de financieringsverplichtingen (rente en aflossingen van vreemd vermogen) en de betrekkelijk lage waarde van het bedrijf bij verkoop onder de huidige omstandigheden kunnen bedrijven echter niet zo maar stoppen.

Bij het tweede gaat het om de vraag of de ondernemer en zijn gezin willen doorgaan. Het antwoord daarop is afhankelijk van leeftijd, mogelijke opvolging, moderniteit van het bedrijf, visie ten aanzien van toekomstmogelijkheden, alternatieven elders enzovoort. Ook al zou men door kunnen gaan, sommigen zullen dat in de gegeven situatie niet meer willen, bijvoorbeeld uit angst voor een volgende besmetting. De emotionele gevolgen van een ruiming kunnen groot zijn, zo is ook ervaren na de MKZ-uitbraak in 2001.

De derde factor is van belang wat betreft de mogelijkheden voor afzet. Met name in de vleeskuikensector is de positie van slachterijen doorslaggevend. Het merendeel van de vleeskuikenhouders levert op basis van integratie-afspraken (contracten). Het eventueel definitief wegvallen van slachtcapaciteit in Nederland (het bedrijf Storteboom) kan tot gevolg hebben dat een deel van de vleeskuikenbedrijven moet stoppen. Eventueel kan ook het deels wegvallen van andere schakels in de keten, zoals broederijen dat effect hebben. In dat verband kan de ontwikkeling van de invoer van (verwerkte) producten uit derde landen (Brazilië, Thailand en dergelijke) en de internationalisering van de verwerkende bedrijven met meer aankoop van slachtpluimvee uit andere EU-landen een rol spelen. Deze import zal vooral gebruikt worden voor de productie van ver- en bewerkte producten.

De vierde genoemde factor betreft de opstelling van de overheid met betrekking tot de toekomst van de pluimveehouderij. De vraag hierbij is vooral of ingezet wordt op een (verdere) reconstructie van gebieden, aansluitend op hetgeen al is voorgenomen en deels uitgevoerd na de varkenspest en in verband met de mestproblematiek. In dat kader zijn vooral door de Rbv-regeling in 2000-2002 bedrijven gestopt. Het effect daarvan is al verwerkt in de oor-

spronkelijke prognoses in deze studie. Vooral nog wordt niet verwacht dat er, naast de steun aan bedrijven in een financieel moeilijke positie, veel gedaan zal worden om de sector anders (kleiner) te structureren.

Tenslotte kan nog aan de orde zijn dat er binnen de pluimveehouderij omschakelingen plaatsvinden. De relatief hoge eierprijzen en de behoefte aan scharreleieren kan er toe leiden dat een deel van de vleeskuikenhouders in deze richting omschakelt.

Resumé

Het geheel overziende is momenteel moeilijk in te schatten wat de gevolgen van vogelpest voor het aantal bedrijven en de pluimveestapel in 2007 respectievelijk 2010 zal zijn. Een voorzichtige, optimistische schatting is dat, boven de al trendmatig ingeschatte afname van het aantal bedrijven, ongeveer een kwart van de bedrijven in de betreffende ruimingsgebieden eerder zal stoppen. Een meer pessimistische schatting is dat het oploopt tot de helft van de bedrijven.

Voor de totale Nederlandse vleeskuikenhouderij zou dat neer komen op een (extra) vermindering met 10 respectievelijk 20%. Wat het aantal dieren betreft wordt hier van een zelfde vermindering uitgegaan, dus 10 respectievelijk 20%. Bedrijven die zullen (moeten) stoppen zullen gemiddeld in omvang niet afwijken van het gemiddelde; grotere bedrijven zijn in deze situatie immers extra kwetsbaar.

Hierbij wordt er niet van uitgegaan dat elders in Nederland meer vleeskuikenbedrijven ontstaan of dat de bestaande worden uitgebreid door de uitbraak. De prijs- en markteffecten voor de niet besmette gebieden in de vleessector zijn immers beperkt (voor eieren zou een positief effect er eerder zijn). Per saldo kan het wegvallen van exportmarkten voor Nederland ook op langere termijn remmend werken. Voorts is de investeringsgeneigdheid in de sector momenteel, vanwege de onzekerheden zeer gering.

In het voorgaande is met name stilgestaan bij de mogelijke gevolgen van de vogelpest voor de omvang van de (primaire) pluimveehouderij. Voor de capaciteit van de kwaliteitskeuringen (RVV) is tevens van belang wat de ontwikkeling is ten aanzien van in- en uitvoer en verwerking. Zoals opgemerkt daalt de export en neemt de invoer mogelijk toe. Door de extra daling van de productiecapaciteit en de sluiting van een slachterij, zal de eerder in paragraaf 4.7.6 beschreven tendens versterkt worden. Voor de consumptie van pluimveevlees wordt op langere termijn geen effect van de actuele vogelpestitbraak verwacht.

4.7.8 Samenvatting

De krimp in pluimveesectoren zal zich voornamelijk voordoen in de legsector. Voor vleeskuikens zal het totaal aanbod vrijwel gelijkblijven, zodat bij een iets hoger afmestgewicht (2,2 kg), de kuikenstapel iets zal afnemen tot 50 miljoen dieren. De stijgende tendens in de import van levende slachtkuikens zal zich voortzetten. In 2007 zal de levende import 240.000 ton bedragen, de export maar 60.000 ton. Het aantal slachtingen zal tot 2007 stijgen tot een productie van 780.000 ton.

De consumptie van kuikenvlees zal stijgen tot 19,3 kg per hoofd in 2007. Het netto-exportsaldo bedraagt dan 460.000 ton. Verder zal de betekenis van verder verwerkte producten toenemen.

Het aantal gespecialiseerde vleeskuikenbedrijven zal tot 2007 dalen tot 450 stuks en het aantal overige bedrijven met vleeskuikens tot 500. Daarna zullen deze aantallen tot 2010 verder teruglopen. Een vermindering van de slachtcapaciteit met 10 tot 15% is nodig. De slachtingen zullen bovendien steeds meer plaatshebben in een beperkt aantal grote bedrijven. Ook zullen de slachterijen zich steeds meer gaan bezig houden met het uitsnijden en uitbenen van pluimvee. Verder zal de verder verwerkte hoeveelheid pluimveevlees toenemen.

De gevolgen van vogelpest uitbraak zijn vermoedelijk een versnelde afname van het aantal bedrijven en van de productie met 10 tot 20%.

4.8 Conclusies

In de voorafgaande paragrafen is de ontwikkeling van de veestapel, de im- en export en het aantal slachtingen tot 2070 beschreven. Ook is aangegeven welke aantallen bedrijven bij productie, handel, slachten en verdere verwerking zijn betrokken. Hiermee is een beeld geschetst van een deel van de ontwikkelingen die de omvang van de werkzaamheden van keurings- en toezichtsinstanties in de toekomst bepalen. De inhoud van die taak en de werkverdeling tussen keurings- en toezichtsinstanties en het bedrijfsleven is hier niet aan de orde geweest. Ook dit is echter een wezenlijk element voor het bepalen van de omvang van de werkzaamheden van keurings- en toezichtsinstanties.

Op grond van het aantal dieren en de handelsstromen kan over de taak van de keurings- en toezichtsinstanties tot 2007 het volgende worden gezegd:

- het aantal slachtingen zal behalve voor kalveren en vleeskuikens teruglopen;
- de import van met name rundvlees zal toenemen. Bij varkensvlees en pluimveevlees kan een grotere import van speciale vlees kwaliteiten worden verwacht. Ook zal de invoer van vleeswaren en vleesconserven toenemen;
- de export van rundvlees en varkensvlees zal afnemen;
- de taken zullen op een kleiner aantal plaatsen worden geconcentreerd;
- de tot 2007 geconstateerde ontwikkelingen zullen zich in de periode tot 2010 voortzetten.

Op basis van deze ontwikkelingen is een vermindering van de taken voor keurings- en toezichtsinstanties te verwachten.

Literatuur

Berkum, S. van, G.B.C. Backus en F.W. van Tongeren, *Gevolgen van beleidsontwikkelingen voor de locatie van de intensieve veehouderij*. Rapport 6.02.08, LEI, Den Haag, 2002.

Boerderij/Vleesvee, *Prijsdaling maakt ander vlees interessant*, no. 3, 30 maart, 1999.

Boerderij/Varkenshouderij, *Na sanering nog 18 van de 29 slachtlocaties over*, no. 24, 19 november, 2002.

Bommel, K. van, *Doorrekening solvabiliteit van bedrijven met het Financieel-Economisch-Simulatiemodel (FES)*. Notitie, LEI, maart 2003.

Bondt, N, R. Hoste, J.A. Boone, J.H. Wisman en G.B.C. Backus. *Kostprijsontwikkeling varkensvlees: Productiekosten in 2000 en verwachting voor 2005*. Rapport 2.02.04, LEI, Den Haag, 2002.

Bont, C.J.A.M. de en I.S. Langelaan, *Ontwikkeling van Land- en tuinbouw in Nederland, verkenning aantal bedrijven in 2010*. LEI (Opgenomen in: In de verandering ligt de versterking, LTO Nederland), 1999.

Bont, C.J.A.M., de en A.van der Knijff, *Actuele ontwikkelingen van bedrijfsresultaten en inkomens 2002*, Rapport 1.02.03, LEI, Den Haag, 2002.

Bont, C. J.A.M. de, C. van Bruchem, W.H. van Everdingen, J.F.M. Helming en J.H. Jager (2003) *Mid Term Review, Gevolgen van de voorstellen van de Europese Commissie voor de Nederlandse landbouw*. Rapport 1.03.01, LEI, Den Haag, 2003.

Bont, C. J.A.M. de, C. van Bruchem, W.H. van Everdingen, J.F.M. Helming en J.H. Jager, *Hervorming GLB, Gevolgen van de voorstellen van de Europese Commissie voor de Nederlandse landbouw*. Rapport 6.03.05, LEI, Den Haag, 2003.

Bont. C. de, G.M.L. Tacken, P. van Horne en J. Wisman, *Vogelpest heeft rampzalige gevolgen*. LEI, Agrimonitor april 2003.

CBS, *Kerncijfers van de bevolkingsprognose 2001-2007*, website: www.CBS.nl.

COM, 2003, 23 final.

COV, *Samen werken aan een duurzaam kwaliteitsproduct*, Jaaroverzicht, Rijswijk, 2000.

European Commission, Directorate-General for Agriculture (2002) Prospects for agricultural markets 2002-2009.

EC, *European Commission, Directorate-General for Agriculture, Prospects for agricultural markets 2002-2009*, juni 2002.

Gaasbeek, A.F. van, G.M.L. Tacken en N. Bondt, *Perspectievenstudie Kuikenvlees, de concurrentiekracht van Nederland gemeten op de Duitse en de Britse markt*, LEI, Den Haag, mei 1999.

Horne, P.L.M. van en N. Bondt, *Impact of EU Council Directive 99/74/EC 'welfare of laying hens' on the competitiveness of the EU egg industry*, Report 2.03.04, LEI, Den Haag, 2003.

Ministerie van LNV, *Over vlees, veiligheid en vertrouwen*, www.minlnv.nl/thema/voeding/vlees/inftvv02.pdf.

LNV, *Duurzaamheid met beleid, Eindrapport van de werkgroep Heroriëntatie Landbouwbeleid*, Den Haag, juni 2002.

PVE, *Statistisch jaarrapport uitgave 1995*, Rapportnummer 9524a, 1995.

PVE, *Statistisch jaarrapport uitgave 1998*, Rapportnummer 9821a, 1998.

PVE, *Statistisch jaarrapport uitgave 2001*, Rapportnummer 0107, 2001.

PVE, *Statistisch Jaarrapport uitgave 2002*, Rijswijk, 2003.

PVE, www.veevleesei.nl/publicaties/veevleesei.pdf.

PVE, diverse sectorinfo's.

Schrijver, R.S., J.H. Wisman en G.M.L. Tacken, *Herbevolking Gelderse vallei*. ID/LEI, 2003 (rapport in voorbereiding).

Stalduinen, L.C. van, M.W. Hoogeveen, H.H. Luesink, G. Cotteleer, H. van Zeijts, P.H.M. Dekker en C.J.A.M. de Bont. *Actualisering landelijk mestoverschot 2003*, Reeks milieuplanbureau 18, 2002.

Tacken, G.M.L. en P.L.M. van Horne, *Toekomstige marktpositie van het Nederlandse tafelei*, Rapport 5.01.04, LEI, Den Haag, 2001.

Tacken, G.M.L., M.G.A. van Leeuwen, B. Koole, P.L.M. van Horne, J.J. de Vlieger en C.J.A.M. de Bont, *Ketenconsequenties van de uitbraak van vogelpest*. Rapport 6.03.06, LEI, Den Haag, 2003.

Tacken, G.M.L. et al., *Economische gevolgen van vaccinatie ter bestrijding en bij herbevolking van geruimde gebieden*. Kenniseenheid Maatschappij, mei 2003.

Vleesindustrie, *Ook kleine en middelgrote vleesbedrijven moeten naar HACCP*, nr. 1, januari 2003.

VNV, mondelinge mededeling, 2002.

Van Drie Group, mondelinge mededeling, 2003.

Bijlage 1 Verzorgingsbalansen

Rund

Tabel B1.1 Verzorgingsbalans rundersector

	1990	1999	2000	2002
<i>(aantal x 1.000 stuks)</i>				
Bruto eigen productie	1.043	867	820	676
Levende invoer	177	122	97	27
Levende uitvoer	41	56	56	47
Slachtingen	1.179	933	861	656
<i>(gewicht met been x 1.000 ton)</i>				
Bruto eigen productie	332	286	266	211
Levende invoer	51	27	22	8
Levende uitvoer	10	16	16	13
Productie uit slachtingen	373	297	272	206
Invoer vlees en vleeswaren	81	199	191	250
Uitvoer vlees en vleeswaren	182	209	179	169
Voorraad mutatie	0,3	-1,2	-	-0,1
Beschikbaar voor verbruik	272	289	284	287
Beschikbaar per hoofd (kg)	18,2	18,3	17,9	17,8
Zelfvoorzieningsgraad	122	99	94	73

Bron: PVE, 2003.

Kalf

Tabel B1.2 Verzorgingsbalans kalversector

	1990	1999	2000	2002
<i>(aantal x 1.000 stuks)</i>				
Bruto eigen productie	749	852	839	825
Levende invoer	425	581	580	430
Levende uitvoer	103	35	33	55
Slachtingen	1.071	1.399	1.386	1.200
<i>(gewicht met been x 1.000 ton)</i>				
Bruto eigen productie	155	187	175	160
Levende invoer	15	26	26	19
Levende uitvoer	5	2	2	3
Productie uit slachtingen	165	211	199	176
Invoer vlees en vleeswaren	1	2	5	3
Uitvoer vlees en vleeswaren	150	192	183	171
Voorraad mutatie	-	-	-	-14
Beschikbaar voor verbruik	17	21	20	21
Beschikbaar per hoofd (kg)	1,2	1,3	1,3	1,3
Zelfvoorzieningsgraad	887	909	868	765

Bron: PVE, 2003.

Varken

Tabel B1.3 Verzorgingsbalans varkenssector

	1990	1999	2000	2002
<i>(aantal x 1.000 stuks)</i>				
Bruto eigen productie	24.312	23.470	22.693	19.500
Levende invoer	67	507	515	437
Levende uitvoer	4.438	4.422	4.644	4.600
Slachtingen	19.942	19.554	18.564	15.337
Geslacht gewicht (kg/dier)	84,3	87,5	87,4	89,4
<i>(gewicht met been x 1.000 ton)</i>				
Bruto eigen productie	1.926	1.850	1.769	1.528
Levende invoer	5	38	41	37
Levende uitvoer	249	178	187	189
Productie uit slachtingen	1.682	1.711	1.623	1.377
Invoer vlees en bereidingen	61	125	134	143
Uitvoer vlees en bereidingen	1.067	1.107	1.065	835
Voorraad mutatie	-	40	-	-
Beschikbaar voor verbruik	675	688	692	685
Beschikbaar per hoofd (kg)	45,2	43,6	43,6	42,5
Zelfvoorzieningsgraad	285	269	256	223

Bron: PVE, 2003.

Pluimvee

Tabel B1.4 Verzorgingsbalans pluimveesector

	1990	1999	2000	2002
<i>(levend gewicht)</i>				
Bruto eigen productie	708,8	948,7	937,1	940,5
Levende invoer	51,1	148,9	160,0	172,5
Levende uitvoer	63,4	75,0	79,2	95
Aanvoer slachterijen	696,5	1.022,6	1.017,9	1.018
<i>(geslacht gewicht)</i>				
Bruto eigen productie	525,6	704,1	695,7	711
Levende invoer	37,6	109,6	117,7	127
Levende uitvoer	46,7	56,1	59,2	71
Productie uit slachtingen	516,5	757,6	754,2	767
Invoer vlees en bereidingen	75,5	254,5	283,1	352
Uitvoer vlees en bereidingen	329,1	682,1	705,0	758
Voorraadmutatie	2,5	-8,9	-10,2	-
Beschikbaar voor verbruik	260,4	338,8	342,5	361
Beschikbaar per hoofd (kg)	17,4	21,4	21,6	22,4
Zelfvoorzieningsgraad	202	208	203	197

Bron: PVE, 2003.

Bijlage 2 Lijst met geïnterviewden

Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees (RVV)
Mevr. Dr. Lic.M.J.A. Hellings (Hoofd afdeling Keuringen)

Vereniging van de Nederlandse Pluimveeverwerkende Industrie (Nepluvi)
Dhr. C.J.J.M. Vermeeren (Algemeen secretaris)
Dhr. D. Halbesma (Voorzitter)

Centraal Organisation for the Meat Industry (COV)
Dhr. Ir. W.J.M. Klessens (Secretaris)

Vereniging voor de Nederlandse Vleeswarenindustrie (VNV)
Dhr. J.C. Carsouw (Voorzitter)

Vereniging van Nederlandse Baconfabrikanten (VNB)
Dhr. Ir. H. J. Heier (Directeur)

Nederlandse Bond van Handelaren in Vee (NBHV)
Dhr. Drs. P.A. Thijsse (Voorzitter)

Productschappen Vee, Vlees en Eieren (PVE)
Dhr. Ir. A.H. van Lenthe (Hoofd afdeling productie en verwerking)
Dhr. Ir. W.J. Riepma

Dumeco
Dhr. Dr. A.P. Urlings (Directeur afdeling Kwaliteit en Milieu)

VanDrie group
Dhr. H.W.A. Swinkels (Directeur Corporate Affairs)

Nutreco (Pingo Poultry)
Dhr. L. Verheijen (Locatie manager)

Agrarisch Import Platform
Dhr. Van der Ziel

Bijlage 3 Nederlandse pluimveesector in 2000

(<http://cmlag.fgov.be/dg2/agriforum/artikels/050600/6a178n.htm>) Het aantal Nederlandse pluimveeslachterijen is de laatste vijftien jaar door fusies en overnames gehalveerd. In diezelfde periode is de aanvoer van slachtkuikens verviervoudigd. Het marktaandeel van de grote slachtplaatsen (met een aanvoer van zo'n 300.000 kuikens per week of meer) is daardoor gestegen tot ruim 80%.

Tabel B3.1 Nederlandse pluimveeslachterijen in 2000

Slachterij	Locatie (plaats en provincie)	Aantal geslachte kuikens per week
Storteboom	Barneveld (Gelderland)	
	Putten (Gelderland)	
	Kornhorn (Groningen)	2,2 miljoen
Cebeco a)	Blokker (Noord-Holland)	
	Wezep (Gelderland)	
	Dedemsvaart (Overijssel)	1,2 miljoen
Cehave a)	Oostzaan (Noord-Holland)	
	Asten (Noord-Brabant)	1,2 miljoen
GPS	Nunspeet (Gelderland)	0,9 miljoen
Nutreco b)	Cuyk (Noord-Brabant)	
	Goor (Overijssel)	0,8 miljoen
Heys-groep	Leek (Groningen)	
	Haulerwijk (Friesland)	0,6 miljoen
Hazel	Stroe (Gelderland)	0,5 miljoen
Van Miert	Breukelen (Utrecht)	0,5 miljoen
Clazing	Zevenhuizen (Zuid-Holland)	0,4 miljoen
Esbro	Doetinchem (Gelderland)	0,4 miljoen
Lotus	Rosmalen (Noord-Brabant)	0,3 miljoen
vd Bor	Nijkerkerveen (Gelderland)	0,3 miljoen
Van Schaijk	Den Ijp (Noord-Holland)	0,2 miljoen
vd Linden	Beringe (Limburg)	0,2 miljoen

a) Exclusief slachterij Duitsland; b) Exclusief slachterij België.

Bron: Agrarisch Dagblad, 18 maart 2000.